

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

DEMİR ÖZLÜ'NÜN ESERLERİNDE KENT VE İNSAN

Asena Eylül KÜÇÜKAL

Yüksek Lisans

Ankara, 2019

DEMİR ÖZLÜ'NÜN ESERLERİNDE KENT VE İNSAN

Asena Eylül KÜÇÜKAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

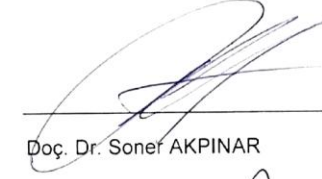
Asena Eylül KÜÇÜKAL tarafından hazırlanan "Demir Özlü'nün Eserlerinde Kent ve İnsan" başlıklı bu çalışma, 17.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

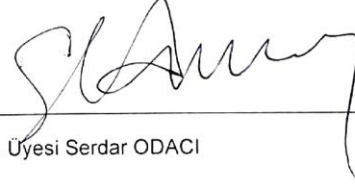
Prof. Dr. Âbide DOĞAN (Başkan)

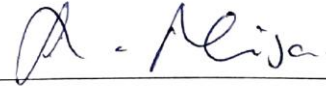
Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN (Danışman)

Doç. Dr. Soner AKPINAR

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ODACI

Dr. Öğr. Üyesi Hayrunisa TOPÇU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

17.06.2019

Asena Eylül KÜÇÜKAL

¹"**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü** üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. G.Gonca GÖKALP ALPASLAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Asena Eylül KKAL

ÖZET

KÜÇÜKAL, Asena Eylül. *Demir Özlü'nün Eserlerinde Kent ve İnsan*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Birey ve kent arasında ilişki, insanın yerleşik yaşama geçtiği andan beri farklı şekillere girerek günümüze kadar gelmiştir. Kimi zaman sadece yaşama imkân sağlayan mekânlar olarak değerlendirilen kentler kimi zamansa insanı değiştiren ve geliştiren mekânlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kentler, sınırları çizilmiş kara parçaları olarak ele alınmamalıdır. Özellikle değişen ve gelişen dünyada kentler, içerisindeki mekânlarla (ev, otel, sokak, cadde, meydan, istasyonlar vb.) birey üzerinde oldukça etkilidir. Türk edebiyatında özellikle 1950'li yıllardan sonra varoluşçuluk, modernizm gibi farklı düşünce sistemlerinin tanınması ve edebiyata yansması ile beraber kentler ve mekânlara farklı gözle bakılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada kentler ve kentli insan Demir Özlü'nün hayatı ve eserleri bağlamında ele alınmıştır. Türk öykücülüğünde 1950 Kuşağı önemli isimlerinden olan Özlü'nün hayatı ve eserleri kent algısını değerlendirme açısından verimli bir çalışma alanı sağlamaktadır. Demir Özlü'nün eserlerinde –tür ayırt etmeksizin- birey merkezli kent algısına ve kentlerin tüm yapılarıyla bir bütün olarak ele alınmasına odaklanılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Demir Özlü, varoluşçuluk, 1950 Sonrası Türk Edebiyatı, kent, İstanbul, Stockholm, sürgün

ABSTRACT

KÜÇÜKAL, Asena Eylül. *City and Person in Demir Özlü's Works*, Master Thesis, Ankara, 2019.

The relationship between the individual and the city has come to the present day by entering into different forms since the time the human being was established. The cities, which are sometimes considered as places that only allow life, have continued to exist as venues that change and improve people at some time. Cities should not be considered as land fragments drawn. Especially in the changing and developing world, cities are highly effective on the individual with their spaces (houses, hotels, streets, streets, squares, stations etc.). In Turkish literature, especially after the 1950s, cities and spaces have been started to be seen with the recognition of different thought systems such as existentialism and modernism. In this study, city and person is discussed in the context of Demir Özlü's life and works. Özlü's life and works, which are one of the important names of the 1950 generation in Turkish story-writing, provide an efficient working area in terms of evaluating the perception of the city., The works of Demir Özlü are focused on the perception of individual centered cities and all the structures of the cities as a whole.

Keywords

Demir Özlü, existentialism, Turkish Literature after 1950, city, Istanbul, Stockholm, exil

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM : DEMİR ÖZLÜ'NÜN HAYATI	9
2. BÖLÜM : KENTLERDE GEÇEN YAŞAMLAR	22
2.1. KENTLİLEŞMENİN SONUÇLARI	32
2.2. İSTANBUL	26
2.3. STOCKHOLM	39
2.4. BERLİN VE ALMANYA'DAKİ DİĞER KENTLER	45
2.5. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADAKİ DİĞER KENTLER	50
2.5.1. Türkiye'de	50
2.5.2. Dünyada	56
3. BÖLÜM: KENTSEL ÇEVRE	67
3.1. KENTİN DOĞASI	67
3.2. KENTİN MEKÂNLARI	79
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	114
EK 1. DEMİR ÖZLÜ İLE ELEKTRONİK MEKTUPLAŞMA	123

EK 2. ORİJİNALLİK RAPORU.....	136
EK 3. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	138

ÖNSÖZ

İnsan var olduğu günden bugüne kadar, yerleşik yaşama geçmiş olsun ya da olmasın yaşamını açık ya da kapalı mekânlarda sürdürmüştür. Yaşamın sürdürüldüğü bu mekânlar, dar anlamda kapalı mekânlar (ev, otel, kafe vb.); geniş anlamda ise açık mekânlardır (kent, sokak, cadde vb.). İnsanın geçirdiği değişim ve gelişim süreci göz önüne alındığında ve 1950’li yıllardan sonra ülkemizde tanınmaya başlanan farklı düşünce sistemleri insanı ‘birey’ olma yoluna sokmuştur. Bireylerin kendilerini anlamlandırmaları, varoluş sebeplerini keşfetmeleri, iç dünyalarına ve bilinçaltılarına yönelmeleri yaşadıkları mekânlarla sıkı bir ilişkidir. Burada en geniş anlamda kentlerin üzerinde durulması önemlidir çünkü bir kent; caddesiyle, sokağıyla, kafeleriyle, ibadet yerleriyle, iklimiyle, insanlarıyla anlam kazanır. Bu nedenle bu çalışmada genel anlamda kent olgusu üzerinde durulmuşsa da tezin alt başlıklarında kenti oluşturan öğelere de tek tek değinilmiştir.

Demir Özlü’nün gönüllü başlayıp daha sonra zorunluya dönen sürgün hayatı içinde birçok farklı kent vardır. Özlü, tüm eserlerine bu kentlerle ilgili bilgiler, duygular, düşünceler katmıştır. Bu nedenle eserlere Özlü’nün hayatı paralelinde bir bakış şarttır. Kurmaca olan ve kurmaca olmayan metinler arasındaki benzerlikler ve farklar çalışmamızın içerisinde yer almaktadır. Kentli birey olma ya da olmaya çalışma, bireyin farklı kentlerdeki duygu durumu, kentlerin bireyin bilincindeki yansımaları, kentlerin mekânları ve bu mekânların bireye çağrıştırdıkları, kent ikliminin birey üzerindeki psikolojik etkisi; aynı zamanda kentleşmenin olumsuz sonuçları ve bu durumun eski kent algısına özlemi perçinlemesi gibi pek çok durum Özlü’nün eserlerinden örneklerle çalışmada yer almaktadır.

Bugüne kadar Demir Özlü hakkında farklı tezler yazılmıştır fakat bu tezler Özlü'nün tek bir yönüne -hikâyeleri, romanları gibi-¹ odaklanmıştır ya da varoluşçuluk bağlamında değerlendirmeden öteye gitmemiştir.² Tüm bu tezlere ek olarak 1950 sonrası edebiyatçıları konu alan tezlerde de alt başlık olarak Özlü'nün eserlerine ait çalışmaların yapıldığı tez de vardır.³ Bu çalışmada ise Özlü'nün eserleri bütünsel açıdan ele alınmıştır. Özlü'nün eserlerindeki kent algısı hayatı paralelinde aynı zamanda varoluşçuluğun etkisinde, kentleşmenin sonuçlarıyla beraber incelenmiştir. Yazarın hiçbir eseri çalışmanın dışında tutulmamıştır. Çalışma için eserler tür ayırt etmeksizin kronolojik olarak okunmuştur. Buna ek olarak hangi eserini hayatının hangi döneminde yazdığı da göz önünde bulundurulmuştur. Bu sayede kent algısındaki değişim ve bunların sebepleri ortaya konmuştur.

Çalışma boyunca Demir Özlü'nün yazdığı eserler dışında onunla yapılan söyleşilerden, röportajlardan da yararlanılmıştır. Özlü'nün gazetelerde yazdığı edebiyat yazıları da çalışmamızın önemli bir kaynağı olmuştur. Aynı zamanda tezin hayatı kısmının oluşmaya başladığı dönemden tezin bitimine kadar yazarla elektronik posta yoluyla soru-cevap yapılmıştır ve tez için kaynak oluşturabilecek kısmı yazarın izniyle tezin sonuna eklenmiştir.

Yazarın eserlerinden yapılan alıntılarda kaynak metnin imla ve noktalmasına sadık kalınmıştır.

Türk edebiyatının değerli isimlerden Demir Özlü'nün eserlerindeki kent olgusu ve algısı bu tezi yazarken yaşadığım kente bile farklı bakmamı sağladı. Yaşam alanlarımız

---

¹ Bkz. Özer, 2014; Daşdemir, 2006.

² Bkz. İş, 2007.

³ Bkz. Kurt, 2007.

kentlerin ve kentleri oluşturan mekânların birey için ne kadar önemli olduğunu ve o mekânlara görünmez bağlarla ne kadar bağlı olduğumuzun farkına vardım.

Tezim boyunca Özlü'nün eserlerinde kendimi bulduğum yerler oldu ama tezimin bittiği gün tezimi elime aldığımda tam da Özlü'nün kitabında okuduğum bir cümleyi tüm kalbimle hissettim: "Sarp bir yamaca tırmanmak gibidir yazmak. Yolun bir bölümünü tırmanıp da, dinlenmek için aşağıda serili ovaya baktınız mı içinizde derin bir ferahlık duyarsınız." Eserleriyle bana bu farkındalığı sağlayan, tezim boyunca sıcakkanlı tavrıyla benimle elektronik posta yoluyla bıkmadan usanmadan iletişim kuran ve içtenlikle sorularımı cevaplayan, tezim hakkında beni yönlendiren Demir Özlü'ye teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Tezim boyunca -uzayan tüm süreçlere rağmen- sabırla yanımda olan, hep daha iyisi için bana rehber ve destek olan, sevgisi ve şefkatiyle ama en önemlisi bitmek bilmeyen enerjisiyle yanımda olan danışmanım Prof. Dr. G. Gonca Gökalp Alpaslan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde, her kararında yanımda olan ve yüksek lisans eğitimime başlamam için beni destekleyen anneme ve babama, yüksek lisans ders döneminde bana Ankara'da bir aileden daha fazlası olan ablam Müjde Ömür Aksu ve abim Serter Kısa'ya; son olarak bu aşamalardan benden önce geçmiş olduğu için her anımda yanımda olan benden yardımını ve dostluğunu asla esirgemeyen yüksek lisans arkadaşım Gülçin Tuğba Nurdan'a teşekkürlerimi sunarım. Onların desteği olmadan bu tez yazılamazdı.

GİRİŞ

Demir Özlü, 1950 sonrası Türk edebiyatının önemli bir yazarıdır. Yazın hayatı boyunca farklı türlerde birçok eser vermiştir. Özlü, hikâyeleriyle hep ‘varoluşçu edebiyat’a dâhil edilmiştir. 1950 döneminin bir getirisi olarak varoluşçu akımda başarılı eserler vermiştir fakat Demir Özlü gibi bir yazarın tek yönlü değerlendirilmesi, yazarımızı tek yönlü ele almak objektif bir yaklaşım değildir. Özlü deyince varoluşçuluk çok önemlidir fakat Özlü’nün romanlarındaki izlekler, eserlerinde kentler, anı ve güncelerinin toplumun tarihine ışık tutması ve sosyolojik tespitler içermesi de çalışmamız için büyük önem taşımaktadır.

Varoluşçuluk Batı’da başlayıp gelişen daha sonra Türkiye’yle etkileşim yoluyla tanınan bir düşünce akımıdır. Batı’da İkinci Dünya Savaşı’nın sadece siyasi sonuçları değil; toplumsal, sosyal, kültürel sonuçları da doğmuştur. Her şeyden önce söylenmelidir ki ‘birey’ ön plana çıkmıştır. Felsefede bir düşünce sistemi olarak başlayan ve sonrasında edebiyatı etkileyen bir akımdır varoluşçuluk. Ritter, İkinci Dünya Savaşı’nın yitirme duygusunu beraberinde getirdiğini belirtir. Bunun nedeni de savaş ortamındaki insanın kendini güvensiz hissetmesi ve kaybetme duygusunun perçinlenmesidir (Ritter, 1954, s.5). Savaş ortamının sonucu olarak bireyler kendilerini güvensiz hissetmeye başlarlar. Bu güvensizlik beraberinde yaşadığı ortamdaki –bu ister ülke olsun ister ev fark etmez- memnun olmama duygusunu getirir. Güvensiz insan hiçbir şeye inanmaz, inandığı her şeyi sorgulamaya başlar. Böylece insan yalnızlaşır ve mutsuzlaşır. Yalnızlaşan insanın kaçınılmaz sonucu içine kapanmaktır. Birey çevresindeki hiçbir şeye inanmadan, sorgulayarak yaşarken içine döner ve iç dünyasında düşünmeye başlar. Bu süreçten sonra birey sadece yaşadığı topluma değil kendine bile yabancılaşır. Varoluşçuluk fitili dünyada böyle ateşlenmiştir demek yanlış olmaz. Daha önceleri de varoluşçuluk üzerine söylemler elbette vardır ama varoluşçuluğun bir düşünce sistemi haline gelmesi ve kitleleri etkilemesi İkinci Dünya Savaşı’nın olduğu döneme denk gelir. Varoluşçuluk deyince akla gelen ilk isim Jean Paul Sartre’dır. Varoluşçuluğu düşünce sistemi haline getiren ve kendisinin de bir varoluşçu olduğunu belirten Sartre, varoluşçuluk öğretisini de etraflıca açımlayan bir düşünürdür (Yardımlı, 2000, s.7). Varoluşçuluğun hızlı ve çoğunluk tarafından benimsenmesinde Sartre’nin rolü büyüktür. Sadece felsefi eserlerini değil edebi eserlerini de bu düşünce sistemiyle yazan Sartre, döneminde

eleştirilere maruz kalmış ve ‘felsefeyi sokaktaki adamın ayağına indirmekle’ suçlanmıştır. Bu dönemde varoluşçulukla ilgili sert eleştiriler olmaktadır. Varoluşçuluğun bu kadar çok eleştiriye maruz kalmasının sebeplerinden biri de yaşadığı çağın içerisinde eş zamanlı olarak oluşmasıdır. Bu nedenle bir nevi moda olarak adlandırılmıştır. Jean Wahl, yüzyılın son saçmalığının varoluşçuluk modası olduğunu söyler (Onaran, 1999, s.41).

İkinci Dünya Savaşı’yla insanın akla dayanan inancı sarsılmıştır. Çünkü savaş, bilimin kötüye kullanılmasının getirdiği bir sonuçtur. İnsanlarda geçmişe ve geleceğe olan inanç da kırılmıştır. Savaş ortamının getirdiği hezeyanlar geleceğe karamsar bakmaya neden olmuştur. Tüm bunların merkezinde ‘insan’ vardır. Varoluşçuluk temelde insanı ele alır. Varoluşçuluk için düşünürler tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Farklı birçok tanım ortaya çıkmakla beraber kesin bir tanımda birleşilememiştir. Yine de tüm tanımlarda ortak bir nokta göze çarpar: ‘karşı çıkma’. Varoluşçuluğun temelinde karşı çıkma vardır. Heidegger’e göre varoluşçuluk; evsiz olma halidir çünkü insan dünyada terk edilmiş, bırakılmıştır. Kierkegaard’a göre varoluşçuluk; somut, öznel ve bilinçli insanın yaşamıdır. Ancak varoluş üzerinde düşünölmeye elverişli değildir. Varoluşa ancak sezerek ve inanarak ulaşabiliriz (Akarsu, 1979, s.116-117). Sartre’ye göre varoluşçuluk; özgürlük ile tamamlanır. Fakat bu özgürlük mutlak bir özgürlük değildir. İnsanın istediğini yapmasından daha çok olaylara verdiğimiz tepkiler ve davranışlar özgürlüğümüzü oluşturur. Sartre, klasik felsefenin aksine varoluşun önden önce geldiğini savunur. Sartre’nin düşünce sisteminde iki temel varlık türü vardır. ‘kendinde’ ve ‘kendisi için’. Kendisi için denilen bilincimiz; kendinde ise maddeselliktir (Çelebi, 2008, s.33-37).

Varoluşçuluğun ortak bir tanımı olmamasına rağmen ortak olguları mevcuttur. Yabancılaşma da bunlardan biridir. Varoluşçuluğun dayandığı olgular birbirilerini beslerler. Hiçlik, yabancılaşmayı besler; yabancılaşma da bunaltıyı besler. Bunaltı, varoluşçuluk denildiğinde akla gelen ilk olgudur. Bunaltı, ilk kez Kierkegaard tarafından terminolojiye girmiştir. Heidegger’e göre bunaltı dünyaya fırlatılmışlıktan kaynaklanır. Sartre’ye göreyse insan bir bunaltıdır. Tüm bunaltı tanımları insanı temele alır çünkü insan eylemleriyle vardır. Bu eylemleri kendileri gerçekleştirir ve eylemlerinden sonuçlarından da kendileri etkilenir. Sorumluluklar da kendilerine aittir.

Bu davranışların, eylemlerin sonuçları ister olumlu ister olumsuz olsun insanı karamsarlığa, hiçliğe, bunaltıya itmektedir.

Varoluşçuluk bir düşünce sistemi olarak meydana çıkmış fakat bir düşünce sistemi olarak kalmamıştır. Edebiyatla da sıkı bir ilişki içerisinde. Varoluşçu felsefe edebiyatı da beslemiştir. Bunun nedenlerinden biri de varoluşçuluk, kendini ortaya çıkaran olaylarla eş zamanlı ilerler ve sonuçlarını da eş zamanlı bir şekilde her alanda gösterir. Varoluşçukla ilgili felsefi ya da edebi metinler ortaya çıksın fark etmeksizin hepsi edebiyat dünyasına birer katkıdır. Varoluşçu edebiyatta metinler, insanın keşfetmesini sağlayan, insanı düşündüren iletişim araçlarıdır. Edebi metinlerde varoluşçuluk bireyi yani özneyi temele alır. Bu birey için geçmiş ve gelecek yoktur; varsa bile karanlıktır. Böyle bir durumda birey yani özne önünü göremez; geleceğini göremeyen birey de karamsar olur. Böylece ortaya içindeki hiçliğe odaklanmış varoluşçu birey –özne- çıkar.

Dünyada varoluşçuluk yaygınlaşmaya başladığı zaman Türkiye’de farklı koşullar yaşanmaktadır. Düşünce sistemleri ortaya çıktıkları toplumla sıkı bir ilişki içerisinde. Varoluşçuluğun fitilini ateşleyen olayın İkinci Dünya Savaşı olduğu göz önüne alındığında Batı ve Türkiye arasındaki fark daha açık şekilde görülür. Her toplumun olaylara verdiği tepki ve olayları yaşama şekli aynı değildir. Toplumlar ait kültürler dinamik değildir; kültürlerin değişimi yavaştır. Bu nedenle Batı’da yaşanan bir savaşın, savaşa dâhil olmayan ülkelere yaptırımı farklıdır. Varoluşçuluk savaş ortamının beslediği bir düşünce sistemidir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na dâhil olmamıştır ama savaşın sonuçlarından etkilenmiştir.

Varoluşçuluğun Türkiye’de kendini gösterdiği dönem 1950’den sonradır. Bu dönem Türkiye siyasi tarihinde Demokrat Parti dönemin denk gelir. Demokrat Parti dönemine her açıdan hâkim olmak Türkiye’deki varoluşçu edebiyatın anlaşılmasına imkân sağlayacaktır. Kısaca bahsedecek olursak; Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na girmemesine rağmen savaşın sonuçlarından etkilenmiştir. Özellikle ekonomik anlamda yaşananlar siyasi ve toplumsal krizleri de olumsuz etkilemiştir. Akımın Türkiye’de ‘bunalım edebiyatı’ olarak adlandırılması da yaşanan krizden doğmaktadır. Yaşanan her şey – hangi toplumda olursa olsun- bireyden bağımsız düşünülemez. Türkiye’nin siyasi,

sosyal ve toplumsal gelişimi açısından Demokrat Parti dönemi önem arz etmektedir. Çünkü değişen dünya dengeleriyle beraber Türkiye’de de dengeler değişmiş, değişiklikler meydana gelmiştir. Siyasi ve ekonomik dengelerin değişmesi toplumu da etkilemiştir. Örneğin bu dönemde kentleşme ve kente göç başlamıştır. Bu toplumsal değişim de edebiyata yansımış ve kent merkezli eserler ortaya çıkmıştır.

Köyden kente göç beraberinde modern ile geleneğin çatışmasını doğurmuştur. Kent hayatına adapte olamayan birey; mutsuz, sıkışmış, karamsar hale gelmiştir. Demokrat Parti’nin iktidara geldiği yıllar uzun sürünce sorunlar da büyümeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği ekonomik sıkıntılara Demokrat Parti’nin ekonomi anlayışı ve hükümetin otoriter tavrı eklenince her şey kötüye gitmeye başlamıştır. Özellikle devletin baskıcı tavrı her alanda kendini gösterince kitlelere bunalım yayılmıştır. Böyle bir ortamda insanların mutlu olması mümkün değildir. Özellikle gençlik yıllarının büyük bir bölümünü aynı siyasi iktidar döneminde yaşayanların mutsuz olmaları kaçınılmazdır. Bu noktada gençlerin hayatında ve düşünce dünyasında varoluşçu düşünce sistemi kendine yer bulur. Tabii ki bu varoluşçu düşünce sistemi Batı’dan alınıp olduğu gibi kültürümüze eklenmemiştir. Türkiye’nin geçirdiği evrelerle şekillenerek edebiyata yansımıştır. Varoluşçu düşünce sisteminin edebiyatımıza yansımaları tercümeler yoluyla olmuştur. Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi’nde başlayan batıdan çeviriler; 1950 sonrası hızlanarak devam etmiştir. Bu çevirilerle Türk yazarlar ve gençler Batı edebiyatındaki varoluşçu yazarları okuma ve tanıma fırsatı bulmuşlardır. Camus, Sartre, Merlau-Ponty, Simone de Beauvoir, Lautrémont, Baudelaire, Rimbaud, Sade, Mallarmé gibi yazarlar örnek olarak verilebilir. 1950 sonrası Türk edebiyatı bu nedenle verimli bir dönemdir. Şiirde İkinci Yeni ön plandayken; hikâyede eş zamanlı farklı koldan ilerleyen iki ana yol vardır: Bunlardan biri toplumcu gerçekçi hikâyeciler; diğeri ise varoluşçu hikâyecilerdir. Varoluşçular asla toplumcu gerçekçilerden destek görememişlerdir. Toplumcu gerçekçiler toplumun sorunlarına ayna tuttuğu, bunu yaparken de sade bir dille topluma hitap ettikleri için toplumda kendilerine yer edinmişlerdir. Bu nedenle varoluşçuların karşısında yer alan toplumcu gerçekçiler her anlamda şanslılardır. Aslında varoluşçular da toplumcu gerçekçiler gibi bireyi-insanı konu alır fakat ele alış şekilleri farklıdır. 1950 kuşağı

yazarları önceki edebi anlayışlardan farklı bir yol izleme kararı almışlardır. Bireyi farklı bir şekilde ele almak isteyen bu dönem sanatçıları nihilizmden beslenmişlerdir.

Öyle bir ortamda, o oluş içinde insanı savunabilmek, insanın çürüyüşünü gösterebilmek, adaletsizliğe ve insan-dışı olana bütünsel-insan göz önünde tutularak karşı çıkma isteği, bunu yazı ile yapabilmek isteği bize- ister istemez içimizde yer tutan- bir nihilizm ve başkaldırma ahlakı getirmiştir (Özlu, 1967, s.66-71)

Türk edebiyatının eski-yeni tartışmaları her dönem ön plana çıkmıştır. Önceki edebi anlayışı benimsemeyen ve farklı eserler üretmek isteyen yazarlar eleştirilmiştir. Varoluşçuluğu benimseyen yazarlar da bu eleştirilerden nasibini almıştır. Tartışmaların ilk izleri 1940'ların ilk senelerinde başlamıştır. Sonrasında birkaç dergide bu tartışmalar devam eder. Tartışmalar devam ederken "Mavi" dergisi varoluşçu yazarları etrafında toplayan yanıyla ön plana çıkar. Bu dergide Ferit Edgü, Güner Sümer, Ahmet Oktay, Orhan Duru, Demir Özlü gibi isimler vardır. Bu isimler daha sonra başka dergi etrafında da aynı görüşte birleşeceklerdir. Bu noktada *A Dergisi* değinilmesi gereken bir başka konudur. *A Dergisi*, varoluşçu çevrilere ve akademik yazılara yer veren ve varoluşçu yazarları etrafında toplayan bir dergidir. Bu nedenle varoluşçuluğu besleyen bu dergi önem arz etmektedir. *A Dergisi* dönem tartışmalarından ve dergilerinden farklı olarak, bireyi anlatan edebiyatın toplumcu bir edebiyat olduğunu savunan yazıları yayımlar. Böylece tartışmanın boyutu yön değiştirir. Özellikle Özlü'nün, Fethi Naci'nin eleştirilerine karşı savunduğu düşünce tam olarak budur: Bireyin yaşadığı bunaltılar toplumda yaşanan sıkıntılardan kaynaklanır. Birey, o toplumda yaşadığı için bireysel bunaltılar yaşar. Dergi tartışma yazılarının yanı sıra hemen hemen her sayısında varoluşçulukla ilgili çeşitli yazılar yayımlayarak düşünce sisteminin tanınmasına ve benimsenmesine aracılık eder.

Demir Özlü de *A Dergisi* etrafında toplanan varoluşçu düşünce sisteminden etkilenen yazarlardan biridir. Özlü'nün varoluşçuluğu alımlaması arkadaşlarından daha farklıdır. Özlü için varoluşçuluk evrenseldir. Tek bir topluma ait olamaz çünkü her toplumda bunalan, kopuk, yalnız ve benliğini arayan bireyler bulunur. Bu nedenle varoluşçu edebiyat hiçbir ülkenin tekelinde değildir. 1950 kuşağı yazarlara bu dönemde en büyük eleştiri taklit etme konusundadır. Özlü'nün anlayışı tüm bunlara cevap niteliğindedir.

Varoluşçu edebiyatın Türkiye’de ‘bunalım edebiyatı’ olarak adlandırılması da kendimize has bir varoluşçu edebiyat yarattığımızın göstergesidir. Özlü’nün ‘boğuntu’ kelimesine karşılık ‘bunaltı’ kelimesini kullanması ve her ikisinin farklı olduğunu vurgulaması da yine eleştirilere bir cevap niteliğindedir. Özlü için bunaltı kelimesi, insanın içinde bulunduğu koşullardan dolayı yaşadığı psikolojik bir durumdur. Bu durum şartlar değiştiğinde değişebilecektir. Örneğin Özlü için hava durumu ve mekânlar önem arz etmektedir. Bu bağlamda şartlar değiştiğinde Özlü’nün bunaltıları da değişmektedir.

Özlü’de iki çeşit bunaltıdan söz edilebilir: Bireysel bunaltı ve toplumsal bunaltı. Bireysel bunaltı: Kişinin bireysel hayatında yaşadığı, kendi psikolojisine bağlı olan, şartlara göre değişebilen bir bunaltı türüdür. Kişi sadece kendinden sorumludur. Toplumsal bunaltı ise: Toplumun yaşadığı siyasi, sosyal olaylardan dolayı toplumun tamamına nüfuz etmiş bir bunaltı türüdür. Toplumsal bunaltıda kişi sadece kendinden sorumlu değildir. Toplumun geneline yayılmış bir bunaltıdan istese de kurtulamayabilir. Bunaltının türü ne olursa olsun ortaya çıkan birey; sıkıntılı, mutsuz, varlığını sorgulayandır. Oluşmuş olan bu birey algısı dönemin eserlerinde zaman ve mekân içerisinde eritilerek verilmiştir. Ferit Edgü’nün belirttiği gibi varoluşçuluk içerisindeki yazarların hepsi ortak bir görüşe sahiptir ve eserlerine de bunu yansıtır. Benimsedikleri düşünceler varoluşçuluğun düşünceleridir: “Özgürlük bunaltıdır”, “Varlıktan önce öz gelir”, “İstesek de istemesek de bağımlıyız”, “İnsan kendi kendini yapar”, “Birey geleceğe dönük bir tasarımdır”, “Cehennem başkalarıdır” vb. (Edgü, 1976, s.10-11). Ortak düşünce sistemleri benimseyen yazarların yazdıkları eserler de elbette birbirine benzeyecektir. Özkırmı, bu durumu açıklarken dönem yazarlarının hepsinin üniversite eğitimi almış olmasından, aynı atmosferi solumalarından ve hepsinin büyük şehirde yaşamasından bahseder (Özkırmı, 1998, 23-25).

Kentlerde yaşayan yazarların kentli bireyi anlatması önemlidir çünkü yazarlar, kentli bir birey olmaktan dolayı yaşadıkları varoluşsal sancıları eserlerine başarılı bir şekilde yansıtabilirler. Varoluşçuluk, modernleşen toplumun getirdiği bir düşünce sistemidir. Modernleşme beraberinde kentleşmeyi de getirir. Bu nedenle bireyin kent atmosferinde ele alınması ve değerlendirilmesi varoluşçuluk için çok önemlidir. Kentte doğup büyüyen bireyi kent şekillendirir. Aynı zamanda da birey, kent sayesinde vardır. Yani

kent ve birey arasında etkileşimli bir kısır döngü söz konusudur. Bu etkileşim –özellikle 1950 kuşağı sanatçılarında- kentin sokaklarında gezen ‘aylak kişi’ anlayışını ortaya çıkarmıştır. Sait Faik Abasıyanık tarafından edebiyatımıza katılan sokakta aylak gezen kişi imgesi Özlü’de de sıklıkla göze çarpar. Özlü’nün varoluşçuluğu ilk olarak Sait Faik’te hissettiğini söylemesi de Özlü’deki bu benzer imgeyi açıklar.

Özlü’nün eserlerine bakıldığında kent yaşamı, kentli birey en temel noktalardan biridir. Her eserinde kent yaşamından bahseden Özlü hem bir kameraman gibi kentte gördüklerini hem bir sosyolog gibi kentlerin kültür yapılarını hem de bir meteoroloji uzmanı gibi kentlerin hava durumlarını eserlerinde anlatır. Kentin olduğu yerde insandan bahsetmemek olmaz. Özlü’nün kentli insanı ‘birey’dir. Kendi başına bir öznedir. Yaşamı sorgular ve anlamlandırmaya çalışır. Bu nedenle kentin sokaklarında gezme eylemi varoluşçu bireyin anlatıldığı eserlerde önemlidir. Kentli birey, sokakta ya da caddede ‘aylakça’ gezerken aslında yaşamını anlamlandırmaya çalışır. Dolaştığı kaldırımların, içinde bulunduğu kent kalabalığının, karanlık sokakların ya da tam tersi ışıklı vitrinlerin vb. hepsinin kentli birey için varoluşsallığını besleyen bir anlamı vardır. Kimi zaman bir kent kimi zaman kentteki bir mekân kentli bireyi daraltır ve yabancılaşmaya iter.

Özlü’nün her eserinde kentli birey vardır. Kurmaca olmayan eserlerinde bile kendisi kentli birey olarak eserin içerisinde yer alır. Kentler; sokağıyla caddesiyle, kahvesiyle, tiyatrosuyla, otelleriyle bir bütündür ve kentli birey üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahiptir. Özlü’nün hikâyelerine bakıldığında kentli birey, zıtlıkların ortasında yaşar. Kent onun için hem umudu hem umutsuzluğu ifade eder. Kimi zaman somutlaştırma yoluyla kent betimlenir ve anlam kazanır. Yazarın hikâyelerine kronolojik olarak bakıldığında kentin, somut bir kent algısından ölüm ve intihar çağrıştıran bir kent algısına evrildiğini söylemek mümkündür. Varoluş sıkıntıları yaşayıp kendine yabancılaşan birey sonunda intiharı seçer ve hayatına son verir. İntihar, birey için yaşadığı kentten kurtulmaktır. Çünkü kentler sıkıcı, kalabalık, boğucudur. Yazarın sonraki hikâyelerinde yabancılaşma olgusu kendini çok daha fazla hissettirmektedir. Sokak adının verilmediği –A.Sokağı şeklinde- hikâyeler hem bireyi varoluşsal anlamda yabancılaştırır hem de okuyucuyu metne yabancılaştırır. Sonraki hikâyelerinde ise düşsel imgeler, kentin bilinçte farklı algılanması, bilinçte uçuşan

mekânlar ön plana çıkar. Birey bu durumda gerçeklik algısını sorgular. Yaşadığı ve gördüğü bir mekânın gerçekliğini sorgulamak; bireye evrende gerçek yoktur, varsa da görecelidir ikilemini yaşatır.

Özlu'nün kentli bireyleri hikâyelerde varoluşçuluk paralelinde ele alınırken; romanlarda bu kadar yoğun bir durum yoktur. Yazarın romanlarındaki kentli bireyleri kendi hayatına oldukça benzediği için kurmaca olmayan metinleriyle ortak özellikler gösterir. Kurmaca olmayan metinlerdeki kentli birey; daima kentte doğmuş büyümüş, kentli olmanın görgüsünü ve kültürünü almıştır. Geçmişte de kentte yaşadığı için kentlerin – özellikle İstanbul'un- eski hallerini de bilir bu nedenle kentli bireyde sürekli geçmiş özlemi vardır. Eski zamanlara ve eski mekânlara özlem duygusu bireyi içinde bulunduğu zamana ve mekâna uzaklaştırır. Bireyin aidiyet duygusu sarsılır. Bu nedenle Özlu'nün roman kişileri tıpkı Özlu'nün kendisi gibi yolculuklara çıkan, kentlerde bu topluma ve kültüre ait miyim diye kendine soran kişilerdir. Burada önemli olan husus Özlu'nün sürgün hayatıdır. Sürgünü yersizlik yurtsuzluk olarak tanımlarsak aidiyet de beraberinde gelmiş olur. Sürgündeki insan yaşadığı hiçbir yere ait hissedemez. Özlu de hayatında önce gönüllü sonra zorunlu sürgünü yaşamıştır. Doğal olarak da yaşadığı bu durum eserlerine yansımıştır, romanlarında bu sıklıkla hissedilir.

Özlu'nün eserlerinde –tür ayırt etmeksizin- tek bir etken söz konusu değildir. Türkiye'de varoluşçuluğun gelişmesiyle beraber edebiyatımıza bunu yerleştirenlerden biri olan Özlu, kendi eserlerinde de bu akımdan yararlanmıştır. Özlu'yü sadece varoluşçuluk bağlamında değerlendirmek yanlış olacaktır. Özellikle hikâyelerine varoluşçuluğun etkisi büyüktür ama yazarın romanlarına ve kurmaca olmayan eserlerine bakıldığında bu eserlerin hayatına paralel seyrettiği söylenebilir. Varoluşçuluğun kent algısı Özlu'nün sürgünle geçen hayatıyla birleşince ortaya 'kent'in vurgulandığı birçok eser çıkmıştır. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın Özlu'nün her eserinde kent vardır. Kent ile birey iç içedir. Kısacası, Özlu kent insanıdır.

1. BÖLÜM: DEMİR ÖZLÜ'NÜN HAYATI

Demir Özlü 9 Eylül 1935'te İstanbul'un Vefa semtinde doğmuştur (Özlü, 1991, s.85). Babası Avukat Sabih Bey aynı zamanda öğretmenlik ve MEB Müsteşarlığı da yapmıştır, annesi Nimet Hanım öğretmendir. Yazar Tezer Özlü ve yazar-çevirmen Sezer Duru ile kardeştir.

Babam 1913'te, sanırım Balkan Savaşı sırasında, annesiyle birlikte gelmiş İstanbul'a. Henüz beş yaşındayken. Antakya, Belen tarafından. Babaannemin kardeşi Azize Hanım ise çok daha önce. Annemin nüfus kaydı, Çankırı'nın Taş Mescit Mahallesi'ndedir, ama o İstanbul'da doğmuş, sanırım annesi de. Annemin dedesi İstanbul'da çalışan kadınlardan biriymiş. Onun 1876 Anayasa (Kanun-i Esasi) çalışmalarına katıldığı söylenir. Babamın, Halep'li olan babası I.Dünya Savaşı sırasında kaybolmuş (Özlü, 1991, s.85).

Beş yaşına kadar İstanbul'da kalan Özlü, annesinin tayini Burdur'a çıkınca onunla beraber gider. Ardından Hasan Ali Yücel'in eğitim politikasına hayranlık duyan ailesiyle Simav'a, sonrasında İzmir'in ilçesi –eski Rum kenti- Ödemiş'e gider. On dört yaşını tamamladığında İzmir'de yatılı bir liseye kaydedilir, o günler kendisine derin bir üzüntü duygusu yaşatmıştır. Eserlerinde o günleri anlatan Özlü, yatılı lise hayatı boyunca annesinden ve babasından ayrı kalmanın üzüntüsünü yaşamıştır. O dönemde sadece İzmir Karşıyaka'da oturan bir aile tanıdıklarına ev izniyle gidebilmektedir. İzmir'deki bu lisede sadece üç ay eğitim gören Özlü, babasının İstanbul'a görevli gitmeyi düşünmesinden dolayı 1950 yılında İstanbul Kabataş Lisesi'ne yazdırılmış ve lise eğitimine burada yatılı olarak devam etmiştir. Bu sırada lisede yayınlanan edebiyat dergisi *Dönüm'e* yazılar yazmıştır. Daha sonra Özlü'nün babası ve annesi de Anadolu'dan İstanbul'a gelmişler ve Fatih'teki bir eve taşınmışlardır. Özlü, ülkesinden ayrı kaldığı on sene boyunca en çok Fatih'te bulunan evdeki odasını özlediğini belirtir.

Özlü, 1953 yılında kendisine melankoli veren yatılı lise hayatını bitirir. Fransız Konsoloslugu'nda Fransızca derslerine yazılır. Böylece –belki de- lise hayatı dışında ilk arkadaşlarını edinmeye başlar. Ferit Edgü de, Özlü'nün bu dönemde kazandığı arkadaşlardan biridir. Liseyi bitirdiği yaz *Türk Dili Dergisi'*ne bir şiir gönderen Özlü'nün şiiri dergide yayımlanır. Özlü, edebiyat dünyasının büyüğü kapısından 'resmen' girmiştir (Özlü, 1999, s.13). Lise eğitimini 1953 yılının Haziran ayında tamamlayan Özlü, sonbaharda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlamıştır.

Yeni taşındıkları evin bir apartman dairesi olması Özlü'yü rahatsız etmiştir bu nedenle 1954 yılının yaz mevsiminde Beyoğlu'nda bir eve taşınmışlardır. Demir Özlü'nün İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlaması yeni arkadaşlar ve yeni alışkanlık edinmesine imkân sağlamıştır. Ferit Edgü, Asaf Çiyiltepe, Attila İlhan, Vedat Günyol, Onat Kutlar, Ergin Ertem, Hilmi Yavuz, Ülkü Tamer, Adnan Özyalçın gibi edebiyatla iç içe olan arkadaş çevresi Hukuk Fakültesi'nin kantininde edebiyatla uğraşan bir çevre meydana getirmişti. Yine Hukuk Fakültesi yakınındaki Sahaflar Çarşısı'nın girişindeki Çınaraltı, Şehzade'deki Zeynep Hanım kahve onların (dolayısıyla da Demir Özlü'nün) uğrak yeri haline gelmiştir (Özlü, 2014, s.179). Özellikle de Baylan Pastanesi bu noktada büyük önem arz etmektedir.

Hukuk Fakültesi'nde okurken önemli bir dersten geçemeyen Özlü, ikinci sınavdan da geçemeyince aylarca boşta kalmıştır. Bu arada felsefe bölümü hocalarıyla samimi ilişkiler kuran Özlü, felsefe derslerine katılmaya başlar. Sonra da geceleri en önemli muhalefet gazetelerinden birinde gece sekreteri olarak çalışmaya başlamıştır. Hukuk Fakültesi'ni ara verdiği bu dönemde Beyoğlu'nu ayrıntılı tanımaya vakti olmuştur. Sınıf arkadaşı bir kızla nişanlanır⁴, kızın Ankara'ya gitmesinden sonra Özlü de çok kez Ankara'ya gidip gelir. Daha sonra ara verdiği Hukuk Fakültesi'ne geri döner. Son sınıfa başlarken ilk öykü kitabını çıkarır. 1959 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun olur ve avukatlık stajına başlar. Daha sonra 28 Nisan öğrenci ayaklanması ve askeri darbe olaylarının üst üste gelmesiyle Paris'e gitme kararı alır (Özlü, 1999, s.13-14). Demir Özlü, Türkiye'den ilk defa 1961 yılında kendi isteğiyle uzaklaşmıştır. Paris, Demir Özlü için bütün ilk gençlik yıllarını dolduran rüyadır (Özlü, 1999, s.15). Onat Kutlar ile beraber Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe derslerine katılmaya gider. Aldığı Fransız bursu Aron'un çalışmalarıyla ilgilidir. “Sorbonne Üniversitesi'ne gittim, ‘serbest öğrenci’ olarak kaydımı yaptırdım” (Özlü, 1999, s.26). Sorbonne'da Jean Wahl, Alque'nin derslerini izler.⁵ 1962 yılında Paris'ten Türkiye'ye dönen Demir Özlü, İstanbul Üniversitesi'nde felsefe asistanı olarak çalışmaya başlar. O dönemde ülkede yasal olarak kurulmuş olan sosyalist bir partiye⁶ üye olduğu için üniversitedeki

⁴ Kaynaklarda nişanlanılan kızın adı verilmemektedir.

⁵ Sorbonne Üniversitesi'nde Martin'in, Derida'nın, Polin'in, Ricoeur'un, Poirier'in o dönemde dersler verdiğini fakat –sonradan ünlü olan- bu filozofların kişiliklerini tanımadığı için derslere katılmadığını belirtir.

⁶ Bahsedilen parti Türkiye İşçi Partisidir.

görevinden alınır. Geçimini sağlamak için avukatlık mesleğine başlar. Özlü, bu olayla birlikte toplumun derinliklerinde yatan şiddeti tanıdığını söyler (Özlü, 2016, s.75).

Paris'te yazma düzeninin bozulduğunu söyleyen Özlü, Paris dönüşü *Soluna*'daki (1963) beş öyküyü yazar. 1967 yılı baharında Tuzla Yedek Subay Piyade Okulu'ndan Muş'a tertip edilir ve çavuş olarak askerlik görevini yerine getirir. Askerden döndükten sonra İstanbul'da yaşamaya devam eden Demir Özlü İsveç asıllı Ulla ile ikinci evliliğini yapar. Ulla İsveçli bir gazetecidir. 1974 yılında Harun Milko adında çocukları dünyaya gelir. Bu dönemde Türkiye siyasetinde yaşanan olaylar Demir Özlü'yü huzursuz eder. Yaşanan olayların devlet tarafından engellenememesi ve giderek şiddetin devam ediyor olması Demir Özlü'yü umutsuzluğun kıyısına itmiştir. Bu nedendir ki uzun vadede ülkeyi terk etmeyi düşünmüş ve 1978'de İstanbul'daki ABD Kültür Ofisi'ndeki İngilizce kurslarına yazılır. Bu kursa gitmek Özlü'yü hem toplumun cehenneminden uzak tutmaya yarar hem de ona gençlik yıllarını hatırlatır (Özlü, 1990, s.11).

Abdi İpekçi'nin ölüm haberini hastane çıkışı duyan Özlü, haberi hem şaşırtıcı hem de ağır olarak nitelendirir (Özlü, 1990, s.11). Bu olaydan dört gün sonra 5 Şubat 1979'da Özlü, apandisit ameliyatı olur. Ameliyat sonrası eve döndüğünde kapıda nöbet tutan bekçiyi görür. Bu koruma tedbirinin yapılması Özlü'nün eşinin Yılmaz Güney'le ilgili yaptığı bir haberdir (Özlü, 1990, s.12). Demir Özlü bu olaydan sonra, önce eşi Ulla ve oğlu Harun'u Stockholm'e göndermeye; ardından da kendisi –önce altı aylığına olmazsa sonra da iki yıl- orada oturmaya karar verir. 30 Mart 1979 tarihinde eşi ve oğlu Stockholm'e uçarlar. Demir Özlü de 31 Mart- 1 Nisan tarihlerinde yapılan Türkiye Yazarlar Sendikası'nın genel kongresine Divan Başkan yardımcısı olarak katılır.⁷ 1979 yılının mayıs ayında Zürih'te yayınlanan *Tages Anzeiger* gazetesinin siyasal muhabiri Emanuel LaRoche Türkiye'deki durumu kritik bulduğu için bazı incelemelerde bulunmak adına Türkiye'ye gelmiştir. Yağmur Atsız ve Aysım Atsız'ın fikir vermesi üzerine muhabir Emanuel, Demir Özlü ile konuşmaya gider. Bu röportajları Zürih'e

⁷ Bozulan siyasi ve sosyal yapı sebebiyle iki yılda bir yapılan Türkiye Yazarlar Sendikası genel kongresi bu tarihten tam dokuz sene sonra ancak yapılabilmektedir. 1979'daki bu kongreye katılan bazı sosyalist yazarlar da ülkenin durumundan dolayı söz haklarının güvence altına alınmasını Özlü'den rica etmişler ve iki yıl sonra kongrenin olup olmayacağını belirsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Özlü, Demir (1990), *Sürgünde 10 Yıl*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s.12.

döndüğünde gazetesinde yayımlar.⁸ Demir Özlü, tüm bu umutsuzluklar içinde 19 Haziran 1979'da Stockholm'e altı aylık bir yaşama denemesi yapmaya gider. Daha önceleri de turist olarak gittiği bu kente bir türlü ısınmaz. Özlü, bu deneme sürecinde ülkesinin eski haline döneceğine inanarak ülkesini terk eder. Özlü, eşinin Stockholm'ün kibar mahallesinde Kaptensgatan'da kiraladığı evine gider. Bu ev Özlü çiftinin gazeteci bir dostlarıdır. Özlü, Stockholm'e geldiğinde annesi de buradadır. O dönemde ucuz olan Stockholm'de eşi Ulla'nın radyodan aldığı maaş ve kendisinin de İsveç TV'sinin bir davasını kazanıp aldığı avukatlık ücretiyle geçinmişlerdir. İkinci bir çocuk yapmaya karar veren çift yaşam planlarını da uzun vadede buna paralel oluşturmuşlardır. Bu plana göre Özlü, altı aylık yaşama deneme süreci bitince İstanbul'a dönecek daha sonra mart ayında ikinci çocuğun doğumu için tekrar Stockholm'e gelecek ve bütün aileyi alarak İstanbul'a geri dönecektir. Uzun vadede bu plan askıda beklerken, günler Demir Özlü için geçmemektedir. Kafasında İstanbul'dan aldığı haberlerle işsiz altı ayını geçirmeye çalışır. Kaptensgatan'da kiraladıkları evin kirasına dâhil, birkaç ev ötede bir çalışma odası bulunmaktadır. Özlü, orada yazı yazmak istediği zamanlarda çalışır. Fakat hem Türkiye'nin durumu, hem yabancı bir kentteki yalnızlığı Özlü'yü yazmaktan uzaklaştırır. Bu şekilde vakit geçiremeyeceğini anlayan Özlü, vaktinin çoğunu Fransız Kültür Merkezi'nin kütüphanesinde geçirmeye başlar. “Dilini hiç bilmediğim İsveç'te, onun en büyük kenti – ama bana ıssız gelen Stockholm'de, Fransız Kültür Merkezi'nin kütüphanesi –orada konuşulan Fransız diliyle- bana sonsuzca sıcak, anavatanım gibi gözüküyordu” (Özlü, 1990, s.34).

Özlü, Stockholm'de günlerini böyle geçirirken Türkiye'de ara seçimler yapılmış ve Süleyman Demirel'in azınlık hükümeti başa gelmiştir. 1979 senesinin Kasım ayı geldiğinde Özlü, tasarladığı altı aylık yaşama deneyimi sürecini tamamlayamadan İstanbul'a gitmek için eşi Ulla'dan izin istemiştir. İstanbul'a dönme isteğinin arttığı bu dönemde İsveç polisinden beklediği sürekli oturma izni de gelmiştir Böylece artık Özlü, vizesiz olarak İsveç'e kolayca girip çıkabilecektir. Yine de İstanbul'a gitme fikrinden vazgeçmeyen Özlü, kendisine uzun bir yol haritası çizer: “Malmö üzerinden Doğu

⁸ Özlü, bu röportajında durumun kötümser olduğunu, devrimci bir ortam olmadığını, kazaen kendini devrimci hisseden sol gruplardan bazıları devrim de yapsalar –farz-ı muhal olarak- bunun Pol Pot devriminden farksız olacağını, milliyetçi-toplumcu akımın çok güçlendiğini, ama bu gidişin sonunun bir askeri darbeye varacağını söylemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Özlü Demir (1990), *Sürgünde 10 Yıl*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 13. Özlü, daha sonra 12 Haziran 1980'de İsveç TV'sinin 2.kanalında gösterilen bir programda konuştuğunda bu düşüncelerini açıklama fırsatı bulmuştur.

Almanya'ya geçecektim trenle, Sasnitz üzerinden Doğu Berlin'e, sonra Prag, Budapeşte, Sofya üzerinden İstanbul'a" (Özlu, 1990, s.18). Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra İstanbul'a dönen Demir Özlu ülkesine dönmesinin sevincini daha yaşayamadan; 20 Kasım 1979 günü, Hukuk Fakültesi'nden hocası Profesör Yaşar Ümit Doğanay'ın Mecidiyeköy'deki bir arkadaşının evinden çıkarken öldürüldüğünü öğrenir. Bu olaydan 17 gün sonra Profesör Cavit Orhan Tütengil de Levent'teki evinden çıkarken vurularak öldürülür. Daha sonra da gazeteci yazar Ümit Kaftancıoğlu vurulur. Tüm bu olaylar neticesinde Demir Özlu için sürgünlük dönemi başlar. Fakat kendisi 1967 Yunanistan'ın da olduğu gibi, geniş bir aydın ve politikacı çevresi için sürgün döneminin başlamasını, bu dönem sona erdirilince de Türkiye'den demokrasi düşmanı çevrelerin bütünüyle temizlenmesi romantik idealini taşır.

Demir Özlu 11 Aralık 1979'da İsveç'e gider ve kendi deyimiyle "gönüllü sürgün"ü başlar.⁹ "1979 yılı Aralık ayında benim için, onca kalabalık, onca eğlenceli, aşkla, dostlukla, cinsellikle örülmüş bir cennet olan İstanbul bitti; yaşamımla İstanbul arasından akan nehri geçtim" (Özlu, 1991, s.24).

Özlu'nün on yıl sürecek olan bu "gönüllü sürgün"ü başlar. İsveç'e gittiğinde hareketli bir burjuvazi mahallesinde oturur. Ülkenin dilini öğrenmek için çeşitli partilerin düzenlediği parasız kurslara yazılır. Özlu, İsveç'e geçici olarak gelmediğinin, bu nedenle bir iş bularak çalışması gerektiğinin farkındadır. İsveç'te iş isteyenlerin başvurduğu Çalışma Piyasası Kurumu (AMS)'na o da başvurur. Özlu'ye bir sosyal asistan tahsil edilir. Özlu'nün sosyal asistanı onu kurumun dil okuluna yönlendirir. Böylece iş hayatına bir şekilde adım atmış olur. Özlu, dil kursuna gittiği için devletten aldığı asgari ücretin yanında Türk İşçi Dernekleri Federasyonu'nun çıkardığı Türkçe bir dergiye de yazılar yazar oradan da asgari ücrete yakın bir gelir sağlar. İsveç Yazarlar Birliği, Lütfi Özkök'ün takdim etmesi üzerine Demir Özlu'yü üyeliğe kabul etmiş ve ona on bin kronluk bir çalışma bursu vermiştir. İsveç'te günleri böyle geçen Özlu, aynı

⁹ Özlu, bu gönüllü sürgüne başlamadan önce Feriköy'deki babasına gider. Babası ağır bir böbrek hastalığı geçirmiş olmasına rağmen onun gitmesini hoşgörülle karşılar. Fakat sağlık durumu ciddi olan babasını bu son görüşü değildir. 1982 senesi yazında annesiyle babası Özlu'nin yanına Stockholm'a gider ve orada üç ay birlikte yaşarlar. Döndükten sonra 5 Mayıs 1988 tarihinde Özlu'nün babası vefat eder. Özlu, babasının cenazesinde bulunamaz. Onun yerine arkadaşları cenazeye "Demir'in Arkadaşları" yazılı bir çelenk bırakırlar. Özlu, ancak 14 Aralık 1989 yılında babasının mezarını ziyaret edebilecektir. Bu acı onun ileriki yaşlarda yaşayacağı depresyona sürükleyecektir. Detaylı bilgi için bkz. Özlu 1990: 34.

zamanda da Türkiye'deki gelişmelerden kopmamıştır. Nitekim yönetimlerin baskı ve diktayı arttırması Özlü için büyük karamsarlık sebebidir. Ülkesinden uzakta olması hem gururunu zedeler hem de çaresizlik duygusu içini kaplar: “Ülkede olanları izleyerek, zor bir yabancı dili öğrenmeye çalışarak geçen, umutsuzlukla yüklü, ağır, karamsar günler başlamıştı. İsveç'in uzun, karanlık kışı gibi. İkisi de üst üste gelmişti” (Özlü, 1991, s.37). Stockholm'ün mevsimi Özlü'nün psikolojisiyle örtüşmektedir. İsveç'te bahar aylarının gelmesi beraber Özlü'nün içinde bulunduğu karamsarlık azalmıştır. Bir yandan dil kurslarına devam ederken vaktinin çoğunu da Fransız Kitaplığı'nda geçirir. Aynı zamanda Stockholm öykülerini de yazmaya başlar.

28 Mart 1980'de ikinci oğlu dünyaya gelir.

12 Haziran günü televizyonda yayınlanacak bir filmde Özlü'nün Türkiye hakkında konuşması istenir. Özlü, ilk başta bu teklife sıcak yaklaşırsa da daha sonra kabul eder ve televizyonda Türkiye'deki siyasal çıkmazı, aşırı sağ tehlikeyi, politik çalkantıların sonuçsuzluğunu ve işin ne yazık ki bir askeri darbeyle sonuçlanacağını söyler. Daha sonra Türkiye'deki aydınların sürgünü göz almaları üzerine bir yazı yazarak düşüncelerini Oktay Akbal'a iletir. Oktay Akbal da Özlü'nün adını anmadan bu yazıya gazetede yer verir.¹⁰ Bu arada Hornsgatan'da yeni bir eve taşınan Özlü 1980 Ağustos'unda başlayarak Kasım ayı sonuna kadar *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserinin ilk biçimini yazmıştır.

1980 yılının eylül ayında Türkiye'de –beklenen- askeri darbe gerçekleşir. Bu dönemde Türkiye dışı kapalı bir politika izlediğinden yurt dışındaki Türk vatandaşlar ülkeleri hakkındaki haberleri zor alırlar. Demir Özlü de bu dönemde birkaç tanıdığı vasıtasıyla ülkesinden haber almaya çalışanlardandır. Şair A.Kadir'le TYS İkinci Başkanı yazar Demirtaş Ceyhun'un gözaltına alındığı haberi de doğruluğu teyit edilemeyen ama kulağa gelen haberlerdendir. Böyle belirsiz bir ortamda Özlü de kasım ayına kadar Türkiye'nin durumuyla ilgili fikir yürütmez. Ta ki kasım ayının ilk haftası İlhan Erdost gözaltına alınıp Ankara'da bir nezarethanede dövülerek öldürülünceye kadar. İsveç Yazarlar Birliği genel kurulunda gündem dışı söz alan Özlü, Fransızca bir konuşma yaparak askeri rejime aydınların dikkatini çekerek bu konudaki üzüntülerini bildirmiştir

¹⁰ Bahsedilen yazı 20 Ocak 1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*Gurbet Benim İçimde..*” adıyla yayınlanmıştır.

(Özlu, 1990, s.45-46). Aralık ayı geldiğinde Berlin’de yapılacak Türk Edebiyatı Sempozyumu’na çağrılan Özlu, Türk edebiyatında gelenekle modernizmin öğelerini belirtmeye çalışan uzun bir tebliğ yazar. Sempozyum 11-15 Aralık tarihleri arasındadır fakat Özlu birkaç gün erken Berlin’e gider. Böylece hem uzun zamandır görmediği Berlin’deki birkaç arkadaşını görecektir hem de kız kardeşi Tezer Özlu’yü¹¹ (Özlu, 1990, s.51). Özlu’nün gurbette olması onu derinden etkiler bu nedenle kısa sürelerde sık sık Türkiye’ye dönmeyi planlamaktadır öyle ki İstanbul Arnavutköy’deki evinin kirasını dahi düzenli olarak gönderir. 1981 Haziran ayında, 1981 Eylül ayında ve 1982 Şubat ayında İstanbul’a dönmek için adımlar atar fakat her seferinde sonu hüsrana olur.¹²

1981 yılının Haziran ayında Lütfi Özkök’le birlikte Finlandiya’nın Lahti kentinde yapılan “Uluslararası Yazarlar Toplantısı”na çağırılmıştır. Çeşitli ülkelerden yüze yakın yazarın katıldığı bu toplantının konusu ‘Edebiyat ve Mit’ti. Özlu, bu toplantının kendi üzerinde etkisinin büyük olduğunu; aynı zamanda gelecekteki kararlarını da etkilediğini belirtir.

1981 yılının sonbaharında Özlu, göçmen çocukların okullarında öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Sonbahar mevsimini böyle geçirirken Dursun Akçam, Köln’den Özlu’ye telefon eder ve Köln’de yapılacak bir toplantıya Özlu’yü çağırır. Toplantının amacı Türkiye’deki askeri rejime muhalefet edecek bir gazetenin çıkış kararını almaktır.¹³ Özlu, bu daveti kabul eder bu sırada da kız kardeşi Tezer Özlu’yü arayarak Berlin’e erken gelmesini söyler. Bu toplantıdan sonra ocak ayının sonuna doğru Hakkı Keskin, Özlu’yü Hamburg’a HDF (Halkçı- Devrimci Federasyonu) – sosyal demokrat eğilimli Türk örgütü- nün temsilciler toplantısına götürmüştür. Özlu, bu toplantıda kendisine söz verilince Türkiye’de yapılmak istenen anayasaya dikkati çekerek bu anayasanın Türkiye tarihinin ilk geriye dönük anayasası olacağını söylemiştir. Yine aynı toplantının ertesi günü tekrar Özlu’ye söz düşünce Özlu, Türkiye’de sosyal demokrasinin bilinmediğini,

¹¹Sempozyuma katılan yazarlar: Tomris Uyar, Zehra İpşiroğlu, Aziz Nesin, Çetin Altan, Aysel Özakın, İlhan Berk, Ferit Edgü, Fakir Baykurt, Vasıf Öngören, Yüksel Pazarkaya, Güney Dal, Yağmur Atsız, Aras Ören, Ahmet Doğan.

¹² Burada özellikle 1982 Şubat ayı önem arz etmektedir. Özlu, bu dönemde İstanbul’a dönmek için oradaki arkadaşlarıyla iletişime geçer fakat 1982 Şubat’ında Barış Derneği tutuklaması adı altında pek çok aydının tutuklanması üzerine –kendisinin bu dernekle alakası olmamasına rağmen- İstanbul’a gitmekten bir kez daha vazgeçer. Aynı zamanda da bu fikri aklından da siler.

¹³ Dursun Akçam, Ömer Polat, Şanar Yurdatapan gibi isimlerle beraber gazetenin çıkarılmasına ortak karar verilir. Gazetenin adı ‘Demokrat Türkiye’ olacaktır.

bunu öğretecek olanın sosyal demokrat bilincinin pratikte yaşandığı ülkelerde kendilerini yetiştiren insanların olduğunu ve bu nedenle Türkiye’ye dışarıdan bu bilinçte insanlar taşınması gerektiğini söyler (Özlu, 1990, s.68-69). Aynı tarihlerde Türkiye’de ise 3137 kişinin idamı istenmekte, Barış Derneği tutuklaması yapılmakta, Bülent Ecevit bir beyanatı dolayısıyla tutuklanmaktadır. Bu olaylardan sonra Alman Sosyal Demokrat Parti’nin en tanınmış kişilerinden olan sol kanat milletvekillerinden Kuzey-Ren Vestefelya Eyaleti eski başbakanı Klose, Türkiye’deki gidişatı eleştiren bir basın toplantısı yapmak ister. Özlu, bu basın toplantısına katılır.

1982 yılının Haziran ayında İsveç Yazarlar Fonu, Özlu’ye on iki bin kronluk bir çalışma bursu verir. Aynı yaz, Özlu’nün anne ve babası Stockholm’e gelir. Bu görüşme, Özlu’nün Türkiye’den ayrıldıktan sonra babasını ilk ve son görüşü olur (Özlu, 1990, s.79-81).

1982 yılının Kasım ayında Vasıf Öngören ve Demir Özlu Pen Kulübünün Hollanda Şubesi tarafından Türk yazarların içinde buldukları somut koşulları görüşmek üzere Londra’ya davet edilir. Bu Özlu’nün Londra’ya ilk görüşü olur.¹⁴ Özlu, çeşitli siyasi ve edebi toplantılara katılmaya devam etmekte, sempozyumlara bildiri göndermekte, televizyonda küçük ‘interview’lar vermektedir. 1983 yılının yazında İş Piyasası Kurumu tarafından devamlı bir işe koyulur. Özlu, artık küçük bir işçi organizasyonun çıkardığı dergiye redaktör olmuştur. Bu dönemde hem babasının vefatıyla hem de babasının cenazesine katılamamakla sarsılan Özlu, annesini de yanına Stockholm’e çağırır.

Türkiye’deki hapisanelerde yazarların açlık grevine başlaması üzerine Özlu, 16 Ocak 1984 tarihinde Heinrich Böll’e Türkiye’de yazarın durumu hakkında bir mektup göndermiştir. Mektubuna gelen cevabı ömrünün sonuna dek saklayacak kadar onur duymuştur. 29 Ocak günü büyük oğlu Harun Milko ile Londra’ya küçük bir seyahate çıkmıştır. Bu seyahat Demir Özlu’nün hem ikinci Londra gezisi hem de sürgün tarihinde Namık Kemal ve Prens Sabahattin Bey’i düşünmesine vesile olacaktı. Nitekim

¹⁴ Pen Kulübü daha sonra Demir Özlu’ye mektup yazarak tutuklu bir Türk yazarı onur üyeliğine seçmek istediklerini bildirirler. Özlu, bu mektuba Ataol Behramoğlu cevabını verir ve nedenini de şöyle açıklar: “Behramoğlu hem kuşağının çok parlak bir şairiydi, hem de askeri rejim altında yazarın yaratma özgürlüğünü savunmak cesaretini göstermişti, hem de sırf düşüncelerinden ötürü haksız olarak tutukluydu.” Pen Kulübü onur üyeliğine Ataol Behramoğlu’nu seçer.

bu kısa seyahatten döndükten sonra “Prens Sabahattin Bey” adlı uzun öyküsünü yazmıştır.

8-15 Nisan tarihleri arasında bazı Türk ve Hollandalı kurumlar tarafından düzenlenen Kültür Haftası’na Vasıf Öngören’le birlikte katılırlar. Daha sonra da Berlin Senatosu’nun 23-27 Nisan arasında düzenlediği bir başka Türk Kültür Haftası’na katılan Özlü, böylece sık sık trenle yolculuk imkânı bulur ve bundan oldukça hoşnut olur: “Bir gün, uzun yıllar Avrupa’da yaşamak, dolaşmak olanaklarından uzak kalırsam, sanırım en çok bu uzun tren yolculuklarını özleyeceğim” (Özlü, 1990, s.113). Bu Kültür Haftası aynı zamanda Vafis Öngören’i son görüşüdür. 15 Mayıs günü Vasıf Öngören Amsterdam’da bir kalp krizi sonucu vefat eder.

1984 yılının sonbaharında Berlin Senatosu’nun Kültür Dairesi tarafından Özlü’ye, iki ay boyunca Berlin’de kalması ve Berlin kenti üzerine bir şeyler yazması için bir burs verilir. Özlü, daha önce Türk Edebiyatı Sempozyumu için geldiğinde kaldığı Wannsee’deki konakta kalıp çalışır. 5 Ekim günü trenle yola çıkan Özlü, 10 Ekim günü Wannsee’de olur ve hiç vakit kaybetmeden çalışmaya başlar. Berlin macerası biten Özlü, 8 Aralık tarihinde Stockholm’e geri döner. Bu iki aylık Berlin süresince kendi içine bir yolculuk yapar, hem kendi içini alt-üst eder hem de insanlık tarihini çok daha hakiki olarak yaşamış bir toplumda romantik döneme özgü bir doğa içinde yaşamı bütün canlılığıyla tadar:

Bu iki aylık yaşam üzerimde öyle derin bir iz bırakmıştı ki, bu izi iki yıl boyunca olgunlaştıracak, notlar alacak, bazı küçük belgeler toplayacak, sonra fantezilerimle değiştirdiğim bu yaşamdan hareketle, iki yıl sonra yazın bu binaya yeniden gelecek, Berlin’de Sanrı adlı anlatımı yazacaktım (Özlü, 1990, s.130).

Özlü, 14 Ocak 1985 tarihinde İsveç PEN Kulübü’nden bir mektup alarak üyeliğe davet edilir. PEN Kulübü’ne üye olmanın koşulu, her durumda düşünce özgürlüğünü savunmaktır ve Özlü bu koşula uygundur. 1985 yılının yaz mevsimine doğru kız kardeşi Tezer Özlü’nün kanser olduğunu öğrenen Demir Özlü, kız kardeşiyle sık sık telefonlaşır, mektuplaşır ve kız kardeşinin sağlık durumuyla yakından ilgilenir. Bu sırada Türkiye’de “yurda dön” çağrıları devam etmektedir. Özlü’nün Milliyet gazetesinde çalışan kızı Ayda, babasına telefon ederek gelen haberler arasında Özlü’ye de “yurda dön” çağırısı yapıldığını haber verir. Aynı listede şair Nihat Behram’ın da adı

vardır. Özlü, bu çağrıya karşı hiçbir şey yapmaz yalnızca Cumhurbaşkanlığı danışmanlarından olan Muzaffer Başkaynak'a kısa bir mektup yazar¹⁵ Öte yandan bu zamana kadar – evliliğinden dolayı vatandaşlık hakkı alma hakkı olmasına rağmen-Türk vatandaşlığından çıkmayı düşünmeyen, İsveç'te bir bankanın dahi verdiği bir kartı almamış olan Özlü İsveç polisine başvurur ve ifade vererek iltica hakkı ister. İsveç hükümeti de kısa süre içinde bu hakkı Özlü'ye tanır. Bundan sonra Özlü'nün sürgünü belki de bir nevi boyut değiştirir. “Önceleri, Türkiye'den ayrılmaya karar verdiğimde, bir “gönüllü sürgün” sayılabılırdim. Yıllar geçtikçe “sürgünde bir yazar” oldum. Şimdi de kendi dışımdan gelen nedenlerle “siyasi sürgün” olmuştum işte” (Özlü, 1990, s.141). Bu siyasi iltica hakkıyla pasaportunu yenileyen Özlü, Zürih'e kız kardeşi Tezer ve Sezer'in yanına gider. Aynı zamanda bu Tezer'i son görüşüdür. Özlü'den bir iki hafta sonra da Özlü'nün eşi Ulla Zürih'e Tezer'i görmeye gider. Ulla'nın da Tezer'i son görüşüdür fakat Tezer öldükten sonra İstanbul'daki cenazesine –Demir Özlü katılamaz-Ulla katılır ve bu kederli gün onun yedi yıl sonra İstanbul'a ilk dönüşü olur. 28 Haziran 1986 tarihinde Özlü, tekrar Wannsee'ye seyahat eder. Bu seyahatin amacı Özlü'nün *Berlin'de Sanrı* adlı anlatısını orada yazacak olmasıdır. Aynı zamanda kızı Ayda ile Wannsee'de buluşur.¹⁶ Özlü, Berlin'de yeni anlatısı üzerine çalışırken İsveç Yazarlar Fonu Özlü'ye yine bir çalışma bursu verir. Özlü, 2 Ağustos tarihinde *Berlin'de Sanrı* anlatısını yazıp tamamlar:

Berlin'de Sanrı'yı bir nüsha olarak kopyasız yazmıştım; şimdi de kaybolmaması için bacaklarımın arasında tutuyordum. Çünkü gecenin bir saatinde uyuyabilir, çantayı ya da bacaklarımın arasındaki müsveteyi düşürebilirdim. Ama gene de İsveçlilerin bu konuda çoğunlukla olumlu sonuçlar veren dikkatlerini bildiğimden, dosyanın içine adresimi yazmıştım (Özlü, 1990, s.161).

1986 yılının 10 Kasım günü Resmi Gazete'de yayımlanan bir kararname ile Demir Özlü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarılır. Özlü, bu haberi de –aynı “yurda dön” çağrısında olduğu gibi- kızı Ayda'dan öğrenir. Olay kısa sürede güncel bir hal alır. Ali Sirmen, Cumhuriyet gazetesinde yazdığı “Değişenler Değişmeyenler” adlı yazısında “Olayda Demir Özlü'nün kişiliğini de aşan bir yabaniyet olduğunu görmemek olanaklı mı?” yazarak Özlü'nün duygularına tercüman olur. Birçok yazar ve gazeteci, avukatlar birer bildiri imzalayarak bu olayı eleştirip düzeltilmesini isterler. Bu olay Türk

¹⁵ Mektubun tam metni için bkz. Özlü 1990:139-140.

¹⁶ Özlü, kızını 1979 yılında Stockholm'a geldiğinden beri görmemiştir. En son 19 yaşında gördüğü kızını şimdi 26 yaşında bir gazeteci olarak Berlin'de görecekler.

basımında büyük yankı uyandırır. Oktay Akbal, İlhan Selçuk, Orhan Duru gibi önemli isimler birçok gazete ve dergide bu konu üzerine yazılar yazar (Özlu, 1990, s.164).

Vatandaşlıktan çıkarılma olayları kasım ayında İstanbul'da yapılan NATO kuruluna da yansımıştır. TBMM'de bu konunun konuşulması üzerine dönemin Devlet Bakanı Kazım Oksay Demir Özlu hakkında iddialar ortaya atar¹⁷. Demir Özlu de bu iddialara Stockholm ve Kopenhag radyolarından cevap verir. Yine İsveç'in gazetesi Dagens Nyheter, bu konu hakkında Özlu ile bir görüşme yapar ve bu yazı aralık ayında gazetede yayımlanır.

Özlu 1979 yılından vatandaşlıktan çıkarıldığı 1986 yılına kadar ülkesinden ayrı kalmıştır. Fakat ülkesine dönme umudu içinde günlerini geçirmiştir.

(...)öyle sanıyorum ki, yurttaşlıktan çıkarıldığımı öğrendiğim 10 Kasım 1986 tarihinden sonra, sürgünlüğü zaman zaman hissetsem de, dönüşün olanaksız olmadığını düşünmeye başladım. İnanır mısınız, asıl insana koyan sürgünlüğün acısı değil, ülkesinin demokrasiye ve özgürlüğe kavuşamamasının acısı! (Özlu, 1990, s.166)

Özlu, 1987 yılında hep gitmek istediği Gotland Adası'ndan bir ev tutar. Orada çalışarak daha önce yazmış olduğu *Bir Yaz Mevsimi Romansı*'nı –ilk yazısından yedi yıl sonra- tekrar yazar. Özlu, bu arada geçen aylarda ve yıllarda farklı şehir ve ülkelerde çeşitli okumalara katılır. Siyasi toplantılarda bulunur. Bu toplantılardan en önemlisi 1988 yılının Mayıs ayında yapılan İsveç Yazarlar Birliği kongresidir. Bu kongreye bir şair olarak Bülent Ecevit de katılır. Ecevit, kongrede yaptığı konuşmasında bir Türk romancısı olarak Demir Özlu'den bahseder. Ecevit'in Demir Özlu'ye karşı ilgisi Gergedan dergisinde Özlu'nün "Prens Sabahattin Bey" adlı öyküsünü okumasıyla başlar. Yurttaşlıktan çıkarılma olayında da bu özel ilgisi devreye girer ve dönemin başbakanı Turgut Özal'a özel bir mektup yazarak yurttaşlıktan çıkarılmanın sakıncalarından bahseder. Ardından özel olarak bir dostunun ve bir Türk yazar olarak Demir Özlu'nün adını mektubunda belirtir.¹⁸

¹⁷ Demir Özlu ve Kazım Oksay arasındaki bu olaylar için bkz. Özlu, Demir (1990). Sürgünde 10 Yıl, İstanbul: Milliyet Yayınları.

¹⁸ Ecevit, özel mektubunda şöyle der: "Bir düşünürün, düşünceleriyle yazılarıyla içimizde yaşarken, başka bir ülkede sürgün kalmaya mahkûm edilmesinin anlamı ve yararı nedir, bilemiyorum." Ecevit, mektubun bir örneğini toplantı yemeğinde Özlu'ye –basına açıklaması için- vermiştir.

Sürgünün son yılı olan 1989'da İstanbul, Özlü'nün gözünde tütmeye başlamıştır ve gidebilmek için tüm şartlarını zorlar. Bu sırada DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) Berlin Sanat Programı çevresinde Özlü'ye Berlin'de oturması ve çalışması için –aynı yıl içerisinde kullanılmak üzere- üç aylık bir burs verir. Özlü de bu dönemi kendisi 1 Mart- 31 Mayıs olarak belirler. Berlin'e gittiğinde daha önce kız kardeşi Tezer'in kaldığı çatı katı Özlü'ye verilir. Tekrar Berlin'de olmak Özlü'ye değişik duygular yaşatır. Özellikle Wannsee; yaşam, yalnızlık ve ölüm demektir Özlü için (Özlü, 1990, s.207-208). Özlü, bu burs süresince önce kendisini alıştırmak için daha önceden notlarını aldığı metinleri yazar. Bu öykülerden biri “Pipolar”dır, Özlü'nün çocukluk yıllarının geçtiği Ödemiş'te geçen yaşanmış bir olayı anlatmaktadır. Diğeri ise *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eseri tekrardan üçüncü kez yazısıdır (Özlü, 1990, s. 207-208). Özlü'nün Berlin'de geçirdiği bu üç ay okumalar, etkinlikler, davetler eşliğinde sürmüştür. Lise döneminden beri çok sevdiği şair Kleist'in mezarını da bu burs döneminde ziyaret etme fırsatı bulması Özlü için bir mutluluk sebebi olmuştur.

3 Mayıs günü kırtasiyeden romansın iki nüshasını alıp eve döndüğünde gelen bir telefonla Sait Faik Hikâye Armağanı'nın kendisinin *Stockholm Öyküleri* adlı eserine verildiğini öğrenir. Bu ödülü telefonda öğrenmesi Özlü için şaşırtıcı bir durumdur çünkü eseri jüriye Özlü göndermemiştir; Ferit Edgü göndermiştir. Özlü için bu ödülün maddi değerinden çok manevi değeri önemlidir çünkü siyasi otoriteler tarafından vatandaşlıktan çıkarılmış birine ödül vermek Özlü'ye göre çok büyük bir onur ve gururdur (Özlü, 1991, s.84-85).

Berlin'deki günleri Özlü için Stockholm'deki günlerinden daha iç açıcıdır. Özlü yine güncesinde Berlin'de yaşadığı günler için memnuniyetini şöyle dile getirir: “Berlin'de, kendi kendimle, bütün bütüne barıştığımı hissediyorum. Ruhumdaki düğümler çözüldü. Elde edilebilecek mutlulukların en büyüğü bu belki de” (Özlü, 1991, s.102). Burs süresi biten Özlü, Stockholm'e geri döner. Bu sırada kızı Ayda ve torunu Nazlı Stockholm'e yanına gelirler. Kızı Ayda, babasına yurda dönmesi için telkinlerde bulunur. Bir yandan da Özlü'nün annesi artık Özlü'yü İstanbul'a beklemektedir ve bu yüzden oğlunu görmeye Stockholm'e gelmemektedir. Aile içerisinde bu baskılar yapılırken 23 Ağustos günü Stockholm'e Türkiye Yazarlar Sendikası'nın temsilcileri bir haftalık programa katılmak için gelir. Yazar listesinin içinde bulunan Oktay Akbal ve Demirtaş Ceyhun

Türkiye'den avukat Turgut Kazan'ın iletmek istediği sözlü bir mesajı da beraberinde getirirler. Özlü'nün yurda dönmesi için artık hukuksal ve siyasi hiçbir sakınca kalmamıştır. 30 Ağustos günü yazar arkadaşları İstanbul'a dönen Özlü, 9 Eylül'de İstanbul'a dönmek ister fakat bu tarihte giderse burnunda tüten İstanbul'da çok az kalabileceğini düşünür ve zor da olsa Aralık ayını beklemeye karar verir. Özlü 12 Aralık 1989 tarihinde İstanbul'a döner ve on senelik sürgün hayatına son verir. O, hayatı boyunca yurdundan uzakta ama uzağında olmayan bir yazar olmuştur (Kerrar 2001, s.15).

Demir Özlü, 1989 tarihinden beri yaşamını İstanbul-Stockholm arasında Türk edebiyatına katkı sağlayarak sürdürmektedir.

2. BÖLÜM: KENTLERDE GEÇEN YAŞAMLAR

Demir Özlü, hem kent insanı hem de kent yazarıdır. Eserlerinin tümünde kentli yaşamı ve kentli yaşama dair en ince ayrıntıları anlatır. Kişisel yaşamında da kent dışında bir yerde yaşamını sürdürmemiştir. Bu nedenle kenti hissedeni, soluyan bir birey olarak eserlerine bu durumu başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Buradaki en önemli etkenlerden biri Özlü'nün, hayatının büyük çoğunluğunu yurdundan uzakta geçirmesidir. Bu sayede pek çok farklı kent görme, o kentleri her açıdan tanıma ve yaşama fırsatı bulmuştur. Ülkesinin içinde bulunduğu durumdan dolayı gönüllü olarak başlayan yurdundan uzak kalışı daha sonra vatandaşlıktan çıkarılmaya kadar varmıştır. Özlü, kendi deyimiyle gönüllü bir sürgünken zorunlu bir sürgün olmuştur. Bu noktada sürgün kavramının Özlü ve Özlü'nün eserleri üzerinde etkisi var mıdır varsa ne derecededir buna bakılmalıdır.

Sürgün kavramı edebiyat, sosyoloji, psikoloji gibi birçok sosyal bilimde sık sık ele alınan bir kavramdır. Bunun en önemli sebebi sürgünün ve sosyal bilimlerin merkezinde insanın yer almasıdır. Sürgün, sözlük anlamıyla ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse, sürülmüş şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra farklı farklı tanımları da vardır. Feridun Andaç, sürgünü karşı konulan, savaşılan koşullarda yenik düşme sonrasında kaçınılıp sığınılacak bir yer/yurt arayışı; kaçınılmaz olanı yaşamak olarak tanımlar (Andaç, 1996, s.11). Nedim Gürsel ise, Türk toplumunda sürgün kelimesinin yer etmediğini bunun yerine gurbet sözcüğünün tercih edildiğini belirtir. Gürsel'e göre yazında bir sürgün söz konusudur ve o noktada sürgün, bir yazarın kendi ülkesinden, anadilinden uzakta yaşamayı seçmesi ya da buna zorlanması, zor zanaata girmesidir (Andaç, 1996, s.30). Sürgün aynı zamanda yazarlar tarafından benzetmelerle de tanımlanmıştır. Kimi zaman bir solma ve çiçeklenmeye, kimi zaman ölüm ve yeniden doğuşa, kimi zamansa mezarlığa benzetilerek anlatılmıştır.

Sürgün, edebiyatı olumlu-olumsuz her anlamda besleyen bir olgudur. Evrensel bir kavram olduğu için de sadece Türk edebiyatıyla sınırlı tutulamaz. Farklı ülkelerin edebiyat tarihlerinde de sürgün kavramına rastlanır. Sürgünün tarihsel geçmişi çok eskilere dayanmasına rağmen edebiyata yansması ise tarih kadar eskilere dayanmaz. Bunun sebebi insanların her dönem kendilerini çok rahat ifade edememesidir. Farklı dönemlerde yaşayan ve sürgüne maruz kalan yazarların eserlerine bakıldığında bu ayrım

çok net görülecektir. Sürgünün şekli, gerçekleşme sebebi, toplumun ve ülkenin durumu gibi pek çok etmen bu durumu etkiler. Örneğin Tanzimat Dönemi'nde sürgün edilen bir edebiyatçı ile 1970 yıllarındaki siyasi olaylardan dolayı sürgün edilen bir edebiyatçı sürgün olgusunu aynı şekilde ele almaz, alamaz.

Ayrı bir sürgün edebiyatı var mıdır ve eğer böyle bir edebiyattan bahsedilecekse bu edebiyat neleri içine alır? Bunlar tartışmalı konulardır. Yazarlar bu edebiyatın neresindedir ve ne şekilde sınıflandırılmalıdır? Bu tartışmalarda farklı görüşlerin ayrıştığı temel nokta şudur: Bir yazar sürgün edebiyatı içerisinde değerlendirilecekse ülkesini nasıl terk ettiği önemlidir. Yani yazar, ülkesini resmi bir gücün zoruyla terk etmek durumunda kalıyorsa sürgün edebiyatında değerlendirilebilir; herhangi bir zorlama olmadan –şartlar terk etmesini gerektirse bile- terk ediyorsa sürgün edebiyatında değerlendirilemez. Diğer görüşe göre ise ülkesinden hangi sebeple olursa olsun uzak düşmüş ve başka bir ülkede kendi ana diliyle eser üreten her yazar sürgün edebiyatı içerisinde değerlendirilebilir. Feridun Andaç'ın da söylediği gibi sürgünün şekli nasıl olursa olsun ortak paydaları: kaçıştır, sürgün, göçebe, gezgindirler (Andaç, 1996, s.13). Bu nedenle sürgünün nasıl gerçekleştiğinden ziyade sonucu önemlidir. Yazar, ülkesinden uzakta kalmış mıdır? Ülkesinden farklı bir coğrafyada kendi dilini özleyerek –ama kendi diliyle- eserler vermiş midir? Bulunduğu mekânı zamansal unsur olan anılarıyla bilincinde duyumsamış mıdır? Önemli olan bu soruların cevaplarının evet olmasıdır.

Edebiyat kuramında genel görüş almış bu düşünceye göre Demir Özlü, sürgün edebiyatının neresindedir? Bilindiği gibi Özlü'nün sürgün süreci ilk olarak gönüllü başlamış sonrasında vatandaşlıktan çıkarılmaya kadar uzanan bir süreçte zorunlu sürgünlüğe dönmüştür. Genel kabul almış görüşe göre Özlü'nün sürgün süreci incelenirse sorulması gereken iki soru vardır: Özlü, sürgün edebiyatı yazarı mıdır? Özlü'nün gönüllü sürgün döneminde verdiği eserler sürgün edebiyatı içerisinde değerlendirilmemeli midir?

Özlu, sürgün edebiyatı tanımını doğru bulmamakta ve kendini sürgün edebiyatı yazarı olarak görmemektedir.¹⁹ Bunun sebebi sürgün edebiyatı gibi bir sınırlamayı doğru bulmamasıdır. Özlu'nün bu tavrı tüm genellemelere karşı bir tavidir. Hiçbir tanımlamanın içersinde olmaktan hoşlanmaz.

Özlu'nün edebi yaşamı sürgünden sonra başlamamıştır. Sürgündeki bir yazardır doğru fakat sadece sürgünü ele alan bir yazar değildir. İçinde yaşadığı koşullar değiştiği için yaşadıklarının psikolojik ve toplumsal etkilerini eserlerine yansıtmıştır. Bunu yaparken de ilk eserlerini verdiği dönemden bu yana varoluşçuluk felsefesi üzerine yaptığı okumaların ve düşüncelerin gölgesinde ilerlemiştir. Özlu, sürekli geçmişte yaşamaktadır. Bilinçaltında devamlı eskinin imgeleri vardır. Bilinçaltı özlem duygusunu sürekli aşağılara bastırmaya çalışırken; bilinçse yurdundan ayrı düşmesinin sebeplerini sürekli hatırlatmaktadır. Bilinçaltında bastırılmaya çalışılan özlem duygusu ve bilincin sebepleri sıralaması noktasında zaman ve mekân ilişkisi ön plana çıkar. Çünkü sürgündeki yazarın ülkesiyle bağ kurabilmesinin tek yolu anıdır. Anılarında yaşayan yazar, ülkesiyle bağını uzakta da olsa korur. Çünkü onun elinde anılarından başka bir şey yoktur: “Bir insan ülkesinin elden gittiğini hissederse, geriye ne kalacaktır ki elinde” (Özlu, 1990, s.36). Yabancı topraklarda gördüğü kimi zaman bir yapı, kimi zaman bir sokak hatta kimi zaman bir şarkı bile yazara ülkesine ait bir anısını hatırlatır ve sürgündeki yazarın ülke özlemini perçinler: “*Beyoğlu'nda gezersin, gözlerini süzersin.*” İşte o zaman ne kadar derinden özlediğimi anladım Beyoğlu'nu; sarsıldım” (Özlu, 1990, s.100).

Ülkesinden zorunlu ya da gönüllü ayrılışın hiç fark etmez; her yazar –hatta her insan-eninde sonunda ait olduğu topraklara dönmek ister. Kısacası sürgündeki yazar, dönüşsüz bir yolculuğun uğraklarında, her an dönecekmişçesine yaşar (Andaç, 1996, s.13). Sürgünde olan yazarın bilinci de bilinçaltı da yurduna dönme fikriyle doludur. Sürgündeki insan toprağından koparılmış bir çiçektir (Özlu, 1991, s.45). Ama her şeye rağmen bir gün geriye dönecektir: “Bir gün kendi evime döneceğim ama. Kendi ülkemdeki kendi evime. Güneşin vurduğu halı döşeli odaya” (Özlu, 1996, s.54).

¹⁹ Bu bilgi yazarla yapılan elektronik mektuplaşma sırasında elde edilmiştir.

Sürgündeki yazarın ülkesinden uzakta olması kişisel duygu dünyası için can sıkıcı bir durum da olsa yazar için olumlu yanları da oldukça fazladır. Yazarın yaşadığı bu dönem, yaratıcılığı perçinlemektedir. Eserlerini yazarken ister istemez sürgün durumunun getirdiği duygulardan beslenir. Her şeyden önce yazarın duygu dünyası boyut değiştirir. Bu duygu değişimi verdiği eserlere de yansır. Düşünce dünyası da aynı şekilde boyut değiştirir. Yeni topraklar, insanlar ve onların yaşamları yazarın düşünce dünyasında yeni bir boyut açmaktadır. Duygu ve düşünce dünyası değişen yazar kendi kendine bir yenilenmeye, dirilmeye gidebilir; tam tersi içine de kapanabilir. Ama her iki durumda da üretir. İçine kapanan yazar, yalnızlığını paylaşmak için yazar, üretir; dışarı açılan yazar da gördüklerini, öğrendiklerini yazar, paylaşır. Her iki durumda da edebiyat kazanır.

Aynı zamanda sürgündekilerin bir kısmının teması ve çabası ile de çalışmaktadır: Kaybolmamak, unutulmamak, varolduğunu orada kalanlara duyurmak: Onun için mektup yazılır, telefon edilir. Yazar veya düşünürse, makale yazılır, kitap yazılır, kendinden bahsettirilir.” (Andaç, 1996, s.75).

Bu durum yazarın diline de yansımaktadır. Sürgündeki yazar için dil gerçek vatan yerini tutar (Goytisolo, 1993, s.81). Sürgündeki yazarın ülkesine ait yanında getirdiği temel şeylerden biri dildir. Belki de bu yüzden sürgündeki yazar hep daha çok yazmak ister, üretir. Böylece ülkesiyle olan bağını hiç koparmadığını hisseder. Yabancı bir ülkede bilmediği bir dil kullanılırken kimlik karmaşası yaşayan yazarın tutunduğu şeylerden biri ana dilidir. Bu nedenle sürgündeki yazarlar kendi dilleriyle eserler verirler.

Yazar, anadilinde yazdığı sürece, sürgünü kök salmaya, yerleşmeye dönüştürür çünkü. Doğup büyüdüğü, içinde yaşamış olduğu coğrafyaya değil, bir yazar olarak kurduğu dünyanın, kendi sözcüklerinin, kendi özgül dilinin içine kök salar. (Andaç, 1996, s.30).

Mehmet Doğan, bu durumun Türk yazarlarda daha farklı bir şekilde ortaya çıktığını belirtir. Türk yazarların yaşadığı coğrafyadan ötürü Avrupa gibi ortak bir dil havuzuna sahip olmadığını söyler. İngiliz bir yazarın bir başka Avrupa toprağı olan Fransa’da sürgün bulunması dil bakımından büyük farklılıklar yaratmayabilir ama Türk yazar bambaşka bir Avrupa coğrafyasında aynısını hissetmez. Bu nedenle Türk yazarların dil sürgünü daha sancılı geçmektedir (Andaç, 1996, s.32). Doğan’a göre yazarın dili - Andaç’ın görüşlerinin aksine- körelmeye başlar.

Sürgündeki yazar için vatanından ve sevdiklerinden uzak kalma, yabancı bir dilin konuşulduğu ortamda bulunma gibi durumlar sorun yaratmaktadır. Her ne kadar bu durumların iç dünyalarını harekete geçiren verimli bir yanı olsa da sürecin geneline bakıldığında psikolojik açıdan zorlu bir dönem olduğu apaçıktır. Ülkesinden, sevdiklerinden, alıştığı kültürden ve dilden kopan yazar sürgünle beraber büyük bir boşluğa düşmektedir. Bu boşluk duygusu kişinin iç dünyasına yönelmesine neden olmaktadır. İç dünyasını sorgulayan kişi varoluşsal sancıları da ağır şekilde yaşamaya başlar:

Yurdundan ayrı düşmüş insanı izleyen bütün bir bilinç-altı, bütün bir çocukluk; sadece kendi kentinin imgeleri de değil, büyüme çağında ona yakınlık, sevgi, şefkat göstermiş, bütün o yakınlarının hayalleri, bazen de belirsiz hayaletler... İnsanın varlığını – varoluşunu- çok derinden, tâ içten kavrayan, beyninin derinliklerinden gelen bir mekanizma bu (Özlu, 1990, 109).

Hayatın anlamını sorgular. Bunun temelinde yersizlik yurtsuzluk düşüncesi yatmaktadır. Özlu, tıpkı Ulysses'in yolculuğu gibi bir yolculuğa çıktığını düşünür. Bu yolculuk öyle bir yolculuktur ki insan; içinde yaşadığı gerçekle güçlü bağlar kuramayan, gemisinin rotasını nereye çevireceğini bilemeyen, geçmişin kölesi değil ama bir gelecek tasarımına göre de biçimlenemeyen bir varlıktır (Özlu, 1996, s.84-85).

Kişi kendini köklerinden kopmuş hisseder. Tüm bunlar yalnızlık duygusunu pekiştirir. Aynı zamanda uyum sürecinin zorlukları da kişiyi zorlar. Eskiye aidiyet duysa yeni çevresine uyum sağlayamaz; yeni çevresine uyum sağlasa eskiye –vatanına, sevdiklerine- ihanet etmiş gibi hisseder. Aidiyetsizlik, bireyin kendini sorgulamasına neden olur. Sorgulamaya başlayan birey, hem kendine hem de topluma yabancılaşır: “Yabancı bir kentte, hiç bir insanlar konuşmadan, tam bir yabancı olarak gezmenin, yaşamının da ayrı bir güzelliği vardı” (Özlu, 1990, s.148). Bu yabancılaşma ilk başta kendini yabancı insan olarak hissetmekle başlar. Toplumda başlayan yabancılık hissi zamanla bireyin iç dünyasına da yerleşmeye devam eder. Özlu'de bu durum anılarla birleşerek varoluşsal sancılara da dönüşür. Bu durumu besleyen yazarın sürgündeyken okuduğu felsefecilerdir. Heidegger, Kierkegaard, Kafka okuyan Özlu'nün sadece düşünce dünyası değil duygu dünyası da etkiye çok açıktır. Bu etkilerle beraber bilinçaltı açığa çıkar:

“Yurdundan ayrı düşmüş insanı izleyen bütün bir bilinç-altı, bütün bir çocukluk; sadece kendi kentinin imgeleri de değil, büyüme çağında ona yakınlık, sevgi, şefkat göstermiş, bütün o yakınlarının hayalleri, bazen de belirsiz hayaletler... İnsanın varlığını – varoluşunu- çok derinden, tâ içten kavrayan, beyninin derinliklerinden gelen bir mekanizma bu” (Özlu, 1990, s.109).

Kişinin bireysel hayatında ikilemlerin belirlediği ağır duyguların etkilerinin sürmesi yazarı yazmaya yönlendirirse bu kaostan verimli bir eser çıkabilir. Sürgündeki yazarlara baktığımızda da yazarların bu dönemi pozitifçe çevirdiğini söylemek mümkündür. Yazarların bu noktada başarılı olması geçmişi yeniden yaratmalarına bağlıdır; geçmişe takılı kalmak ve hep geçmişte yaşamak yazarı köreltir (Andaç, 1996, s.57). Bu dönemde birçok yazar farklı türlerde eserler vermektedir. Hem kurgusal hem düşünce yazıları sürgünü her anlamda değerlendirmek açısından edebiyat tarihine sağlam malzeme hazırlamaktadır. Özlu de sürgün tarihiyle ilgili kitapları ve sürgün duygusunu tatmış yazarların kitaplarını okumaktan büyük bir zevk aldığını belirtir. O kitaplarda tanıdık bir duygu bulmak içten içe onu güçlendirir (Özlu, 1990, 133).

Bu türler arasında mektupların özel bir yeri olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Çünkü mektuplar edebi kaygı gütmeyen, yazarın daha sonra basılır mı kaygısı taşımadan sevdiklerine iç dünyalarını açtıkları metinlerdir. Samimi, içten, gerçekçidir. Sürgündeki yazarların böyle eserleri önemlidir. Sürgündeki yazar Oya Baydar’ın dediği gibi hem zamanda hem mekânda sürgündür. Sürgündeki yazarın durumu tam olarak “Yazmasam deli olacaktım.” durumudur (Andaç, 1996, s.42). Özlu, mektuplaşmayı seven ve özellikle Ferit Edgü’yle sürgünde olduğu dönemde mektuplaşan biri olmasına rağmen teknolojinin gelişmesiyle beraber sürgünlerin eskisi kadar zor olmadığını belirtir. Telefon edebilme özgürlüğü ve bir yerden bir yere hızlıca gidebilme imkânı sürgünün geçmişteki kadar zor olmasını engellemektedir (Özlu, 1990, s.133).

Demir Özlu, hayatının büyük bir kısmını ülkesinden uzakta geçirmiş ve hala daha ülkesinden uzakta yaşamakta olan bir yazardır. Bu bağlamda “Sürgündeki yazar kime denir?” tartışmalarından bağımsız şunu söylemek mümkündür: Özlu’nün kendi isteği ile başlayan gönüllü sürgünlüğü hâlâ daha devam etmektedir: Önceleri, Türkiye’den ayrılmaya karar verdiğimde, bir ‘gönüllü sürgün’ sayılabılırdim. Yıllar geçtikçe ‘sürgünde bir yazar’ oldum der (Özlu, 1990, s.141). Özlu, Alberti’nin sürgün tanımından yola çıkarak dönüşün olanaksız olduğunu kabullendiği noktada kendisini

sürgünde saymıştır (Özlu, 1990, s.166). *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde sürgün hayatının detaylarına yer veren Özlu, ülkesinden uzakta ya da yakında fark etmeksizin her dönemini üreterek geçirmiştir. Özlu'nun anılarına ve diğer düşünce yazılarına baktığımızda sürgünü vurgulaması da sürgün kavramının beraberinde getirdiği duygu ve düşüncelere eserlerinde sık sık yer vermektedir. Sürgün kavramı Özlu'nun eserlerine tanımlanmış bir olgudan ziyade çok yönlü girmiştir. Özlu'de sürgün psikolojik, sosyolojik, felsefi ve en temelde edebi yönüyle boy gösterir.

Sürgünde, yurdundan ve sevdiklerinden uzakta olan yazarların seçebileceği iki seçenek vardır: Ya içine kapanır, yalnızlaşır ve üretmez ya da tam tersi içine kapanan birey iç dünyasını keşfe çıkar ve aidiyetlerine sahip çıkmak için yazar, üretir. Özlu, bu seçeneklerden üretme kısmını seçmiştir. Yine de eserlerine –özellikle güncelerinde ve anılarında- sürgünün hüznü yansımaktadır. Özlu, ülkesinden uzaktayken hem sevdiklerini, hem ülkesinin durumunu düşünür.

Arada bir başımı kaldırıp düşünüyorum: bunca rahatlık içindeyim, ama içimde rahat olmayan bir şey var; bütün yakınlarımdan uzaktayım, yurdundan ayrı düşmüş olmanın acısı bu (Özlu, 1989, s.108).

Sürgün durumu Özlu'de negatif duygular uyandırır fakat Özlu bilir ki Türk tarihinde sürgün kavramı çok eskilere dayanır. Sürgün tarihine dair okuduğu kitaplardaki yaşamların zorluklarıyla kendi sürgününü kıyaslar. Teknolojinin gelişmesi ile beraber gelen kolaylıklardan ötürü kendi yaşadığı sürgüne tam anlamıyla bir “sürgün” adını vermez. Farklı dönemlerde farklı şekillerde yaşanan bu sürgünlüğün tek ortak noktası hissedilen duygulardır (Özlu, 1990, s.133). Neticede her sürgün “toprağından koparılan bir çiçektir.” (Özlu, 1989, s.45).

Özlu için sürgün hayatının güzel yanları vardır. Bilmediği bir kentte, bilmediği bir dili konuşan insanların arasında dolaşıyor olmanın güzel yanlarını keşfetmiştir. Bu keşfediş aslında sürgüne giden her insanda olduğu gibi belli bir süreçten sonra gerçekleşmiştir. Bu noktada belki de yazarın, geriye dönüşü tamamen düşünce dünyasında bitirmesi gerekmektedir. Özlu'de sürgün kavramı yolculuk kavramı ile eş değerdir. Sürgünlüğün sancılarının bilinç yüzeyine çıktığı noktada Özlu yolculuklarla bu durumu hafifletmektedir. Farklı yerlere gitme isteğinden çok yolculuğa çıkma güdüsüdür Özlu'deki. Bu nedenle de tren yolculuklarını tercih eder. Yolculuklar –özellikle tren

yolculukları- uzun olması bakımından Özlü'nün kendisiyle baş başa kalabilmesine imkân sağlar. Özlü için durum aslında tam da Tolstoy'un dediği gibidir: “Tüm muhteşem hikâyeler iki şekilde başlar: Ya bir insan bir yolculuğa çıkar, ya da şehre bir yabancı gelir.”. Özlü, hem yolculuğa çıkandır hem de şehre gelen yabancı.

Bütün bu yolculuklardı sürgünlüğün hüznünü dağıtan (Özlü, 1990, s.175). Çok iç açıcıydı, yurdundan uzak düşmüş bir insan için yolculuklar, hem sevinç hem de yenilenme kaynağıydı. Bütün yolculuklarımda duydum bu içsel mutluluğu (Özlü, 1990, s.64). Özlü, sürgün hayatını bir sembolle anlatmak isteseydi bu, yolculuk olurdu ve bu yolculuk bir dünya turuysa yolculuğun sonu yine ilk durağı olan kendi ülkesi Türkiye olurdu (Özlü, 1996, s.19). En azından Özlü, öyle istemektedir ya da öyle hayal etmektedir. Oysaki biten her yolculuk başka bir yolculuğun başlangıcından başka hiçbir şey değildir. Yazarın *İthaka* 'ya *Yolculuk* eseri de bu düşüncesinin sembolüdür.

Hepsinin gidecek yeri var; sizse sadece gelecek yolculuğu düşüneceksiniz: ‘nereye, doğru? Nereye doğru?’ bu gece trenleriyle... Sonra oradan –vardığınız yerden- gene nereye, nereye doğru? Yabancıysanız bir yerden, önceden bilmediğiniz, gene başka bir yere. Oradan da başka yere. Uzun ya da kısa süren tren yolculuklarıyla oradan oraya, oradan daha uzaklardaki ya da dönüp geldiğiniz, gene buralara yakın bir yere ya da biraz tanıdığınız başka yerlere doğru... Sonsuzca oradan oraya, önceden belirleyemediğimiz yerlere... (Özlü, 1996, s.33)

Yine de ülke ülke gezmiş olmak başka bir deyişle görmüş geçirmiş olmak Özlü için bir şey ifade etmemektedir. Ülkesinden ayrı düşen bir insan için –özellikle kentinden ayrı düşen-mutluluk artık mümkün değildir. Bu nedenle sürgün kavramı Özlü'nün kurgusal metinlerinde zamansal ve mekânsal bağlamda anılarla verilmektedir. Özlü, mutluluğu artık bulamayacağını düşündüğü için mutlu eski günlerini bilincinin derinliklerinden çıkararak kalemine dökmektedir. Hem düşünsel yazılarında hem de kurgusal metinlerinde zaman ve mekân bağlamında anılar Özlü'nün edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bireysel yaşamıyla ilgili yazdığı eserlerinde günlükleri, anıları ve mektupları gibi, çocukluk günlerinin mutlu anılarına özlem dikkati çeker. Kurgusal metinlerinde ise eserin başkişisi geçmişine özlem duyar, bu geçmişte de sık sık İstanbul göze çarpar. Böylece bilinçaltı yoluyla özlem duygusu sık sık işlenmektedir. Kurgusal metinlerindeki kişiler aidiyet hissetmeyen bireyler olarak çizilir:

Yirmi üç yıldır başkalarının olan ülkelerde yaşıyorum. İsveç'te, Almanya'da, bir süre kalmaya gittiğim her ülkede bir “ziyaretçi”yim. Kendim de böyle hissediyorum. Bir

“misafir” değil, bir “ziyaretçi”. Sessiz bir ziyaretçi. Başka bir şey değil (Özlu, 2010, s.17).

Kısacası söylemek gerekirse, sürgün kavramı Özlu'nün tüm yaşamına sirayet etmiştir. Bireysel yaşamında zaten sürgünün izleri kaçınılmaz olarak kendini göstermektedir. Türk edebiyatının sürgündeki yazarıdır o fakat sürgünde olmaktan çok daha fazlasıdır aynı zamanda. Yaşamının yarısından fazlasını ülkesinden uzakta geçiren bir yazara göre oldukça üretkendir. Sürgünün kaçınılmaz olduğu yerde sürgünü bir yolculuk olarak algılayan Özlu, bu yolculuğun her aşamasını kaleme dökmüştür. Yani okuyucu, yolculuğa çıkmadan önceki hazırlığı da bilir, yolculuk anına da şahit olur, sonrasındaki duygulara da şahit olur. Özlu, sürgünün getirdiği bireysel zorlukları anılarında ve güncelerinde anlatmıştır. Bununla da kalmamış kurgusal metinlerine sürgünün getirisi olan her duyguyu eklemiştir. Mutluluk, üzüntü, yalnızlık, özlem...

Özlu'de sürgün hiçbir zaman tek taraflı olmamıştır. Bu nedenle de insan psikolojisini başarılı bir şekilde eserlerine yansıtır. Özlu'nün kurgusal metinlerinde ülkesinden uzağa düşmüş eser kahramanları ile karşılaşmak gayet olağandır. Bu eserler psikoloji ve sosyolojiye de el uzatır bu bağlamda. Yazarımızın sürgüne bakış açısı genel anlamda yalnızlık, özlem, bilinçaltındaki duyguların dışarı çıkarılması şeklindedir. Ülkesine özlemi hep vardır, sabittir. Her zaman ülkesine döneceği günü beklemektedir fakat sürgünün kaçınılmaz olduğu noktada da kabullenmeyi bilen tavrı eserlerine yansımıştır: “ “Sürgün”... ağır sözcük. Bütün yaşamımız boyunca, orada da, burada da, sürgündük. Artık “gezgin” olalım” (Özlu, 2017, s.149).

Ülkesinden uzakta yalnızlıktan zevk almayı bilmek için çabalamıştır. Farklı kültürden, insanlardan yeni şeyler öğrenmeye çabalamıştır. Yani denilebilir ki sürgüne karşı duyarsızlaşmaya başladığı nokta eserlerine de bu anlamda yansımıştır. Tabii ki her ne kadar pozitif bakmaya çalışsa da hayatının merkezinde olan sürgün kavramı tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu nedenle de Özlu “yaşadığı her şeye ve her yere aittir” (Özlu, 2017, s.182).

Sonuç olarak söylenebilir ki sürgün kavramı Özlu'nün hayatının tam ortasında yer alır. Bu bağlamda en önemli kaynak Özlu'nün yazdığı *Sürgünde 10 Yıl* eserdir. Eserlerinde sürgünden önce, sürgünden sonra şeklinde bir ayrıma gitmek doğru olmayacaktır fakat

yazarın hayatı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Genel anlamda yazarın eserlerine bakıldığında hayatı paraleli gittiğini söyleyebiliriz. Bu paralellik sürgün durumunda da kendini gösterir: yolculuklar, tren istasyonları imgesi, kentlerin sayıca fazlalığı gibi birçok unsur örnektir. Zaten sürgün gibi bir durumu hiçbir bireyin hayatından söküp atmak mümkün değildir. Özlü'nün buradaki tek farklı sürgün durumuna aşamalı bir geçiş yapmasıdır. Gönüllü başlayan bir sürgünü söz konusudur ve o zamanlar Özlü, sürgün olgusunu tüm benliğinde hissedememiştir. Ne zaman ki Türkiye'ye dönme imkânı kalmadıysa o zaman gerçek anlamda bir sürgün olmuştur. Sürgünde olduğu süre ilerledikçe eserlerinde daha çok özlem göze çarpar. Örneğin daha çok İstanbul anlatmaya başlar.

Sürgün durumu Özlü'ye yüksek bir gözlem gücü katmıştır. Kentlerin önceki ve sonraki hallerini, mekânların benzerlik ve farklılıklarını daha net görmeye başlamıştır. Bu gözlem gücü de eserlerde uzun ve ayrıntılı betimlemelere sebebiyet vermiştir. Mekânlara duyduğu aidiyet de eserlerindeki betimlemelerden anlaşılmaktadır. Eser kişilerine de yansıyan bu durum kitaplara sığınma, yazma eylemine ya da cinselliğe yönelme şeklinde tezahür etmiştir.

Özlü, kendini nereye ait hissetmektedir? Hayatında İstanbul ve Stockholm gibi iki kentin baskın olduğu Özlü, Stockholm'deyken İstanbul'u özlemektedir fakat her şey düzeliyor yurda dönmesinde bir engel kalmadığında da Türkiye'ye yaşamak için dönmeyi tercih etmemiştir. Bu nedenle kendini nereye ait hissetmektedir bilinmez. Aslında kendini bir yere ait hissetmekte midir, bu da bilinmez. Bilinen şudur ki: Özlü, yurdundan uzakta kaldığı her dönemde ülkesi için üzülmüştür. Ülkesinin iyiye gideceğine dair umudu hiçbir zaman sönmemiştir. Fiziksel olarak sürgünde olan ama gönül olarak asla sürgünde değildir.

Özlü, yurdundan uzakta olan ama yurdunun uzağında olmayan bir yazardır.

2.1. Kentleşmenin Sonuçları

İnsan yaşadığı ortamdaki bağımsız olarak düşünülemez. Özel anlamda ev, genel anlamda kentlerde yaşayan insan için mekân hem psikolojik hem sosyolojik anlamda önem ifade eder. Özellikle kentleşmeyle beraber kentlerin insan üzerindeki etkisinin ön plana çıkması kaçınılmazdır. Edebiyatın da malzemesinin insan oldu göz önüne alınırsa kentlerin edebiyat tarihinde de yeri büyüktür.

Kent kelimesi Türkçe sözlükte “nüfusun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetim ile ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yaşam alanı”²⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Kelimenin kökenine bakıldığında kent kelimesinin medeniyet anlamına gelen kelimelerden türediği görülmektedir. İnsanlık tarihinde kentin ortaya çıktığı dönemden bu yana farklı kent tanımlamaları yapılmıştır. Kentlerin ortaya çıkmasıyla beraber kentleşme ve kentlileşme kavramları da ortaya çıkmıştır. Kentleşme, “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim süreci” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s.80). Her ülkede ve zamanda farklı gelişen kentleşme süreci beraberinde olumlu ve olumsuz birçok sonucu da getirmektedir. Kentleşmeyle beraber kentlerdeki sorunların artması kaçınılmazdır. Özellikle gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde sorunlar daha da çok görülmektedir. Kentleşmenin getirdiği kentlileşme de kentleşmenin insan üzerine düşen gölgesidir adeta. Kentleşmenin fiziksel ve toplumsal anlamda getirdiği olumlu ya da olumsuz her sonuç insanın kentlileşme durumunu etkilemektedir. Tıpkı kentleşmenin ülkeden ülkeye değişmesi gibi kentlileşme de ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Her ülkenin insanı da aynı psikolojik ve toplumsal süreci göstermez. Kentlileşen insan değişen insandır. Yaşadığı mekân değişen insan ister istemez değişim sürecine her yönüyle dâhil olur. Bu nedenle de kentlileşme insan üzerindeki mekânın etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Keleş’in tanımına göre kentlileşme, “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte, ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal

²⁰ Büyük Türkçe Sözlük (2005), Ankara: TDK Yayınları, s.1855.

değişmenin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”dir (Keleş, 1998, s.80).

Kentleşme her ne kadar bir kentin fiziksel görünümünün değişmesi ve modernleşmesi anlamında kullanılsa da bu durumla kısıtlı olan bir olgu değildir. Modernleşme beraberinde insanın modernleşmesini de getirir. Fakat bu modernleşme süreci insanda her zaman olumlu anlamda ilerlememektedir. İnsan içinde bulunduğu kentin gelişmeye başlamasıyla ya da köyden kente göç şeklinde kentlileşme olgusuyla karşı karşıya kalabilir. Her ikisinde de kendi bilgi ve becerilerini, tutum ve davranışlarını değiştirerek modernleşmeye çalışıp kent hayatına uymaya çalışan insanın değişen psikolojisi de bu noktada önem kazanmaktadır. Kentleşme bireyselleşmeyi getirir. Kendi kendine yetebilen insan modelini ortaya çıkarır. Kentlileşmeyle bireyselleşen insan, kendini aile yapısından bağımsız görmektedir. Komşuluk ve cemaat ilişkilerine bakış açısı değişir. Bunun yanı sıra kendini toplumun bir kesimine ait hissetmek için toplumsal ve siyasi örgütlenmelere ait olma hissiyatı da kendini göstermektedir. Kentin büyük ve canlı ortamında aile ve komşuluk ilişkilerine bağını koparan insan; bağlı olacağı yeni oluşumların arayışına girer. Bu kimi zaman sendika, dernek gibi siyasi bir örgütlenme şeklinde olabilirken; kimi zaman da edebi topluluklar olabilir. Bu insan kentlileşen yeni bir kimlik edinme sürecini yaşayacaktır. Bu süreç hem fiziksel hem de psikolojik bir dönemdir. Kentli kimlik üzerine yapılan bir anket çalışmasında kentli erkeğin modern, kültürlü ve temiz giyimli, kravatlı ve bıyıksız olma; kentli kadınların ise kendine özen gösteren, modern ve kültürlü, zarif olma özellikleri sıralanmıştır (Bal, 2003, s.114).

İnsan, doğası gereği alışkanlıklarından ve geleneklerinden zor kopar. Kentlileşme insanın bu geleneksel yapısını ve alışkanlıklarını kıran bir süreç olacağı için insanda anomi ve yabancılaşma problemini de beraberinde getirir.

Anomi, bir toplumun normlarının etkisizleşmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olması durumunu gösteren bir terimdir (Marshall, 2005, s.32). Kelimeyi kavramlaştıran Durkheim ise anomiyi “toplumsal evrim içerisinde bir düzensizlik veya anarşi evresi” şeklinde tanımlar (Tolan, 1980, s.37). Toplum yapısının ve insanın değişmesinin bir sonucu olan anomi genel anlamda kitlesel hareketler için kullanılsa da birey davranışları için de kullanılan uygun bir terimdir. Oscar Lewis anomik davranışları şöyle sıralar:

alkolizm oranının yüksek oluşu, sık sık çıkan kavgalar, nikâhsız yaşamak, aşırı yetki kullanmak, erkekliğin üstünlüğüne inanmak... (Tolan, 1980, s.271-272) Bireyselleşme eğiliminin insanı yalnızlaştırması, terk edilen kültürel bağların ve davranış modellerinin yerine yenisini koyamamanın yarattığı bunalım kişileri intihar, madde bağımlılığı, şiddete yönelme, inanç ve kültürel değerlerden uzaklaşma gibi davranış sapmalarına yöneltir. Bir ölçüde güvensiz ve güvenliksiz bir yaşama biçiminin mekânı olan kentler, insanları birbirlerinden soyutlaştırıp uzaklaştırarak anomik davranışlara zemin hazırlar (Tiken, 2015, s.86). Anomi göstermektedir ki modernleşme, kentleşme ve kentlileşme bağlamında insan hayatına her zaman pozitif anlamda etki etmemektedir.

Kentleşmenin ve kentlileşmenin getirdiği bir diğer olgu da yabancılaşmadır. Yabancılaşmanın kökeni ilk insanın cennetten kovulmasına dayandırılır (Yalçın, 2010, s.5-11). Bu noktadan sonra düşünürler tarafından birçok tanım yapılmıştır. En genel anlamıyla yabancılaşma, insanın kendi özünü keşfetmesi ve varlığıyla özü arasındaki farkın bilincine varması sonucu ortaya çıkan aidiyetsizlik ve yalıtım halidir. Yabancılaşma olgusu kentleşme ve kentlileşme ile beraber modernleşen toplumlarda görülür. Birey olan insanın kendini tanımaya başladığı noktada kendine yabancılaşması da kaçınılmazdır. Kendine yabancılaşan birey, yaşadığı kente –mekâna- da aidiyetsizlik duymaya başlar. Bu konuda Georg Simmel'in tespitleri önemlidir. Georg Simmel, yabancılaşma ile kent arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Simmel, kentsel yaşamı metropoller özelinde yabancılaşmanın bir tetikleyicisi olarak görür (Yalçın, 2010, s.21). Simmel'e göre metropol hayatı insanı bir sayı olarak görmektedir. İnsan da kendini bu sayıların içinde farklı olarak görmez. Bir süre sonra etrafındakileri satıcı, müşteri, hizmetçi olarak görmeye ve zorunlu ilişkiler kurmaya başlar. İnsan ilişkileri de bu noktada mesafeli bir hal alır (Simmel, 2006, s.87-88). Tarihi sürece baktığımızda hem modernleşmeyle beraber gelen kentleşme ve kentlileşme hem de varoluşçu felsefenin tanınması bireyi düşünmeye, keşfetmeye ve sorgulamaya itmiştir. Süreç nasıl işlerse işlesin sonuç olarak hep bir yerlere ait olamama duygusu insanda hâkim olacaktır. Modern bireyin en temel sorunu budur.

İnsanlığın yaşadığı tüm bu süreçler edebiyata da yansımıştır. En temelinden düşünülürse bile romanın bir tür olarak Batı'da gelişimi derebeyliklerin yıkılması ve kentleşmeyle ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatında ise kent-kentlileşme ve insanın konu edinilmesi

1950'lerden sonra ortaya çıkmaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle ortaya çıkan kentleşme ve modernleşme olguları Türkiye'de de 20. yüzyılın ikinci yarısında kendini göstermiştir. Bu dönemde Cumhuriyet'in çağdaşlaşma hareketleri ile köyden kente doğru bir yönelimle kentleşme olgusu kendini gösterse de 1980 sonrası Türkiye'sinde kentleşmenin üzerinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ve 24 Ocak kararları etkilidir. Türkiye'nin kentleşmesi kendi içinde özgün bir durumda iken bireyin kentlileşmesi de aynı şekilde kendine özgüdür. 1950 sonrası edebiyatımızda modernizmle beraber varoluşçuluğun baş göstermesi kendini arayan insanı konu edinmiştir. Daha önceleri de kentin edebiyatta mekân olarak kullanılması Türk edebiyatında rastlanır bir durumdu fakat 1950'li yıllardan sonra yeni felsefi ve edebiyat akımlarının tanınmasıyla beraber kent insan psikolojisini etkileyen bir boyut kazanmıştır. Aslında kent de bir kimlik kazanmıştır. Bu noktadan sonra yazarların kent betimlemeleri bile okura eser kişisi hakkında ön bilgi sağlar hale gelmiştir. Birey yaşadığı kent ile beraber ele alınarak psikolojik ve sosyolojik bir değerlendirmeye tabii tutulur.

Kentlerin gelişim süreçleri birey üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilir. Bu durum ülkeye ve zamana göre değişse de uzun vadede insanın üzerindeki etkileri açıkça görülmektedir. İnsan yaşadığı mekândan ayrı olarak ele alınamaz. Kentlerin değişmesi demek insanın da değişmesi demektir. Kent-kentlileşme-insan arasında süreklilik sağlayan bir döngü mevcuttur. İnsan kentte yaşasa dahi kentin değişimi karşısında tekrardan uyum sorunu yaşayabilir. Bu uyum sorunu anomik davranışlar, yabancılaşma, aidiyetsizlik, eril hâkimiyet gibi pek çok olguyu meydana çıkarır. İnsanın içinde bulunduğu bu durum psikoloji, sosyoloji gibi birçok bilim dalını ilgilendirirken aynı zamanda edebiyat eserlerine de yansır. Modernleşmenin getirdiği sonuçlar, bireyi açıklamak için edebi eserlerde yazarlar tarafından kaleme alınır. Edebi eserler kent ve insan arasındaki sosyolojik ve psikolojik bağı konu alabilir, bunun yanı sıra kentleşmenin getirdiği olumlu olumsuz sosyolojik olayları anlatabilir ya da kenti sadece bir mekân olarak kullanabilir. Görüldüğü gibi kent olgusu edebi eserler için vazgeçilmezdir.

2.2.İstanbul

İstanbul, hem tarih hem de edebiyat bilimi açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Birçok kültüre ev sahipliği yapan ve her dönem insanların ilgisini çeken bu kentin her katmanından âdeta kültür zenginliği fişkırmaktadır. Özlü, bu eşsizliği bilen ve hisseden bir yazardır. Onda, her şey İstanbul’da başlar ve İstanbul’a döner. “Herşey İstanbul’da başlar, gene ona döner. Dünya kenti denen kentlerin en gerçeği” (Özlü, 2003, s.60).

Taşra ve kent ayrımından bakıldığında da İstanbul’un büyük bir kent olması gerek mimari gerekse insan ilişkileri bakımından çeşitlilik sağlamaktadır. İnsan için mekân dar anlamda ev iken; geniş anlamda kenttir, ülkedir. İnsanı şekillendiren içinde yaşadığı kenttir. İnsan yaşadığı kentin gerek mimarisiyle, gerek iklimiyle, gerek aynı toprak üzerinde yaşadığı insanlarıyla manevi bir bağ kurar. Bu bağ zamanla insanı kente bağlar. Zaten insan yaradılış gereği yaşadığı mekâna aidiyet hisseden bir varlıktır. Kentte yaşayan insan evden çıkar, kentin caddelerinde dolaşır, kentin kalabalığına karışır, yeni insanlarla iletişim kurar; bu şekilde insan, kentin kalabalığı içinde kendi yalnızlıklarını ve sıkıntıları unuttur. Kent hayatı dinamizmi ile insan ve kent arasındaki bağı güçlendirir. Zamanla kent ve insan bütünleşir. Kent adeta her çeşit oyuncuyu içinde barındıran bir sahne hâlini alır. Demir Özlü şehrin bir sahne olduğunu söyler:

Bir sahnedir şehir. Kentli insan, evinden sokağa çıktığında, sahneye çıkmış olur. Kentin aynalarında kendi görüntüsünü görür. Hangi aynalarda? Kentin sokaklarını çevreleyen binaların yüzleri kentin aynalarıdır. O yüzden binaların yüzlerinin (fasadlarının) güzel olması önemlidir. Kentin pasajları kentin aynalarıdır; kentin çarşıları, dükkânlar, dükkânların vitrinleri, kaldırımlar... hepsi, kentli insanı yansıtan aynalardır. Lokantaların, otellerin, barların girişleri, kapılar, kapıları örten güneş perdeleri, geçitlerin döşemelerini süsleyen mozaikler, mermerler, sinema-tiyatro antreleri, hepsi aynadırlar. Şehir insanın yansımasıdır; ama ona kendi görüntüsünü yeniden yansıtan bir aynadır da (Özlü, 2003, s.19).

Demir Özlü, anlatılarında sık sık yapılara ve kentlere yer vermesini insanın çağdaş yabancılaşmasını ortaya koymanın bir yolu olarak açıklar. Aynı zamanda yazınsal bir saplantı belki de yeni romanla bir yakınlaşma çabası olarak adlandırır. Demir Özlü’nün saydığı nedenlerden hangisini göz önüne alınırsa alınsın tek gerçek şudur ki: Demir Özlü demek kentler demektir.

Demir Özlü için İstanbul hareketlilikle akıp giden bir sahneden çok daha fazlasıdır. İstanbul, yazarın köklerini toprağa sımsıkı bağladığı bir kenttir. Yazarın lise hayatıyla beraber başlayan İstanbul macerası onu tam bir İstanbullu yapmıştır. Özlü'ye göre İstanbullu olmak –daha doğrusu bir kente ait olmak- sadece o kentte yaşamakla aynı değildir. Özellikle İstanbul için bu durum çok daha özeldir. İstanbullu olmak kültür ortamına dâhil olabilmekle, o yeni dili edinebilmekle mümkündür. Özlü'ye göre İstanbullu insan farklı bir hamurdan yoğrulmuştur (Özlü, 1991, s.86). Bu hamur yoğrulurken kentin caddeleri, kafeleri, evleri, metroları, iklimi vb. her şey bir bütündür. Özlü'nün kastettiği kente ait olma tüm bunları içine alır. Özlü, küçük yaşta İstanbul'a gittiğinde İstanbul onun için sadece ikamet edeceği bir şehirken yaşantılarıyla beraber bambaşka bir hâl almıştır. Kentte yaşadığı her an onu kente bağlayan bir zincirdir. Yaşanan anların niceliğinin artması kente olan bağlılığın ve aidiyetin de artmasını sağlar. İyi ya da kötü her duygu İstanbul'da yaşanır ve böylece İstanbul anlam kazanır. “Bizimdi bu kent: İstanbul. Burada yaşıyor, burada âşık oluyor, burada tutuklanıyor, burada atılıyorduk partiden” (Özlü, 2013, s.214).

Bellek ve kentlerin kimliği yaşantılarla anlam kazanır. Toplumsal bellek de kişisel bellek de böyledir. İnsan bu belleklerin oluşmasıyla kentlere aidiyet kazanır. İstanbul'un her noktasındaki yaşantılarla beraber Özlü için Taksim, Beyoğlu, Adalar, Fatih gibi birçok İstanbul semti ayrı bir anlam kazanmıştır. İstanbul'a ait her şey Özlü'nün imgeleminde çeşitli yönleriyle yer alır. Sadece zihinsel olarak değil duygusal anlamda da İstanbul Özlü için çok derin anlamlar ifade eder. İstanbul'dan ayrı kalmak zorunda olduğu süre zarfında Özlü sürekli İstanbul'a özlem duymaktadır. Özlü için İstanbul, beklenen sevgilidir. Her ne kadar çocukluğunun İstanbul'u ile yetişkinliğinin İstanbul'u aynı olmasa da, Özlü sık sık bu karşılaştırmayı zihninde yapar ve İstanbul'a olan özlemi asla dinmez. Bu nedenle de Özlü'nün eserlerinde –özellikle kurgusal metinlerinde- yazarın kahramanları İstanbul'un sokaklarında dolaşır. Bu dolaşmalar sanki Özlü'nün gidemediği dolaşamadığı sokakları hayalinde dolaşmasıdır. Özlü bu sayede tüm caddeleri ve sokakları en ince ayrıntısına kadar okuyucuya sunar.

Demir Özlü, İstanbul'la lise yıllarında tanışmıştır. Daha sonra üniversite eğitimine de İstanbul'da devam eden Özlü, küçük Ankara kaçamakları dışında uzun süreli olarak İstanbul'dan ayrı kalmamıştır. 1961 yılında ilk kez Paris'e gitmesiyle başlayan ve

ardından gelen gönüllü sürgünlüğü 1989 yılına kadar devam eder. On yıllık bir süreçte İstanbul gibi gönülden bağlı olduğu bir kente uzak kalan Özlü, döndüğünde eski İstanbul ile yeni İstanbul'u gözlemci bir bakış açısıyla karşılaştırabilecek ve değişen İstanbul'u yazıya dökecektir. Özlü için çocukluk döneminin İstanbul'u, ilk gençlik yıllarının İstanbul'u, yetişkinlik yıllarının İstanbul'u şeklinde adlandırılabilir bir çok süreç vardır. Bu süreçler Özlü'nün bütün eserlerine de yansımıştır.

Özlü'nün çocukluk döneminin İstanbul'u onun *Tatlı Bir Eylül* eserinde betimsel olarak yer almaktadır:

Oysa, o kadar uzak kalmış olsan da, sen de içinde çocukluğunun da geçtiği İstanbul'u taşıyordun. Cami önündeki alanlarına güvercinlerin konduğu, sakin, تنها, boz renkli, kurşun renkli İstanbul'u. Yenikapı sahillerindeki mavi, lacivert, çarpıntılı denizi. Kadıköy'le Karaköy arasında işleyen küçük beyaz gemileri. Heybeliada'nın pencerelerine vuran batan güneşi. Babanın, küçük bir çocuk olarak seni Vefa'daki evden çıkararak, gezinmeye götürdüğü Harbiye Nezareti'nin ağaçlıklı bahçesini. Yerdeki çam kozalaklarını, kurumuş diken diken çam yapraklarını (Özlü, 2011, s.45).

Yazarın *Tatlı Bir Eylül* adlı eserinden alıntılanan bu kısım her ne kadar kurmaca bir metin de olsa otobiyografik özellikler taşır. Hem romandaki anlatıcı-kişinin hem de Özlü'nün çocukluğu Vefa semtinde geçmektedir. Romanda İstanbul'a ait detaylı betimlemeler yer alsa da romanın geniş bir bölümü düşsel bir planda yıkılmış İstanbul'u anlatır. Özlü, İstanbul'un çöküşünü ve akıl ölçülerini aşan bir şehir olmasını kabul etmediği için yitlik, kaybolmuş bir İstanbul imgesine sahip olduğunu yineler (Ayrıl, 1996, s.36).

Aynı durum yazarın *Dalgalar* adlı eserinde de görülmektedir. Romanın olay örgüsüne bakıldığında bir ailenin Tayland'a yaptığı gezi anlatılmaktadır fakat anlatıcı yaşadıklarında sürekli geçmişini anımsayarak zamanda geriye gitmeler yaratır. Bu noktada Özlü, anlatıcının geriye dönüşlerinde aslında kendi çocukluk detaylarını okuyucuya vermektedir. İstanbul, burada da vurgulanır:

İstanbul'da geçen yaşamının o ilk dört yılıyla ilgili anımsayabildiği çok az görüntü var. Elbette, her çocuğun yaşamı gibi hatırlanması çok güç yıllar onlar. Vefa'daki ev, o evden çıkarak ince yapılı bir kadın olan anneannesiyle Şehzade Camii'nin duvarı yanından geçip sebillerin yaptığı köşeden Şehzadebaşı'na dönüş, oradaki sinemalar –anneannesi sinema meraklısıydı kuşkusuz- sonsuzca geçen tramvaylar Şişhane yokuşunu da tırmanarak onu kimi tanıdıkların evlerine götürüyor (Özlü, 2006, s.31-32).

Özlu için İstanbul'un her döneminde belirgin olan bir imge vardır: adalar ve ada sevgisi. Çocukluğundan çok sonra birçok kez İstanbul'a gelen Özlu her fırsatta da adalara uğramaktadır.²¹ Özlu'nün kendisine benzer yarattığı kurmaca metin kişileri de aynı şekilde içinde ada sevgisi olan ve hayatının bir döneminde adada yaşantıları olmuş kişilerdir. *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* romanında Selim'in gözünden **Büyükada**'yı görürüz. Adanın kalabalığı ve iklimi Selim'e yalın bir mutluluk ve tutkusuz bir yaşamın varlığını hissettirir (Özlu, 2013, s.10-11).

Adalar da İstanbul'un diğer semtleri gibi zamanla değişime direnememiştir. Bu değişimleri fark eden Özlu, bunları eserlerine de yansıtmıştır. "Adalara Yolculuk" adlı hikâyesinde, hikâye kişinin gözünden **Heybeliada**'nın değişen portresi gözler önüne serilir. Hikâye kişinin çocukluğunun unutamadığı imgelerden biri olan ada şimdi tamamen değişmiştir. Adanın mimariye açılması betonlaşmayı arttırmış bunun sonucu olarak da iklim daha bunaltıcı bir hâl almıştır (Özlu, 2012, s.643-644).

Heybeliada'nın, yazarın kalbinde ve zihninde unutulmaz bir etki bıraktığı aşikârdır. Her ne kadar ada ve ada hayatı Özlu için vazgeçilmez de olsa; adanın mimariye açılması, ikliminin değişmiş olması gibi nedenlerden dolayı Özlu tüm bu olumsuz değişimden etkilenmemek için çocukluğunun adasındaki ışık imgesine sığınmaktadır. Bir kentin –ya da ne tür olursa olsun yerleşim yerinin- yapısını en çok bozan şeylerden başlıcası mimaridir. Çünkü mimarinin bozulması demek çarpık kentleşme, iklim değişiklikleri gibi birçok kent problemini de beraberinde getirir ve kent hayatının zorluklarıyla çatışan insanı bu durum daha da yorar. Özellikle Özlu gibi, bir odanın düzeninden tutun da bir caddenin ara sokaklarına kadar düzeninden bahseden ve bu düzeni önemseyen bir insan için kentteki yapılaşma-betonlaşma derin anlamlar ifade eder.

Bu bozulma ve köhneleşme sadece adalara özgü değildir. İstanbul eskiye nazaran giderek betonlaşmaktadır ve bu durum özellikle İstanbul'un eski zamanlarını bilen insanlar tarafından yadırganır. Özlu de İstanbul'un eski halini özleyenlerdendir. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* eserinde Özlu, -tıpkı kendisi gibi sürgüne giden- roman başkışisi Selim'in ağzından İstanbul'un değişimini gözler önüne serer. Selim, İstanbul'un

²¹ Bu bilgi yazarla elektronik posta yoluyla yapılan iletişim sonucu elde edilmiştir.

değişiminden rahatsızdır. Bu değişim bellekte bırakılan izlerin de değişimine neden olmaktadır. Kentlerin değişimi toplumsal belleğin tekrar şekillenmesine neden olur. Selim de değişen İstanbul ile beraber uzakta kalmış ilk-gençlik yıllarını hatırlar ve o yıllar kendisine çok uzakta görünür. Selim için değişen İstanbul, belleğinde yaşayan birbiriyle ilintili farklı birkaç yaşam anlamına gelmektedir (Özlü, 2013, s.390).

Özlü, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* eserinde roman kahramanı Selim'in gözüyle değişen İstanbul'dan bu eserde de bahseder. Tıpkı *Bir Yaz Mevsimi Romansı* eserindeki Selim gibi, bu eserde de Selim ilk-gençlik yıllarının İstanbul'uyla yaşadığı zamandaki İstanbul'un değişimini gözler önüne sermektedir (Özlü, 2013, s.144). Her ikisinde de İstanbul'un değişiminden duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* eserinde değişen İstanbul, Selim'in iç dünyasından bir şeyler alıp götürmektedir. Aynı durum Özlü'nün anlatı türündeki eseri *İşte Senin Hayatın'da* da karşımıza çıkmaktadır. Her iki eserde de görüldüğü üzere değişen İstanbul, - Özlü'nün deyimiyle- insanın içinden bir şeyler eksilten bir kent haline gelmiştir.

Özlü'nün farklı türdeki eserlerinden alıntılanan kısımlar incelediğinde görülür ki Özlü'nün çocukluk günlerinin İstanbul'u özeldir. O İstanbul; umut taşır, güzel günlerin habercisidir, mutluluk verir, özlem içerir. Özlü, çocukluk yıllarından sonra İstanbul'a gitme fırsatı bulduğu farklı dönemlerde farklı yerlerin yeni yüzleriyle tanışmış ve bu durumdan hoşnut olmamıştır. Yeni İstanbul onun içinden birçok şeyi alıp götürmüştür. Değişim olumlu da olsa olumsuz da olsa Özlü, sadece çocukluk –gençlik yıllarının İstanbul'unu aramaktadır. Bunda yaşanmışlıkların önemi çok büyüktür. Kentler belki de zaman zaman içindeki insanlarla anlam ifade eder. Özlü de gençlik yıllarındaki İstanbul'u, daha doğrusu İstanbul'daki dost meclislerini özlemektedir. Tıpkı "Votka" hikâyesindeki kahraman gibi:

Değişiyor kent, birçok yeni mahalle yapıldı. Kalabalıklaşıyor. Gençliğimin geçtiği yerler de bir bir bozuldukça, gittikçe daha çok yalnızlaşıyorum bu kentte. Pastaneler oyuncakçı dükkânı oldu, tramvaylar kalktı, her yer tanımadığım kara bir kalabalıkla doldu. Sabahın hafif serinliğinde, bu büyük, eski dairede, pencerelerinden, gün boyunca, esiş yönünü değiştiren rüzgârı alan bu evde, eski kentin içinde olmaktan mutluyum (Özlü, 2012, s.56).

Geçmiş özellikle yaşlanmayla beraber insanın daha anlamlı gördüğü ve her şekilde sarılıp kaybetmek istemediği bir zaman parçasına dönüşür.

Yine “Votka” hikâyesindeki sembolik anlatım, bize kentin çürümekte olduğunu anlatır. Hikâyede anlatıcının oturduğu eski İstanbul evlerinden birinde yer döşemelerinden çıkan böcekler ve evin içine giren yarasalar her ne kadar evin içini kuşatmış olsalar da; İstanbul da bu ev kadar eskidir ve böyle iğrençlikle kuşatılmıştır: “Eski bir kent burası Liz! Yıkılan bir kent. Böylesi kör kuşlarla, garip yaratıklarla dolu işte” (Özlu, 2012, s.56).

Her insanın hayatındaki değişimlere alışmakta zorluk çektiği dönemler olur. Özlu açısından tersi durumların yaşandığı zamanlar da olmuştur. *Özyurdunda Yabancı Olmak* adlı eserinde Ferit Edgü’ye yazdığı 30 Ağustos 1962 tarihli mektubunda, Paris’teki eğitiminden İstanbul’a döndüğünü ama İstanbul’a alışamadığını söyler Özlu. Şehrin kalabalıklaşmaya başladığını, caddelerde birçok köylü olduğunu, insanların işsiz büyük küteller halinde dolandığını belirten Özlu, bu nedenle eve kapanıp bol bol okuduğunu da ekler. O dönemki düşüncesi Paris’e giderek uzun dönem yerleşmektir (Özlu, 2017,s.7).

Mektupta Edgü’ye yazdığı gibi İstanbul’da olmaktan mutsuzluk duyan bir Özlu vardır üstelik gençlik yıllarında. Mektupların kurmaca metinlerle aynı grupta değerlendirmesini yapmak yanlış olacaktır fakat Özlu’nün İstanbul’a bakış açısının değişimini görmek bağlamında mektuplar önem arz eder. Mektubun tarihine baktığımızda henüz gençlik yıllarında olan Özlu’nün yurdundan uzak kalmadığı, İstanbul’a özlem duymadığı ve İstanbul’un değişimini daha yaşamadığını varsayarsak yakınmaları çok normaldir. Mektubun tarihi bize Özlu’nün İstanbul Üniversitesi’nde asistan olduğu dönemi işaret etmektedir. Bu dönemde siyasi olayların Türkiye’deki etkileri göz önüne alındığında akla gelen; Özlu’nün Paris’ten döndükten sonra Paris-İstanbul kıyaslaması yaparak bu mutsuzluğu duyumsadığı olacaktır.

Görüldüğü gibi Özlu’nün eserlerinde İstanbul hep vardır. Bu noktada şu tespit önemlidir: Anlatıcı ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın, çocukluk, gençlik yıllarının yaşandığı Anadolu ve İstanbul’u, zihinsel yolculuklarla romanın eşzamanlı kurgusuna dâhil eder (Kurt, 2011,s.23).

Özlu için 1950’li yılların İstanbul’u ayrı bir önem arz eder. İlk yetişkinlik yıllarında kendini tanımaya başlayan Özlu’nün karakteri İstanbul’da şekillenir. Bu kentte içinde bulunduğu edebi ortamlar Özlu’ye âdeta yeni dünyaların kapılarını açar. Bu edebi ortamlar Özlu’nün, hem düşünce hem duygu dünyasını derinden etkiler. Bunun sonucu olarak da yazarın eserlerinde İstanbul’un o dönemleri sıklıkla yer alır. “1950’ler İstanbul’unda kuşkusuz Beyazıt Alanı bir sahneydi; Beyoğlu da” (Özlu, 2003, s.19). Beyoğlu’nu bir sahne olarak adlandıran ve tüm ayrıntılarıyla betimleyen Özlu, *Kentler, Kadınlar, Yazarlar* adlı eserinde okuyucuya bir İstanbul panoraması yaratır. Gençliğinin geçtiği sokakları anlatırken âdeta sözcükleriyle harita çizer.²² Özlu, kendisi için önemli olan Beyoğlu’ndaki mekânları tarif ederken mekânlara nasıl gidileceği, mekânların iç dekoru, hangi mekânda ne yenilip içileceğine dair de bilgiler verir. “İkinci bar, İstiklal Caddesi ile Zambak Sokağı’nın yaptığı köşede. Biraz ötede Fransız Konsolosluğu var. Adı: Otomatik. Rakı satmıyor. Yuvarlak bir barı var” (Özlu, 2003, s.22).

Demir Özlu için İstanbul ayrı bir dünyadır. Bu dünya kimi zaman gerçek, kimi zaman imgelem, kimi zamansa rüyadır. Özlu’de İstanbul denilince özellikle üzerinde durulması gereken yer: **Beyoğlu’dur**. Özlu, İstanbul’un –özellikle Beyoğlu’nun- her noktasına hâkimdir. Beyoğlu’nu sokak sokak, adım adım bilir ve tanır. Çünkü Özlu için Beyoğlu ruhu olan bir canlıdır. Özlu o ruhu hisseder, koklar ve yaşar. “Demir Özlu, bir Beyoğlu ruhudur” (Aktunç, 1985, s.15). Beyoğlu’nun kendine has dili, kültürü, sanatı, adabı vardır. Özlu, Beyoğlu’yla ilgili çok şey bilir ve bildiklerini içselleştirir. Özlu, bu hâkimiyetini kalemine öylesine yansıtır ki okuyucu sadece okuduklarıyla bu mekânları hayal edebileceği gibi aynı zamanda bu mekânlara gitme imkânı bulsa da yabancılık çekmeyecektir. Hulki Aktunç, “Kentın bir bölümü, Demir Özlu’nün cam gibi gerçek anlatışında yeniden var oluyor” der (Aktunç, 1985, s.15). Özlu için Beyoğlu bir labirenttir. Yazar, *Bir Beyoğlu Düşü* adlı eserinde gençliği ile özdeşleştirdiği Beyoğlu’nu çıkışı olmayan bir labirente benzetir (Özlu, 2016, s.26). Yazarın ilk gençlik yıllarını anlattığı eserlerindeki Beyoğlu karmaşıklığı çağrıştıran kelimelerle betimlenmiştir. *Ne Mutlu Ulysses* adlı eserinde de yazar, zamanda geriye dönüşlerle ilk gençlik yıllarında görkemli yapıları altında ezildiği Beyoğlu’nu yıllar sonra gerçek anlamda tanıdığını dile getirir: “1950 yılı yaklaşırken, kim derdi ki, bu ihtişam

²² Özlu, *Kentler, Kadınlar, Yazarlar* adlı eserinde Beyoğlu’nda bulunan Fischer ve Otomatik adlı barları tüm detaylarıyla ayrıntılı olarak iki sayfada betimlemiştir (Özlu, 2003, s.21-22).

karşısında ezilen ben, sonraları o caddenin her deliğinde yıllarca yaşayacağım ve o semti hemen hemen her taşına kadar yakından tanıyacağım. Bütün tapınakları (dinsel ve cinsel), meyhaneleri, barları ile” (Özlu, 1991, s.88).

Borges’in Kaplanları adlı eserinde Özlu, kendisi için Beyoğlu’nun 70’li yıllardaki öneminden bahseder. 70’li yıllarda Beyoğlu’nda Tünel’de oturan Özlu için Sinematek’e uğramak ve havayı koklamak bile derin bir rahatlık sebebidir (Özlu, 2014, s.189).

Özlu için nasıl ki Beyoğlu’nun havasını koklamak huzur sebebiyse aynı şekilde kurmaca metinlerindeki kişileri için de Beyoğlu hep huzur verir. Beyoğlu hatırlandığı şekliyle hep huzur veren bir semttir.

Özlu’nün romanlarında ana kahraman İstanbul’da yaşıyorsa çoğunlukla Beyoğlu’nu sokak sokak gezer ve bize tam olarak panoramik bir Beyoğlu çizer. Okuyucu gitmese de Beyoğlu’nun hangi tarihteki hali anlatılıyorsa o tarihteki halini hafızasında canlandırır. Beyoğlu sokakları öylesine detaylı bir tasvirle verilir ki hanların içi, hangi yolun nereye çıkacağı ve sokaklardaki dükkânların adı eserde kendisine yer bulur (Özlu, 2013, s.173). Bu betimleme sokağı gezen roman kişisi tarafından yapıldığı için de asla eğreti durmaz. Okuyucu her seferinde Beyoğlu’nun farklı bir sokağını, farklı bir hanımı, farklı bir etkinliğini ya da kafesini öğrenir. Yine *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* eserinde Selim’in gittiği bir tiyatro şenliği dolayısıyla Ar Sokağı’nın betimlenmesi de detaylı betimlemelerden birine örnek olarak verilebilir (Özlu, 2013, s.58). Ve Selim, Beyoğlu çevresi olmasa İstanbul’dan zevk alamayacağını söyler; Selim için İstanbul Beyoğlu’ndan ibarettir: “Tepebaşı’nda, akşamüzeri açan havada, artık sıcaklığı azalan güneşte dolaşmaları, Galatasaray’a, Balıkpazarı’nın ara sokaklarına gitmeleri de olmasaydı, hiçbir tat alamayacaktı yaşamdan” (Özlu, 2013, s.115).

Bir Beyoğlu Düşü, adlı eserde de Beyoğlu’nun biricikliği anlatılır:

Başımдан bütün bu tuhaf olayların geçtiği gençlik yıllarıdan bu yana, denizleri çeşitli yönlerle açılan, yumuşak tepeleriyle bütün o Boğaz’la Haliç çevresine uzanan, gizemli İstanbul kentinde, hiçbir yer beni Tünel Alanı kadar ilgilendirmemiştir (Özlu, 2016, s.12).

Peki, neden Beyoğlu’nun kendisi değil de düşüdü bahsedilen eserin adında? Özlu, bir sözlük maddesinde ‘paranoia’ sözcüğüne rastlar, sonrasında Norman Mailer’in

Amerikan Düşü adlı eserini okur, sözcük bilincinde şekillenmeye başlar ve der ki “*Bir Beyoğlu Düşü* de paranoid bir gençliğin öyküsüydü belki de” (Özylçiner, 1981, s.12).

Özlu’nün kendisinin de söylediği gibi:

“*Bir Beyoğlu Düşü* adlı uzun öykü –anlatı- hem onca yıl ayrı kaldığı Beyoğlu’nun yeniden yaşamasına, onu elleriyle tutamasa da, sokaklarında dolaşmasa da imgeleminde yeniden yaratmasına yardım edecekti hem de kendi hayat görüşünü yansıtacak bir eserdir” (Özlu, 1990, s.25).

Özlu, kendisinin romandaki gibi ilk gençlik yıllarında Tünel’de oturmadığını, öyle bir kadına da âşık olmadığını belirtir ama buna benzer duygular yaşamıştır. Edebiyatın her zaman yaşamdan gelen kaynakları olduğuna inanır Özlu. *Bir Beyoğlu Düşü*’nde de Özlu’nün hayatından esintiler söz konusudur fakat Özlu, bu eseri oluştururken Carlos Fuentes’in ‘*Aurora*’ etkili olduğunu belirtir.²³ Bu ilginin de yapısal olmaktan ziyade ruhsal bir ilinti olduğunu vurgular. (Hızlan, 1990, s.21) *Bir Beyoğlu Düşü*, 1951-1952 yılları Beyoğlu’sunun bir gece lambası ışığında yansıtılmasıdır. Beyoğlu’ndan çok uzağa konulmuş bir gece lambasının ışığında (Ertan, 2012, s.61).

Nitekim Özlu’nün kendini ifade ettiği biçimde eserini meydana getirdiği görülür. Özlu’ye göre İstanbul büyülüdür, Beyoğlu ayrı büyülüdür. Bu büyüyü kavramak belirli bir süreci ve azmi gerektirir. Tıpkı yazarın *Aşk ve Poster* adlı eserindeki yazar-anlatıcı gibi.

Bütün gün Beyoğlu’yla içiçeyim. İlk günden başladığım bir çalışma: Beyoğlu’nun büyüsünü kavramak. Bütün orospuları, pezevenkleri, küçük dolandırıcıları, barlara, genelevlere yamanmışları, amerikan sigarası satanları, lotarya çektirenleri bir bir tanımaya başladım artık; özellikle yalnız yaşayan kadınları tanıyorum, solgun yüzlü, geçimlerini Beyoğlu’ndan sağlayan kadınları... (Özlu, 2012, s.221)

Beyoğlu’nun büyüsünü kavramak Özlu’nün sadece kurmaca metinlerindeki bir amaç değildir. Özlu’nün *Ne Mutlu Ulysses Gibi* adlı eserinde de Özlu, kendisinin de bu büyüyü kavramak için çabaladığını okuyucuya aktarır. İstiklal Caddesinin büyüsüyle tanışır ve sonrasında bu hayranlıkla Beyoğlu’nu keşfetmek ister (Özlu, 1991, s.88).

²³ Hızlan’ın yazısında “Aurora” şeklinde yazılan kitabın orijinal adı “Aura”dır. Carlos Fuentes’in bu eseri Latin Amerika edebiyatının başyapıtlarının biridir. 1962 yılında yayımlanmıştır. Türkiye’de ise Can Yayınları kitabı yayımlamıştır. Kitapta genç bir tarihinin Aura’ya sevdalanışını anlatılır.

Özlu, Beyoğlu'nu her açıdan özümseyen bir yazardır; bu nedenle kurmaca metinlerindeki kişiler de Beyoğlu'nu duyumsayan insanlar olarak çizilir. Özlu'nün bu konudaki başarısı Beyoğlu'nu derinlerde hissetmesiyle alakalıdır.

Tabii ki Özlu'nün gözünde İstanbul'un her semti gibi Beyoğlu da zamanın getirdiği değişimden nasibini alanlardandır. Her semtte olduğu gibi, bu değişim Beyoğlu'nun kendine has havasını alıp götürmüştür. Özlu, özellikle kurmaca metinlerinde ana kişiyi İstanbul'da dolaştırırken olumsuz görüşlerini de her seferinde onun ağzından okuyucuya aktarır. *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* eserinde Selim yıllar sonra tekrar İstanbul'a döndüğünde eski yılların bir bir kapanan pastane ve kahvelerinde, yaşlanan Beyoğlu'nun yüksek apartmanlarında gençlik yıllarının yiten imgesini görür (Özlu, 2013, s.53). Bu değişimi daha çok binalaşma üzerinden eserlerinin geneline yayan Özlu, pastaneler ve kafeler üzerinden de değişimin olumsuz yanlarını anlatır. Özlu, *Aşk ve Poster* adlı eserinde sokakların bozulan yollarıyla, biçimsiz yapılarıyla, Beyoğlu'nun göçüp giden azınlık halkıyla beraber Beyoğlu'nun da tüm güzelliğinin yitip gittiğini anlatır (Özlu, 2012, s.295). Yazara göre Beyoğlu pırlıtsını kaybeden bir mücevher, şehvetini kaybeden bir kadındır: “Nerde eski Beyoğlu şimdi? Nerede kaldırımları dolduran kalabalıklar? Nerde o eski sinemalar? O lüks, o parıltı, o şehvet?” (Özlu, 2012, s.149). Değişen sadece Beyoğlu'nun dış mekânları değildir. Aynı zamanda iç mekânlardaki değişimler de önemlidir. Değişen mekânların değiştirdiği kültür ortamları da Özlu'nün eserlerine yansımaktadır. *İşte Senin Hayatın* adlı eserde yıllar sonra kahvelere uğrayan anlatıcı aradığını bulamaz: “Artık bu kahveye de kimseler uğramıyor. Senin “bizim klan” dediğin arkadaşlık çevresinden geriye kaç kişi kaldı ki?” (Özlu, 2016, s.7). Zihnindeki anıları gördükleriyle eşleşmeyen yazar, kendini o dünyaya ait hissedemez; eğreti hisseder. Aynı durum yazarın *Özyurdunda Yabancı Olmak* adlı eserinde de karşımıza çıkar. Yıllar sonra Meşrutiyet'teki kahvelere uğrayan Özlu, kahve kültürünün ölmüş olduğunu ifade eder (Özlu, 2017, s.225).

Hem Beyoğlu hem kahveler, lokantalar, pastaneler Özlu için de 1950 kuşağı edebiyatçıları için de büyük önem arz eder. Dönemin siyasi ve kültür ortamı Beyoğlu'ndaki bu mekânlarda oluşmuştur. Beyoğlu'nun bu iç mekânlarıyla ilgili en geniş bilgi, yazarın *Ne Mutlu Ulysses* adlı eserinde bulunabilir. Özlu, bu eserde Beyoğlu'ndaki kahve, pastane ve lokantaları tüm ayrıntılarıyla anlatır. Eserde sadece

fiziksel bir iç mekân tasviri görülmez. Aynı zamanda bu mekânlara takılan insanların oluşturduğu atmosfer, düşünce dünyaları gibi detaylar da verilir:

Öyle sanıyorum ki, bizim yazın ve düşünce (hatta siyasal düşünce) tarihimizde kahveler sadece şehir sakinlerinin, onların içinde de yaşama karşı en atak davrananların –gençlerin, züppelerin, yazarların, şairlerin, orospuların, kendilerini farklı hisseden insanların- devam ettikleri yerler değil, aynı zamanda toplumu kültürel ya da siyasal açıdan değiştirmek isteyen bir tür Jakobenler’in de devam ettikleri yerlerdir. Tabii, bizdeki Avrupa tarzı kahvehanelerden sözediyorum (Özlü, 1991, s.8).

Görüldüğü gibi Demir Özlü için İstanbul’un her sokağı, her semti, her ilçesi ayrı önem arz eder. Her bir binaya yakından bakmak bile Özlü’nün içindeki anılara dokunur. Bu nedenle İstanbul’dan ayrı kaldığı dönemlerde Özlü, her yerde İstanbul’u arar. Gittiği ülkelerde İstanbul’dan bir parça arayan Özlü, somut anlamda o parçayı bulamadığında İstanbul’u imgeleminde yaşatır. “İstanbul’dan uzaklarda, yıllar sonra, Kuzey Avrupa’nın dümdüz toprağı üzerinde, büyük ağaçlar altında bir kuzey evinde otururken de bırakmadı o alan ardımı benim. İngesini sık sık zihnimin içinde buldum...” (Özlü, 2016, s.12). Özlü yarı gerçek yarı rüya bir âlemde İstanbul ile beraber yaşar. Kendisine sürgünlük dönemlerinin acı vermesi de bundan kaynaklanmaktadır:

Bu kent ardını bırakmayacak senin.”²⁴ diye de çevirebiliriz belki bu dize parçasını. İşte başta Stockholm olmak üzere, Avrupa’nın her yerinde yaşadığım on yıl boyunca da İstanbul ardımı bırakmadı benim (Özlü, 1991, s.91-93).

Özlü’nün düşünce dünyasındaki bu imgelemler onun kurmaca metinlerindeki kişilere yansır. Örneğin romanlarında yurdundan ayrı düşmüş karakterler göze çarpar. Hemen hemen bütün karakterler İstanbul sevgisiyle yoğrulmuştur. Bu imgelemler yazarın eserlerindeki kişilerin ardını da bırakmamaktadır. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserde roman boyunca ismini bilmediğimiz roman başkişisinin İstanbul’daki geçmişi onun imgeleminde yaşamaya devam etmektedir (Özlü, 2013, s.341).

Demir Özlü için İstanbul ne kadar önemliyse eserlerindeki kişiler için de o kadar önemlidir. Özlü, İstanbul hakkındaki düşüncelerini romanlarında, hikâyelerinde, anlatılarında, gezi yazılarında, mektuplarında sık sık dile getirmektedir. Özlü için İstanbul kimi zaman ayrı düşülmüş bir sevgili, kimi zaman tılsımını yitirmiş bir mücevher, kimi zaman asla özlemekten vazgeçemeyen bir evlattır. İstanbul, Özlü’nün

²⁴ Özlü’nün de eserinde koyu yazarak belirttiği bu kısımda Konstantinos Kavafis’in “Şehir” adlı şiirine gönderme vardır.

duygu ve düşünce süzgecinden geçtikten sonra okuyucuya aktarılır. Zaman zaman melankoli veren bir şehir de olmuştur İstanbul, Özlü için. Fakat bu zaten kent yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Kent yaşamından bıksa da her şeye rağmen kentte yaşamaktan, o kente ait olmaktan vazgeçmemiştir.

Özlü, lise hayatının başlangıcından beri İstanbul hayatına hâkim olduğu için İstanbul'un panoramasını çok güzel çizmekte ve kentin yıllar içerisindeki gelişimini ve değişimini görebilmektedir. Kurgusal metinlerinde yazarın kahramanları İstanbul'un sokaklarında dolaşır. Bu dolaşmalar sanki Özlü'nün gidemediği dolaşmadığı sokakları hayalinde dolaşmasıdır. Özellikle sürgün dönemindeyken yazdığı kurgusal metinlerinde bu durum sıklıkla kendini gösterir. İlk baskısı 1990 yılında yapılan *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eseri ve ilk baskısı 1991 yılında yapılan *Bir Uzun Sonbahar* adlı eseri bu duruma örnek verilebilir. Roman kahramanı İstanbul'un sokaklarında gezer ve İstanbul'un güzelliğinin hiçbir yere benzemediğini söyler: “Hiçbir yere benzemez İstanbul. Dünyanın biricik körfezidir sanki daha doğrusu dünyanın en sapa, en derin körfezi” (Özlü, 2013, s.214). İstanbul'un terk edilmiş halinin bile roman kişisine eşsiz gelmesinin tek nedeni Özlü'nün sürgündeki hayatında İstanbul'a duyduğu özlemdir. Tıpkı yazarın kendisi gibi roman kişileri de arkalarında bir İstanbul bırakmışlardır. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserde roman kişinin sık sık zihnindeki İstanbul imgelemine sığınması tesadüf değildir. “Ardında bıraktığın yaşam, uzaktaki sisli İstanbul, tanık olduğun olaylar şimdi düşler yoluyla yeniden yaşamak istiyordu sanki” (Özlü, 2013, s.298).

Özlü'nün roman kişileri yazarın hayatına paralel yaşantıları olan kişiler olarak yaratılmıştır. İstanbul'un zaman içerisinde sadece betondan ibaret bir yığına dönüşmesi Özlü'yü rahatsız eden en temel noktadır. *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserde Selim, İstanbul'u izler ve gördüğü manzaradan hoşnut değildir: “Sirkeci'de karşı kıyıya, Galata'ya, limana, karşıdaki sırtta üst üste yığılmış, eski ve yeni yapılara baktı; İstanbul'un bu sis basmamış gününde, bütün çizgileriyle görülen güzelim Galata, ona, karmaşık köhnemiş, yıkılıp gitmiş bir geçmişi anımsatır gibi oldu” (Özlü, 2013, s.112). Selim, değişen İstanbul'un eski ve yeni halini kıyaslar ve değişen İstanbul ona köhneleşmiş gelir. Bunun sebebi gelişen ve değişen İstanbul'un betonlaşmasıdır. Aynı eserin farklı yerlerinde de bu durum tekrar edilir. Selim, İstanbul'u içten içe kanayan, kapalı bir yara gibi görür. (Özlü, 2013, s.131). Yazarın *Aşk ve Poster* adlı eserindeki bir

hikâyede²⁵ de hikâyenin anlatıcısı eşiyle Beyoğlu'nun mahallerinden birine taşınır. Bu Beyoğlu hem mimari olarak hem de kültür olarak bozulan bir Beyoğlu'dur. Sokakların yapıları tamir edilmemiş, aralarına çarpık şekilde yeni binalar eklenmiş, yabancı uyruklu halk buraları terk etmiş ve yerlerine Van Gölü çevresinden gelen insanlar yerleşmiştir. Bunun yanı sıra toplumsal bir yozlaşma da baş göstermiştir. Sinemalar cinsel içerikli filmler göstermeye başlamış, oteller genelevlere çevrilmiştir. Bu her anlamdaki yozlaşma anlatıcı kişisine aidiyetsizlik hissettirmiştir: “Kalabalık gittikçe artıyor. Bütün bu sokaklar bozuldu. İlintisiz kalabalık içinde insan kendisini daha da yalnız hissediyor. Hepsi silinip gidiyor Lena!.. Burası, bu evler, sokaklar, bütün bu çevre” (Özlu, 2012, s.295). Aynı durum yazarın “Votka” adlı hikâyesinde de vardır. İstanbul'un kalabalıklaşmasından yakınan anlatıcı için bu aynı zamanda yalnızlığının pekiştirecidir (Özlu, 2012, s.56).

İstanbul, Özlu'nün zihninde özlem duyulan bir kenttir. Bu özlem yerini kimi zaman değişimden duyulan üzüntüye ve kaygıya bırakır. Tüm bunların yanı sıra Özlu için İstanbul'un siyasi bir yüzü de vardır. Özlu'nün gençliğinde yaşadığı siyasi olaylar onun ilk yetişkinlik dönemi İstanbul'unu şekillendirmiştir. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserinde bu noktaya değinir. Bu eserde İstanbul; darbeleriyle, sıkıyönetimleriyle, polis aramalarıyla zihinlerde yer etmiştir ve okuyucuya bu şekilde sunulmuştur.

Bütün o olup biten: askeri darbeler, ayaklanmalar, karışıklıklar, sıkıyönetimler, polis aramaları, dostların ölümü, yaşam ile ölüm, cezaevleri, idam cezaları, baskı ile işkence... Bütün o ardında bıraktığın yıkıntı. Şimdi düşününce, gündüzleri de sokağa çıkma yasakları olan bomboş, kurşun rengi, harap bir kentten başka bir şey değildi senin için İstanbul (Özlu, 2013, s.298).

Genel anlamda söylemek gerekirse Özlu şehirlerin ruhu olduğuna inanır ve o ruh yazarları, şairleri, ressamaları yazmaya teşvik eder. İstanbul'un bir kent olarak kendine has ruhunu kaybetmesi Özlu'yü derinden etkiler. Her şeye rağmen Özlu, İstanbul'u olumlu-olumsuz tüm yönleriyle hem hayatında hem de edebiyatında yaşatmıştır. Bugün hâlâ daha İstanbul'dan ayrı kalmak istemeyen birisidir Demir Özlu.

²⁵ Bu hikâyenin aynısı daha sonra Özlu'nün tüm hikâyelerinin basımı olan Sürgün Küçük Bulutlar adlı eserde de yer aldığı için alıntı o eserdeki sayfa sayısına göre verilmiştir.

2.3.Stockholm

Demir Özlü'nün hayatında Türkiye dışındaki kentler büyük önem arz eder. İlk defa kendi isteğiyle 1961 yılında yurt dışına çıkan Özlü'nün bu yolculuğu ilkti fakat son olmadı. Yurt dışında birçok kentte uzunlu kısısalı bulunan Özlü için bu kentlerin her biri farklı bir yaşantı oluşturmuştur. Özlü'nün belleğinde her kentin ayrı bir izleği bulunmaktadır. Yaşantısındaki kentler hakkındaki bu izlekleri eserlerine de yansıtan Özlü, eserinin türü ne olursa olsun yaşadığı, gördüğü, gittiği yurt dışı kentlerini eserlerinde mekân olarak kullanmıştır. Hatta kimi kentler Özlü'nün eserlerine başlık da olmuştur. Nasıl ki Türkiye'deki kentler anlatılırken nicelik bakımından değişiklikler varsa aynı şekilde yurt dışındaki kentlerde de nicelik bakımından farklılıklar vardır. Buradaki en büyük etken Özlü'nün bu kentlerde geçirdiği vakitler ve biriktirdiği yaşantılarıdır. **Stockholm** bu kentler arasında yoğun yer verilen kenttir. Özlü, 1990 yılında yayımlanan *Sürgünde 10 Yıl* eserinde Stockholm'den ilk kez bahseder. Bunun yanı sıra *Stockholm Öyküleri* adını verdiği ayrı bir eseri de vardır.

Stockholm, Demir Özlü'nün gerek hayatında gerekse eserlerinde büyük önem arz eder. Demir Özlü, Stockholm ile İstanbul'u buluşturan bir yazarımızdır (Tanilli, 2000, s.13). Özlü'nün Stockholm'de uzun süreli ilk kalışı 1979 yılına denk gelir; Türkiye'deki siyasi ve toplumsal olayların neticesinde Stockholm'e kısa süreli de olsa gitmeye karar verir. Fakat hayatın planlanamayan kısımları Özlü'ye Stockholm'de daha uzun bir yaşamın kapılarını açar. Özlü'nün bu şekilde gönüllü sürgünlük olarak başlayan Stockholm macerası zorunlu sürgünlüğe gider. Bu uzun süreçte Özlü'nün Stockholm'ü tanınması, hissetmesi ve alışması süreçleri de eserlerine yansır. Her şeyden önce Özlü, bir yabancı olarak tanımadığı bir ülkeye gitmenin psikolojisini yaşar. Bir yazar olarak değil bir insan olarak yurdundan ayrı düşmek, bilmediği dilin konuşulduğu bir ülkeye gitmek, bilmediği sokaklarda dolaşmak ve bilmediği bir kültürü yaşamak kolay değildir. Yine de Stockholm'e gittikten kısa bir süre sonra 1981 yılının yaşadığı kent Stockholm'ün en çok içinde yaşadığı yıl olduğunu ifade eder (Özlü, 1990, s.53).

Özlü'nün eserlerinde Stockholm'e ait detaylı betimlemeler yer alır. Özlü, tıpkı diğer eserlerindeki kentleri anlattığı gibi Stockholm'ün de her sokağını, her caddesini, kahvelerini okuyucuya en ince ayrıntısına kadar sunar. Böylece Özlü'nün her eserinde

olduğu gibi Stockholm’ü anlattığı eserinde de okuyucu, cümleleri okurken Stockholm sokaklarında dolaşır âdeta.

Kentin, daracık, körfeze yakın, hafif bir yokuşla çıkılan eski, kibar mahallesi: Östermalm. Taş döşeli, dört köşe alandan doğru aşağıya inen, dar bir sokak var: ölgün körfezin ucu görünüyor oradan. Kıyıya çekilmiş küçük gemilerin direkleri. Öte yandaki sokak, iki yanını dolduran dükkânlarıyla Dramaten Tiyatrosu’nun yanına, kıyıya iniyor. Biraz ötede, yanda, kentin biraz daha canlı bir caddesi var: Stureplan (Özlu, 2012, s.19).

“Stockholm’de Bir Öğle Vakti” öyküsünden alıntılanan yukarıdaki kısımda da görüldüğü gibi sokak ayrıntılı betimlemelerle okuyucuya sunulmuştur. Sokakların yapıları, yapıların mimari tarzları, sokaklarda hangi renklerin yoğunlukta olduğu gibi birçok bilgiyi alan okuyucunun zihninde Stockholm sokakları canlanır. Özlu için Stockholm’ün mimari yapıları ve renkleri derin bir anlam ifade etmektedir Stockholm’ü “Sivri kuleler ve yeşil renkli çatılar kenti” olarak tanımlar (Özlu, 1996, s.15).

Özlu, eserlerinde Stockholm’ü sadece gözlemsel bir betimleme ile kaleme almamıştır. Stockholm’de yaşadığı süre boyunca genelde duygu dünyasının getirdiklerini yazmakla beraber Stockholm’deki mekânları, İsveç’in kültürüne dair ayrıntıları da eserlerinde kaleme almıştır. Örneğin *Kentler, Kadınlar Yazarlar* adlı eserinde Stockholm’deki cenaze törenlerinden bahseder: “Bu soğuk ülkede cenaze törenleri de oldukça gizli kapalıdır. Ölenin yakın akrabalarından başkasına haber verilmez; kalkıp giden bir dost da pek hoş karşılanmaz. Acıyı göstermek de ayıptır adeta” (Özlu, 2003, s.57). Ülkenin sanatçıları da Özlu’nün eserlerinde yer almaktadır: “İsveç halkının çok sevdiği, ülkenin çeşitli yörelerinin inançlarıyla söylencelerini toplamış ve bunları zengin bir dille işlemiş olan kadın yazar Selma Lagerlöf (1858-1940), Stockholm kenti için “sularda yüzen şehir” demektedir” (Özlu, 2003, s.79).

İstanbul’da olduğu gibi Stockholm’de de lokantalar, kafeler ön plandadır. Özlu, Stockholm’de bulunan Lilla Maria adlı lokantasının adını verdiği bir hikâye bile yazmıştır: “Stockholm’de Mariatorget denilen, kentin güneyindeki parkımsı bir alanın kıyısında, mahalle sinemasının yakınında yer alan küçük bir lokantaydı Lilla Maria. Parka bakan camlarında sarımtırak bir yazıyla *Lilla Maria* yazıyordu” (Özlu, 2012, s.36).

Kütüphaneler bir toplumun kültürünü yansıması bakımından önem arz eder. Özlü'nün Stockholm'de geçirdiği vakitlerde sığındığı bir diğer mekân ise kütüphanelerdir. Özlü, *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde belirttiğine göre; Stockholm'de bulunduğu sürede Fransız Kültür Merkezi'nin kütüphanesinde zamanını geçirmiştir. Burada geçirdiği vakit ona anavatanındaymış gibi bir duygu yaşatmıştır (Özlü,1990, s.18). Yine eserde bahsedilen bir başka kütüphane ise 'Kungliga Biblioteket' yani Stockholm Milli Kütüphanesidir. Yüksek tavanlı, loş okuma salonuna sahip olan bu kütüphanenin pencerelerinden bakınca İsveç'in doğası kendini göstermektedir (Özlü, 1990,s.92). Özlü, Stockholm'de kaldığı sürede ona cezbedici gelen bu kütüphaneleri sonrasında *Berlin Günceci* adlı eserinde olumsuz duygularla hatırlar. Stockholm'de sadece kütüphaneler, sinemalar ve körfezler olduğunu ve bunların onun iç yalnızlığını beslediğini söyler (Özlü, 1991, s.107). Bu tespiti sadece kütüphanelerle sınırlı kalmayan Özlü, sonrasında Berlin ve Stockholm karşılaştırmalarına eserde devam eder. Örneğin, Stockholm'deki içki yasağından bahseden Özlü, İsveç'in kurallar memleketi olduğunu söyler ve bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirir (Özlü, 1989,s.61). Tabii ki Özlü için Stockholm sadece kurallar memleketi değildir; Stockholm'de uzun süre kalan Özlü toplum yapısına da dair fikirler beyan eder. Ona göre Stockholm, "her şeyden önce yazarların, halk şairleri Bellman'ın, Evert Toubé'un, Strinberg'in, henüz hayatta olan işçi sınıfı yazarı Ivar Lo –Johansson'un... kentidir" (Özlü, 1991, s.51).

Özlü'nün özellikle sosyolojik yönünün kuvvetli olduğu göz önüne alındığında yaşadığı toplumları iyi analiz ettiğini söylemeliyiz. Tabii ki İsveç için yaptığı analizleri İstanbul ve Türkiye için yaptıkları ile bir tutmak da doğru olmaz. Bu noktada doğup büyüdüğü bir kültüre ait olma farkı ortaya çıkar fakat İsveç'in de Özlü'nün hayatının uzun bir dönemini geçirdiği bir ülke olduğu unutulmamalıdır. Özlü, yine de İsveç ile ilginç bulduğu bilgileri okuyucusuyla paylaşır.

Stockholm'de kadınların konumları da Özlü'nün dikkatini çeken ve kalemine yansıyan bir başka noktadır. Özlü için bir toplumun değerlendirilme kıstaslarından bir tanesi de o toplumun kadınlarının durduğu yere bakmaktır. Benzer tespitleri Türkiye toplumundaki kadınlar için de yapmıştır fakat Stockholm farklıdır. Stockholm, kadının gündelik yaşamda ve kent yaşamında kendine çok fazla yer bulduğu; erkeğince kadınların

gölgesinde ikinci planda kaldığı bir kenttir. Hatta kadının kişilikli güzelliğinin bütün kente damga vurduğu bir yerdir Stockholm (Özlu, 1991, s.61).

Özlu'nün farklı kültürleri tanınması, kültürlerarası karşılaştırma yapabilmesine olanak sağlamaktadır.²⁶ Bu da ister istemez eserlerine yansır. Stockholm'ün kurallarıyla despot bir ülke görünümünü çizmesi ve hatta yaşatması Özlu için olumsuz bir yan oluşturmuştur. Kendi ülkesinin despotik siyasi olaylarının baskısını üzerinde yoğun bir biçimde hisseden Özlu için Stockholm'ün kuralları her ne kadar toplumsal düzeni sağlamak için de olsa bu durum Özlu'yü rahatsız etmektedir. Aslında Stockholm'ün Özlu için olumsuz yanları bununla sınırlı değildir. Stockholm'ün bulunduğu coğrafi konum sebebiyle yaşadığı mevsimler ve gece-gündüz süreleri de Özlu'nün psikolojisini olumsuz anlamda etkileyen bir başka noktadır. Genel itibariyle insan psikolojisi üzerinde hava durumlarının etkisinin kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür; özellikle duygusal yönü ağır basan Özlu gibi insanlarda bu daha da ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Özlu eserlerinde sık sık hava durumlarına ve günün saatlerine yer verir. Yazarın Stockholm üzerine yazdığı her hikâyede ya da denemede ya da bir anısında bunu açıkça görmek mümkündür. Stockholm uzun süren karanlık günleri, soğuk kış aylarıyla insanı depresyona sürükleyen bir profil çizmektedir. Soğuk havaların insanları evlerine kapattığı ve evlerine kapanan insanların aynı zamanda da içlerine kapandığı noktasından yola çıkılırsa Özlu'nün bu durumda psikolojisinin etkilenmesi olağandır.²⁷

Daha önce belirtildiği gibi Özlu için Stockholm renkler kentidir; ama bu renk sadece yeşil sivri çatılardan ibaret değildir. Stockholm rengin yanında ışığı da taşır. Renk ve ışığın birleşmesi Özlu'de derin duygular uyandırır. Zaten Özlu'nün baktığı noktadan bakıldığında ışık renkleri doğurur. Buradaki ışık da genellikle –Stockholm'de çok az yüzünü gösteren- güneştir.

Bu kentte en önemli olan şey ışıklar ve renklerdir. Bunlar başka yerlerdeki ışıklarla renklere benzemezler. Güneş aydınlığı erguvan rengine dönüşür. Haziran ayında, gece, hemen hemen hiç olmaz. Stockholm'ün renk ve ışık mevsimleri mayıs başı ile eylül sonu arasındadır (Özlu, 2003, s.83).

²⁶ İsveç'teki kültür sanat, edebiyat, toplumsal hayat hakkında Özlu'nün detaylı yazısı için bkz. Sanat Dergisi'nin yazı dizisi: Ülkelerin Kültür Politikaları ve Sanat Yaşamları.

²⁷ Hava durumları ve mevsimlerin Özlu üzerindeki etkisi tezin daha sonraki başlıklarında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Demir Özlü, Stockholm'de bu kuzey ülkesinde güneşin durumunu günlere, aylara, mevsimlere göre gözlemler ve değerlendirir. Bu noktadan yola çıkarak Stockholm ile Türkiye'yi karşılaştırır. Stockholm'de güneş ışıkları Türkiye'den çok farklıdır. Türkiye'den Stockholm'e giden ve bu farklılığı her dakika hisseden bir insan için karşılaştırma yapmaya çok meyilli bir kenttir Stockholm (Özlü, 1990, s.62). Uzun süre batmayan güneşin erguvan ve mat bir renkte kenti aydınlatması, gecenin gelme süresinin uzaması Özlü'yü zamanı sorgulamaya itmektedir.

Mat bir ışık. Uzun bir süre batmayacak, uzayacak ışık. Neyi bekliyor gece? Siz neyi bekliyorsunuz? Nasıl tükenecek bu vakit? Ne yapacaksınız, soluk günü tüketmek için? Orada, o sokakta... (Özlü, 1996, s.20)

Genel anlamda Özlü'nün eserlerinde Stockholm'ün havasının getirdiği bir olumsuzluk hâkim olsa da bazı eserlerinde anlatı kişisi bu duruma olumlu ya da olumsuz herhangi bir duygusal tepki vermeyebiliyor.

Bir Yaz Mevsimi Romansı eserinde romanın başkişisi (anlatıcı) bir kuzey ülkesinde olduğu zamanları anlatır. Burada bahsedilen kuzey ülkesi İsveç'tir. Roman başkişisi Kuzey Avrupa kentini şöyle betimler:

Bu kuzey kentinde, mevsim yaz da olsa, gökyüzü bulutlarla kaplandı mı, bulutlar arasında güneşin solgun ışıkları da sızılmıyordu. Bütün kent gri bir esmerliğe gömülüyordu. Yağmur çiseleyerek yağıyor, kentin daha eski olan güney bölümünde, çoğunlukla sarıya çalan eski yapıların bakımsız yüzleri karanlık geceye hazırlanıyorlar sanki. Oysa pek de karanlık olmayacak gece (Özlü, 2013, s.367).

Görüldüğü gibi ülkede güneşin görünüp görünmemesine bağlı aydınlık-karanlık zıtlığı yaşanmaktadır fakat bu roman başkişisine olumsuz anlamda herhangi bir duygu yaşatmaz. Özlü'nün Stockholm'ü anlattığı eserlerinde güneş ışığının hali, gecelerin uzunluğu ve kişinin üzerindeki yarattığı psikoloji okuyucuya Ahmet Haşim'in akşamüstlerini ve o akşamüstlerinin bıraktığı duyguları hatırlatmaktadır.

Demir Özlü'nün yaşantısına bakıldığında Stockholm'ün ona yalnızlık ve mutsuzluk getirdiğini söylemek mümkündür. Sonuçta vatanından ayrılmak zorunda kalan bir insanın kendi ülkesinden her anlamda çok farklı bir ülkede yaşamaya çalışması kolay değildir. Yukarıda da değindiğimiz gibi özellikle uzun süren soğuk havalara, güneşin loş, mat ışıkları Özlü'nün ve eserlerindeki kişilerin psikolojilerini olumsuz etkiler. Her

şeyden önce yabancı bir kentte bulunmanın getirdiği yalnızlık psikolojisi *Stockholm Öyküleri*'nde kendini sıkça göstermektedir: “Uzakta, güneşin ışıklarının savrulduğu yerde, pencereleri kapalı bir kent görüyorum. İnsanı döndürüp dolaştırıp aynı yere getiren ıssız sokaklar. Bu ıssızlık içimin ıssızlığı mı, yoksa iyice tanımadığım bir kentte dolaşıp durmaktan mı geliyor?” (Özlu, 2012, s.18).

Yalnızlık, Özlu için Stockholm'de hiç azalmayan aksine artarak devam eden bir duygu haline gelmiştir. Yazarın *Dalgalar* adlı romanında romanın başkişisi baba Stockholm'ün getirdiği yalnızlığı somut hissedilen bir nesne olarak tanımlanır. Şehre alışır fakat yalnızlık Stockholm'de hiç azalmaz (Özlu, 2006, s.54).

Gerek yazarın kurmaca metinlerinde gerekse anılarında görüldüğü gibi Stockholm, Özlu için “Yalnız, تنها, insansız kent...” (Özlu, 1996, s.53). Demir Özlu, Ferit Edgü'ye yazdığı mektuplarda Stockholm'den hep şikâyet eder. Bu kentten kurtulacağı günü sabırsızlıkla bekler (Özlu, 2017, s.44). Stockholm'de kalmak Özlu'nün kendi tabirince şizofrenisini ilerletmektedir (Özlu, 2017, s.43). Stockholm'den başka bir yere gideceği için uçağa ya da trene binmek bile Özlu'nün iç sıkıntısının azalmasına bir nebze yardımcı olur (Özlu, 2017, s.42).

Sonuç olarak Özlu'nün Stockholm hakkındaki genel tutumuna bakıldığında olumlu şeyler söylemek pek mümkün değildir. Bu durum ister istemez yazarın kalemine de yansımaktadır. Bir şehre ya da ülkeye zorunlu gidiyor olmak önyargıları da beraberinde getirir. Özlu için de böyle olmuştur. Kendisine küçük benzerliklerden güzellik çıkarmaya çalışan Özlu bu noktada da en yakın dostu kitaplarına sığınmıştır. Boş zamanlarının çoğunu Stockholm'ün kütüphanelerinde okuma yaparak geçirir ya da Stockholm'ün Beyoğlu'na benzeyen sinema salonlarına giderek. İç sıkıntısını gidermesine yardımcı olan bu eylemler zaman geçtikçe etkisiz hale gelir. Özlu de ilk fırsatta Stockholm'den kaçıp gitmenin yollarını arar. Sempozyumlar için Berlin'e gittiği günlerde Stockholm'ü hiç özlemediğini güncelerinde sık sık dile getirir. Yine de sonuç olarak ömrünün yarısını İsveç'te geçiren Özlu için olumlu-olumsuz her anlamda Stockholm'ün bir anlamı vardır. Bu olumsuzluk durumları genelde Özlu'nün iç yapısıyla alakalıdır çünkü Özlu, İsveç'in politikalarını beğenir. Özellikle İsveç toplumunun sanata ve sanatçıya verdiği değer onun için önem arz eder. Demir Özlu, bir

röportajında İsveç hükümetinin belirli fonlar oluşturarak sanatçılara burs sağladığını, kendisinin de bu burstan yedi yıldır yararlandığını belirtir. Yine İsveç toplumunda ev bulmanın çok kolay olduğunu söyleyen Özlü, sanatçıların özel bir ortamda çalışmak istediklerinde de İsveç belediyelerin onlara ev bulduklarını söyler (Aral, 1996, s.35-36). Bugün halen daha Stockholm’de yaşayan Özlü hiçbir zaman İsveç vatandaşı olmayı istememiş olsa da; kendi ülkesinden ayrı düştüğü zamanlarda hatta kendi ülkesinin vatandaşlığından çıkarıldığı zamanlarda İsveç ona kucak açmıştır. İsveç, Özlü için vazgeçilemeyen bir sevgili gibidir. Bu nedenle Stockholm’ün nezdinde İsveç’in önemi Özlü için yadsınamaz bir gerçektir; *Stockholm Öyküleri* adı altında bir eserin olması da bunun göstergesidir.

2.4.Berlin ve Diğer Almanya Kentleri

Demir Özlü’nün eserlerinde sık sık ele aldığı kentlerin birçoğu da Almanya’ya aittir. Bunların başında Berlin gelse de Mainz, Hamburg, Düsseldorf, Fulda kentleri Özlü’nün gezdiği gördüğü kentler arasındadır ve eserlerinde bu kentlere de yer vermektedir.

Berlin, Demir Özlü’nün yurt dışına çıkmaya başladığı dönemde sık sık ziyaret ettiği kentlerden biridir. Stockholm gibi devamlı kaldığı, yerleştiği bir şehir olmamasına rağmen kendisine verilen burslarla çalışma yapmak, sempozyum ve kongrelere katılmak için gittiği bir Almanya kentidir. Stockholm’ün aksine Berlin, Özlü’ye rahatlık ve mutluluk sağlar. Özlü’nün özellikle hayatını anlattığı eserlerinde Berlin’le ilgili birçok bilgiye rastlamak mümkündür. Kurgusal metinlerinde ise Berlin’in sokaklarını, kafelerini, kütüphaneleri tüm ayrıntılarıyla betimleyen bir Özlü vardır. Her ülkede topluma objektif ve eleştirel gözle bakabilen Özlü, çok fazla kent gezdiği için bunların karşılaştırmasını yapabilmektedir. Yine aynı ülkelere-kentlere farklı zamanlarda gitmiş olması da zamana yenik düşen ya da zamanla gelişen ülke-kent durumlarını tüm çıplaklığıyla sunar.

Özlü, Berlin’i ilk görüşünü *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde anlatır. Özlü için Berlin, efsane bir kenttir. Sanat akımlarının, tanınmış genç sanatçıların, en modern eğilimlerin kaynaştığı ve birçok tarihi kişiliğe ev sahipliği yapmış bir kenttir (Özlü, 1990, s.20). Özlü’nün düşünce dünyasında belirgin bir Berlin imgesi daha Berlin’e gitmeden vardır.

Fakat Doğu Berlin istasyonuna ilk indiği an önceden yarattığı Berlin imgesi ile gördüğü Berlin'in o an zihninde uyandırdığı düşünceler birbirine zıttır. Özlü Berlin'e ilk kez gittiğinde Doğu Berlin istasyonunu görünce kısa süreli bir şok geçirir. İstasyonun bakımsızlığı bu toplumdaki insanların baskı altında olduğunu düşündürür Özlü'ye. Özlü'ye göre sosyalist ve ekonomisi de istatistik göstergelere göre oldukça iyi durumda olan Berlin'in dış görünüşü kendisine bunları düşündürmüştür (Özlü, 1990, s.20-21). Özlü'nün Berlin'e ait yargıları sadece duygusal dünyasında değildir. Her ülkede ve kentte olduğu gibi Berlin'de de sosyolojik düşünceleri kalemine yansımıştır. Özlü'nün *Berlin Güncesi* adlı eserinde Kreuzberg Mahallesi hakkındaki izlenimleri de bu tespiti doğrular niteliktedir: “Kreuzberg'de gezdik. Doğrusu, bu mahallenin yansıttığı uluslar arası-toplumsal olgu, çok büyük bir olgu. Uzun uzun incelenmeye değer. Berlin'in, aynı zamanda, bir Türk kenti de olduğu söylenebilir” (Özlü, 1989, s.26).

Özlü'nün Berlin'e olan ilk yargıları zamanla değişir ve Özlü, Berlin'e bağlılık duyar. Eserlerine kronolojik olarak bakıldığında da zaman zaman Berlin'de bir yalnızlık duygusu baş gösterse de genel itibariyle bunun kentin varlığından değil de göç psikolojisinden kaynaklandığını söylemek daha doğrudur: “Çoğunlukla Almanya'ya geliyordum; ama Alman dilinin, kültürünün içinde değildim. Daha önemlisi Almanya ile ilgili eski anılarım yoktu. Küçük bir tarihim de yoktu bu ülkede. Ama asıl önemlisi bunlara eklenen “düşsel” bir yalnızlıktı” (Özlü, 1990, s.119).

Her ne kadar alıntılanan kısımda Özlü, bu yalnızlığı göç psikolojisinden ayrı tutsa da açıkça görülür ki gittiği ülkenin kültürüne ve diline ait hissedememe; o kültürün içinde yaşayamama, oraya ait yaşanmışlıklarının olmaması gibi etkenler tam olarak yurdundan ayrı düşen bir insanın psikolojisini yansıtmaktadır. Yine kardeşi Tezer Özlü'nün söylediği “Berlin, yalnızlığı kışkırtan kent değil miydi?” cümlesi de Özlü'nün zihninde sürekli yankılanmaktadır (Özlü, 1989, s.33). Berlin'e ilk gelişlerinde bu yabancılaşmayı hissetse de onu Berlin'e çeken başka bir his vardır. Stockholm'deyken bile Berlin'in hayaliyle yaşamıştır Özlü. Stockholm'deki çalışma odama, kocaman, siyah-beyaz bir afişini astım. Niçin hep Berlin'e yeniden geleceğim günleri bekledim? (Özlü, 1989, s.32)

Özlu zamanla Berlin'e karşı olumlama yapar. Özlu'nün Berlin'i tanimasında ve sevmesinde kentte hâkim olan kanalların da önemi büyüktür. Berlin bir kanallar kentidir ve Özlu'ye göre Berlin'i tanımak için kanallara bakmaz lazımdır (Özlu, 1990, s.160). Özlu, Berlin'den bahsettiği tüm eserlerinde kanallardan bahseder. Öyle ki yazarın sadece kanalları vurguladığı *Kanal Kentlerinde* adlı bir eseri de vardır. Bu eserde de Berlin'e ait her detayı bulmak mümkündür.

Kanalların Berlin için önemli bir detay olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra kente şekil veren tren yolları, istasyonlar, tren yolculukları da Berlin kentinin önemli motiflerindedir. Bunun yanı sıra gölleri, doğası, ağaçlıklı yolları da Berlin'i Özlu'nün gözünde cazip hale getirmektedir. Özellikle Wannsee'nin güzellikleri karşısında Özlu her seferinde hayranlık duymaktadır. Penceresinden baktığında Wannsee'nin doğası o kadar güzeldir ki tıpkı romantik Alman edebiyatı dönemine yaraşmaktadır (Özlu, 1990, s.149). Yine Ferit Edgü'ye yazdığı bir mektubunda Wannsee'yi anlatır: “Berlin çok güzel (Aslında kenti tanımış, yolları ve her yerini görmüş değilim ya, gene de böyle söylüyorum). Ama Wannsee, göl, ormanlar çok güzel?” (Özlu, 2017, s.31)

Özlu, Berlin'in her kenti gibi semtlerini de adeta ayrı bir kentmişçesine değerlendirir. Wannsee de bunlardan biridir. Berlin'in Steglitz-Zehlendorf ilçesinin bir semti olan Wannsee'nin insan eli değmediğinde daha eşsiz ve güzel bir semt olduğunu söyler. İnsanlar özellikle kentlerin doğal güzelliklerine zarar verir. Bu nedenle metropollerin altları Özlu'ye göre bir batakanedir. Her şeye rağmen Wannsee Özlu için bir semtten çok daha fazlasını ifade eder. Wannsee Özlu'nün yaşamı, yalnızlığı, ölümüdür (Özlu, 1989, s.31). Özlu için ayrı anlam ifade eden bir başka yer ise Storkwinkel'dir. Ferit Edgü'ye yazdığı bir mektupta Storkwinkel'den uzunca bahseder. Özlu'ye göre burada her şey hakikidir. İçkiler, yemekler, sebzeler, ağaçlar, bitkiler... her şey daha hakikidir. Berlin'e göre hava kirliliğinin bile daha az olduğu yerde, Özlu tüm huzursuzluklarını dengeleyip, öznelliğini derinleştirdiğini ifade eder (Özlu, 2017, s.179-180).

Özlu'nün eserlerine bakıldığında genel anlamda Berlin'i sevdiği görülür fakat kentlere ayrı önem veren Özlu'nün her kente ait bir sevgisi olması da dikkat çekicidir. Özlu bu yerlerin sadece tek bir özelliklerini sevmez; hepsinde birden fazla hoşuna giden özellik vardır. Hatta bazı özellikler ona İstanbul'u hatırlatmaktadır: Berlin'de bu büyük Alman

evlerinin geniş salonlarında hep İstanbul'u anımsıyordu insan. Eski Beyoğlu evleri gibi, belki onlardan da geniş dairelerdi bunlar (Özlu, 1990, s.212). Belki de Özlu'ye her ayrıntı özlediği İstanbul'u hatırlatır. Berlin'de sürekli gittiği bir kafe de ona Beyoğlu'ndaki kahve ve pastaneleri anımsatır, bunu güncesinde anlatır. Berlin'deki Café Möhring Özlu'ye Baylan'ı, Markiz'i, Lebon'u, Tokatlıyan'ı çağırıştırır (Özlu, 1989, s.74). Özlu, Berlin'in İstanbul'la olan bu benzerlikleri için eserlerinde olumlu ya da olumsuz bir duygu aktarımı yapmamaktadır. Okuyucu benzerliklerin hangi noktalarda olduğunu farkındadır fakat bu benzerlikler arka planında duygu yoğunluğu taşımaz. Sonucunda da bir Berlin-İstanbul karşılaştırmasına varmaz. Paris ve Stockholm içinse durum aynı değildir. Özlu, Paris-Berlin ve Stockholm-Berlin kıyaslaması yapar ve her seferinde Berlin'i diğer şehirlerden üstün tutar. Örneğin *Berlin Güncesi* eserinde Stockholm'den sonra Berlin'e gittiğini anlatan Özlu için bu gidiş bir sevinç kaynağıdır. Stockholm'ün tekdüzeliğinden sonra Berlin mutluluk vericidir (Özlu, 1989, s.87). Tabii ki bunun Özlu'ye göre, onun yaşam tarzına göre çeşitli sebepleri vardır. Örneğin *Sürgünde 10 Yıl* eserinde Berlin'den Stockholm'e bir gidişinden bahseden Özlu için mutluluk veren sebep Berlin'de Stockholm'e göre içki içilebiliyor olmasıdır (Özlu, 1990, s.68).

Paris-Berlin karşılaştırması içinse sebep göstermeksizin şöyle der Özlu: "Berlin, Paris'ten güzel" (Özlu, 2010, s.25).

Sonuç olarak Özlu'nün Berlin'i ele aldığı eserlerinde çok net bir şekilde görülür ki Özlu için Berlin ayrı bir yerdedir, Özlu Berlin'i sever. Genellikle Berlin'de bulunma sebebi bir çalışma yapmak olsa da Berlin'in sokaklarının güzelliği, doğasının güzelliği, kafelerinin İstanbul ile olan benzerlikleri, ikliminin güzelliği gibi birçok sebep Özlu'ye Berlin'i sevdirmiştir. Güncesinde bahsettiği ülser krizleri zamanlarında bile Berlin'de kendisini çok mutlu hissettiğini söyler (Özlu, 1989, s.98). Berlin, Özlu'nün ruhuna iyi gelmektedir. Berlin'de insan, gerçekten uzaklaşmamış, maketleşmemiş bir sahnede dolaşmaktadır (Özlu, 2010, s.30). -Burada tabii ki yazarın kentleri bir sahne olarak tanımlamasının da etkisi vardır.- Özlu'nün eserlerinde Berlin'e yer vermesi hatta *Berlin Güncesi*, *Kanallar* gibi eser adlarında Berlin'e yer vermesi gösterir ki Berlin, Özlu için bir kentten çok daha fazlasıdır.

Berlin'in yanı sıra **Hamburg** kenti de Özlü için önem arz eder. *Sürgünde 10 Yıl* eserinde Hamburg'dan bahseden Özlü, sık yaptığı Almanya yolculuklarından dolayı Hamburg'un gar yaşantısının hayatına girdiğini söyler. Yazarın her kent için takındığı betimsel tavır Hamburg için de geçerlidir. Hamburg garından tüm Hamburg'a atılan bir gözlemsel bakış Özlü'nün genel bir değerlendirme yapması için yeterlidir. Hamburg garındaki kalabalık, dükkânların çeşitliliği, Türk lokantaları gibi birçok detay Özlü'nün içini açmak için yeterlidir. İnsana yalnızlığını unutturan bir kalabalıktır bu (Özlü, 1990, s.188). Kentin hareketliliği modern insana yaşadığı sıkıntıları unutturması bakımından önemlidir. Bu nedenle Hamburg'un sadece garının bile bu kadar hareketli, devinim içerisinde olması Özlü'yü oldukça memnun eden bir görüntüdür. Hamburg'un bazı semtleri de Özlü'nün beğenisini kazanmıştır. Hamburg'un Altona kasabası bunlardan biridir. "Dünyanın Bir Yerinde" adlı öyküsünde bir Türk kasabası olan Altona'dan bahseder. Altona sarı, gri, küçük evleriyle ve dar sokaklarıyla sessiz sakın bir limandır (Özlü, 2012, s.66). Hamburg'da başka ilçeler ve semtler de ön plana çıkmaktadır. San Paoli bunlardan biridir. Yazar, *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde San Paoli hakkında tüm detayları okuyucu ile paylaşır (Özlü, 1990, s.70). Özlü, yine aynı eserinde Hamburg'un güzelliğini her seferinde farklı bir güzelliği barındırıyor olmasıyla açıklar: Sular içinde yüzen bu kent –Hamburg-da ayrı güzellikler taşıyordu (Özlü, 1990, s.215). Rosenack ise Özlü'ye göre en güzel betimlemeleri hak etmiş bir yer (Özlü, 1989, s.104). Özlü'nün yolculuğu kurmaca bir bağlamda ele aldığı *Ne Mutlu Ulysses Gibi* adlı eserinde **Fürth, Nürnberg, Mainz** ve **Fulda** kentleri de büyüleyici güzellikleriyle eserde kendilerine yer bulur. Bu kentler arasında Fürth Özlü'nün en etkileyici bulduğu kenttir. Yahudi kenti olan Fürth'ü gezen yazar anlatıcı, kentte gördüğü mimari karşısında etkilenir. Kentin kendine ait bir gizi vardır (Özlü, 1991, s.36). Fürth kadar güzel bir Almanya kenti daha vardır: Fulda. Fulda, Fürth'ten daha ilginç bir kenttir. Yazar, Almanya'nın gizine ulaşmak için Fulda'yı gezmesi gerektiğine inanır (Özlü, 1991, s.40).

Goethe'nin yurdun merkezi olarak tanımladığı Mainz kenti de Özlü'nün kalemıyla okuyucuyla buluşur. *Sürgün'de 10 Yıl* adlı eserinde Özlü, Mainz'in tarihi hakkında bilgileri okuyucusuna sunar. İklimi ve doğası güzel diğer kentler gibi Mainz de Özlü'nün dikkatini bu yönüyle çeker. Kendi yaşantısında bu kentleri trenle gezme

imkânı bulan Özlü, uğradığı her Alman kentiyle ilgili betimsel izlenimlerini eserine aktarmaktadır. Aynı eserde yer alan Düsseldorf kenti de bir başka örnektir. Yazar, Düsseldorf hakkındaki izlenimlerini betimsel bir gözle anlatır fakat Düsseldorf'a ait olumlu ya da olumsuz herhangi bir duygu paylaşımında bulunmaz (Özlü, 1990, s.188-189).

Sonuç olarak Özlü'nün eserlerinde Almanya kentleri yoğun bir yer kaplar. Bunun en önemli sebebi Özlü'nün farklı zamanlarda farklı amaçlarla Almanya'ya gitme imkânı bulmasıdır. Tren yolculuklarını çok seven Özlü için Almanya'da bir kentten başka bir kente trenle geçmek büyük bir zevktir. Bu nedenle Özlü, Almanya'da bulunduğu zamanlarda tek bir kente bağlı günlerini geçirmemektedir. Tüm bu izlenimlerini eserlerine yansıtan Özlü için tabii ki her Alman kenti, semti aynı düşünce ve duyguları uyandırmamaktadır. Eserlerinin ana merkezine Berlin'i alan Özlü için Berlin ayrı bir önem ve sevgi kaynağıdır. Berlin'in yanı sıra Amsterdam, Mainz, Hamburg, Fulda, Fürth gibi kentleri de eserlerinde ele almaktadır. Özlü'nün eserlerine bakıldığında görülür ki Almanya kentleri Özlü için ilk başta ne şekildeyse daha sonra da öyle kalmıştır. Kentlerin Özlü'ye hissettirdikleri zamanla değişmemiştir.

2.5.Türkiye'de ve Dünyada Diğer Kentler

2.5.1.Türkiye'de

Özlü'nün eserlerinde kent olgusunun önemi yadsınamaz. Bu kentler Özlü'nün bir dönem yaşadığı kentlerdir. Özlü'nün eserlerinde Türkiye'deki kentlerden İstanbul dışında İzmir, Muş, Ankara ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yer alır. Özlü'nün bu kentlere yaklaşma biçimi; bu kentlerde bulunduğu süre ve bu süredeki psikolojisi, yaşı gibi etkenlerle şekillenmiştir.

İzmir, Özlü'nün çocukluğunun simgesidir. İstanbul'da doğan Özlü, beş yaşındayken anne ve babasının tayinleri nedeniyle şehir değiştirmek zorunda kalmıştır. İzmir'le bu şekilde tanışan Özlü, lise hayatının ilk üç ayı da dâhil olmak üzere eğitiminin büyük bir bölümünü İzmir'de geçirir. Özlü, İzmir'deki yatılı lise hayatı başlayana kadar İzmir'e karşı herhangi olumsuz bir duygu beslemez. Çocukluğunun ve ilk gençlik döneminin

şehri olan İzmir, Özlü için ilerde her zaman gelmek isteyeceği ve gelemese de mutluluk ile anacağı bir şehir halini alır. Özlü'nün yazdığı eserlerde de gerek güncelerinde gerek kurmaca metinlerinde İzmir her zaman olumlu anlatılmıştır. İzmir, Özlü'nün ruh dünyasını bunalıma sokan ve ruhunda negatif duygular uyandıran bir kent olmamıştır. Bunda belki de yaş olarak küçük olduğu zamanları İzmir'de geçirmiş olmasının etkisi vardır. Sebebi her ne olursa olsun İzmir, güzeller güzeli bir kenttir Özlü için.

İzmir, her şeyden önce özgürlüktür Özlü için. *Kentler Kadınlar Yazarlar* eserinde bunun anlatılmasının zor olduğunu söyleyen Özlü, ne zaman İzmir'e gitse kendini her şeyden kurtulmuş hissetmekte olduğunu da belirtir (Özlü, 2003, s.77). Özlü'nün İzmir'i özgürlük duygusuyla özdeşleştirilmesi farklı birçok eserinde görülmektedir. Yazarın "İzmir Körfezinde" hikâyesinde de İzmir, hikâyenin yazar-kişisine özgürlük duygusunu vermektedir (Özlü, 2012, s.697). Hikâye Özlü'nün hayatının kurgusal olarak ele alınmış bir hali olduğu için Özlü'nün İzmir sevgisi de hikâyeye olduğu gibi sirayet etmiştir. Yazara her seferinde ve hiç şaşmadan özgürlük duygusunu veren bu kent, yaşattığı duygular sebebiyle de her zaman gidilen ya da gidilmek istenen bir kenttir: "Bazen eski İzmir'in Alsancak semtinin ya da Karşıyaka'nın sokaklarında görür gibi oluyordum kendimi. Bu kent benim için hep özgürlüğün simgesi olmuştur nedense" (Özlü, 1990, s.110). Özlü'nün, yaşamının ilerleyen evrelerinde Türkiye'ye döndükçe İzmir'i ziyaret etmesi de bunun en doğal sonucudur. Kırk dört yaşında gidip de, elli dört yaşında dönemediğin ülkeneye döndüğünde hemen koştuğun yer bu körfez kentiydi. (Özlü, 2016, s.66). Bu kentte de en çok Karşıyaka insanın içini sevinçle doldurur (Özlü, 2012, s.696).

Özlü için İzmir'i bu kadar güzel ve hep özlenen yapan unsurların başında iklimi ve doğal güzellikleri gelmektedir. Özellikle ikliminin ılıman Akdeniz iklimi olması Özlü'nün eserlerinde sık sık vurguladığı bir noktadır. *Tatlı Bir Eylül* eserinde mekân olarak tercih edilen İzmir, eserin tamamında iklimiyle ön plana çıkmaktadır. Yazarın bir başka eseri olan *İthaka'ya Yolculuk*'ta da İzmir'in insanı yormayan, gece ve gündüz ılıman olan iklimi anlatılır: "İzmir kentini tanıdım, körfeze dikine inen sokaklardan denizi gördüm, İstanbul'u çevreleyen hırçın denize benzemiyordu. İklim de çok yumuşaktı" (Özlü, 1996, s.108).

İzmir'in iklimi birçok kez hep aynı özelliği –ılıman olması- ile vurgulanır. Fakat İzmir'in sadece güzel yanları bununla sınırlı da değildir. Özlü için her zaman kültüre ait özelliklerin de önemli olduğu göz önüne alındığında şunu söylemek gerekir ki İzmir'in eski bir Rum kenti olması ve farklı kültürlerin izlerini taşıyor olması da İzmir'i sevmek için bir sebeptir. İzmir sokaklarında farklı dillerin konuşulması İzmir'in eşsiz güzelliğine güzellik katmaktadır (Özlü, 1996, s.170).

Özlü, yaşamının çocukluk yıllarını İzmir'de geçirmiştir ve oraya aidiyet duygusu yıllar içerisinde kaybolmamıştır. Her sıkıldığında İzmir'in yaşattığı özgürlük duygusunu arayan ve oraya gitmek isteyen Özlü, eserlerinde de buna yer vermiştir. Aynı zamanda aydınlık Akdeniz havalarını seven Özlü için İzmir'in iklimi bulunmaz bir nimettir. Bu nedenle İzmir'in geçtiği eserlerinde muhakkak ikliminden, havasından bahsedilmiştir hatta çoğunluk bu yönde tespitleridir. Bu nedenle Özlü'de İzmir deyince aklımıza ılıman iklimiyle Özlü'nün içini okşayan bir sahil kenti gelmelidir.

Özlü'nün eserlerine bakıldığında İzmir'in eserlerde yer aldığı görülür fakat geniş bir İzmir ayrıntısı yoktur. Bunun nedeni Özlü'nün İzmir'de yaşadığı dönemin çocukluğuna denk gelmesidir. Aynı zamanda yaşamında büyük bir zaman dilimini orada geçirmemiş olmasıdır. Bu yüzden de Özlü'nün eserlerinde İzmir, İstanbul kadar ayrıntılı anlatılmaz. Sadece çocukluk günlerinin mutlu zamanlarına duyulan bir özlemdir İzmir.

Muş, Özlü'nün askerliğini yapmak için gittiği ve kısa süre kaldığı bir kenttir; bu nedenle de Özlü'nün hayatında büyük bir yer kaplamamaktadır. Değişen iklimlerin ve kentlerin psikolojik yansımalarının Özlü üzerinde bıraktığı etki önemlidir. Bu noktadan yola çıkılırsa görülür ki Muş kenti de Özlü ve eserleri için bu bağlamda ön plana çıkar. Özlü'nün eserlerine bakıldığında Muş'un anlatıldığı sayfa sayısı ve ayrıntı ile Özlü'nün Muş'ta kaldığı gün sayısı doğru orantılıdır demek yanlış olmaz. Özlü, Muş kenti ile ilgili izlenimlerini romanlarında, hikâyelerinde ve anılarında anlatır fakat bu anlatım nicelik bakımından tatmin edici boyutta değildir. Daha çok Muş'un tarihine ait bilgiler Özlü'nün eserlerinde okuyucuya sunulur. Bunun yanı sıra Özlü'nün sosyolojik bir gözlem gücünün olduğu göz önüne alınırsa değişen coğrafyanın insanları ve kültürleri üzerine de tespitleri görmek mümkündür. "Cıbranlı Halit Bey'in Ölümü" adlı hikâyede yazarın Muş'a ait detaylı betimsel anlatımı söz konusudur. Cıbranlı Halit Bey, Muş

doğumlu bir Osmanlı subayıdır. Daha sonrasında Şeyh Sait isyanına destek verdiği sebebiyle Muş'ta idam edilmiştir. Özlü'nün bu hikâyesi tarihin bir kenarından tutan ölüm hikâyesidir. Muşlu bir kişiden yola çıkarak kurgusal bir metin tasarlayan Özlü bu sayede Muş'u detaylı betimleme imkânı bulmuştur.

Muş Çarşısı, ortaçağdan kalma bir çarşı gibiydi, istasyondan kente çıkan, meyilli, düz bir caddededir sadece Muş kenti. Kilometrelerce bir yol, istasyondan, çarşıya, yokuş, ama dümdüz, istasyon, ovanın –yüksek Muş Ovası- kıyıcığında, küçücük. (...) Hafif bir meyille, dağlara yaslı kente kadar gelir yol. Çevresi bostur: İstasyon yanında, istasyonun memurları için yapılmış beş on yapı. Sonra iki yanda Varto felaketzedeleri için yapılmış barakalar. Kente yaklaşınca birkaç atölye. Böylece kente varır yol, hükümet binasının önündeki alana kadar, orda ikiye ayrılır. Ardından da yarım daire biçimindeki ortaçağ çarşısına girer (Özlü, 2012, s.359).

Özlü, ister batıda bir kenti betimlesin ister doğuda bir kenti betimlesin kendi klasikleşmiş kent anlatım tarzından vazgeçmemiştir. Özlü'nün hangi eserinde hangi kent ile ilgili bir kısım okunursa okunsun; sadece yazarın anlatımıyla o kenti hiç bilmeden kentin sokaklarında dolaşılabilir. Bu da gösterir ki Özlü'nün kent betimlemeleri çok başarılıdır.

Bir Uzun Sonbahar ve *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserlerde de Muş kenti anlatılır. *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları*'ndaki Selim kişisi tıpkı Özlü gibi askerliğini Muş'ta yapmıştır. Romanda Selim'in gözünden İstanbul'dan doğuya uzanan bir yolculuk planında değişen iklim ve coğrafya betimlenir.

Özlü'nün ele aldığı kentlere bakıldığında Muş, tek bir doğu ili olarak birden çok eserde nicelik olarak az da olsa mekân olarak bulunması bakımından farklılık arz eder. Bunun yanı sıra kent olarak değil ama ilçe olarak karşımıza çıkan ve Özlü'nün sadece *Bir Uzun Sonbahar* adlı eserinde geçen **Patnos** da vardır. Ağrı'nın bir ilçesi olan Patnos, romanda bir yolculuk sırasında geçilirken anlatılan doğa betimlemesi ile yer alır: “Patnos, iyice yüksek bir yaylaydı. Patnos'ta hiçbir şey yoktu. Sadece Süphan dağı vardı. Süphan dağı. Genç volkanik bir dağ, yaylanın ortasından, beyaz, kurşun rengi bir heykel gibi fıskırması” (Özlü, 2013, s.). Patnos'un doğa betimlemesi dışında romanın olay örgüsüne ya da roman kişilerinin üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

Ankara, Özlü'nün *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserinde Selim'in sevgilisi Ada'nın yaşadığı kent olarak arka fonda kalacak şekilde ele alınır.

Son olarak Özlü'nün eserlerinde kendini gösteren **Kıbrıs'a** bakılmalıdır. Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti olduğu için bu başlıkta değerlendirilmesi daha uygundur. Özlü'nün eserlerinde ana mekân olarak kullanılmayan Kıbrıs, Özlü'yü sayılı kere misafir etmiştir. Kıbrıs, Özlü için sıcacık Akdeniz iklimi ile her zaman tercih ettiği bir yerdir. Özlü'nün aydınlık Akdeniz iklimlerini ne kadar sevdiği göz önüne alınırsa Kıbrıs'ı sevmesi ve tatil için tercih etmesi yadırganmamalıdır. Özlü, Kıbrıs'a ilk kez Necati Cumalı ile davet edildiği Doğu Akdeniz Üniversitesi'ndeki bir etkinliğe katılmak için gider (Özlü, 2003, s.63). Sonrasında hem kendisi hem de ailesiyle Kıbrıs'a tekrar gitme fırsatı bulan Özlü, Kıbrıs'ın tenhalığında aradığı huzuru bulur (Özlü, 2003, s.68). Özlü, Salamis Körfezi'nden bahsettiği bu dönemde de Salamis Oteli'ne kapanarak *Tatlı Bir Eylül* eserini bitirmeye karar verir.

Sonuç olarak Özlü'nün hem hayatında hem de edebi dünyasında Türkiye'deki (ve Türk Cumhuriyeti'ndeki) kentler nicelik ve nitelik bakımından farklılıklar göstererek yer alır. Bu kentler arasında İstanbul ayrı bir önem arz etmektedir. Özlü'nün gençlik yıllarının ilişkileri, eğitim hayatının üniversite yılları, edebiyat dünyasının önemli isimleriyle bir araya gelme imkânı bulması hep İstanbul kentinde gerçekleşmiştir. İstanbul, Özlü için adeta biricik sevgilidir. Kentin içinde yaşadığı dönemde sokak ve caddeleri –deyim yerindeyse- avucunun içi gibi bilen Özlü, kentten ayrı düştüğü sürgünlük döneminde ise o sokak ve caddeleri imgeleminde yaşatmaya devam etmiştir. Özlü'nün İstanbul'a bu hâkimiyeti daha sonrasında İstanbul'un değişen çehresi sebebiyle kendisine üzüntü vermiştir. Yıllar sonra çok sevdiği İstanbul'a dönme imkânı bulan Özlü, eski İstanbul'u bulamadığı için hezeyanlar yaşamıştır. Hızlı kentleşme, İstanbul'a göçün artması, Beyoğlu gibi sanatsal faaliyetlerin yapıldığı yerlerdeki pastanelerin kapatılması gibi birçok sebep Özlü'de aidiyet duygusunu sorgulamaya neden olmuştur. Bu durum Özlü'nün sadece hayatına değil eserlerine de yansımıştır. Özlü'nün İstanbul'dan bahsettiği eserlerine bakıldığında görülecektir ki Özlü'nün içinde yaşadığı İstanbul'u anlatması başka, sürgün yıllarında ayrı düştüğü İstanbul'u anlatması başka, sürgünden döndüğünde değişen İstanbul'u anlatması başkadır. Her aşamada farklı duyguların Özlü'nün kalemine yansması söz konusudur. Sürgünden önce ilk gençlik ve yetişkinlik yıllarını geçirdiği İstanbul, Özlü için derin anlamlar ifade etmektedir. Özlü orada âşık olmuş, orada okumuş, orada dostlar edinmiştir. Yaşantıları ne kadar çoksa İstanbul'a

bağlılığı da o dönemde o kadar çoktur. Sürgünde olduğu dönemde de bu yaşantılar Özlü’de birer anıya dönüşmüştür. Sürgünün getirdiği duygusallıkla beraber İstanbul’un güzel günleri hatırasından hiç çıkmamıştır. Bunu eserlerine de yansıtmıştır. Hem düşünce yazılarında hem de kurgusal metinlerinde bu durumu sık sık vurgulamıştır. Örneğin kurgusal metinlerindeki kişiler yabancı ülkelerde gezerken İstanbul’a benzettikleri mekânlar üzerinden İstanbul özlemlerini anlatmaktadır. Sürgünde olduğu dönemde de –vatandaşlıktan çıkarılmadan- ara ara İstanbul’a gelen Özlü İstanbul’un değişen yüzünü de görmüştür. Bunu da eserlerine yansıtmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı Özlü’nün eserlerinde İstanbul’u algılayış biçimi hakkında genel bir yargıya varmak mümkün değildir.

Özlü yaşadıklarını ve hissettiklerini eserlerine yansıtan bir yazardır. Yazarın kentleri anlatırken değişmeyen tek özelliği ise kenti en ince ayrıntısına kadar okuyucuya vermesidir. İzmir, Muş ve Kıbrıs anlatılırken de aynı durum söz konusudur fakat kentlerin eserlerdeki yoğunluğuna göre bu anlatım azalıp artmaktadır. Özlü’nün hayatında İzmir de önemli bir yer tutar. İzmir, Özlü için mutlu olduğu çocukluk yılları demektir bu nedenle de İzmir hakkında tek bir kötü düşüncesi yoktur Özlü’nün. Yazar, İzmir’den bahsettiği tüm eserlerinde özgürlük ve mutluluk duygusunu hissederek kalemine yansıtmıştır. Özlü’nün eserlerinde İzmir bir nevi tek taraflı bir bakış açısıyla anlatılmıştır. Özlü’nün eserlerinde bir başka Türkiye kenti olan Muş’da Özlü’nün anlattığı bir doğu kenti olması bakımından farklılık arz eder. Muş’un Özlü’nün eserlerine mekân olmasıyla askerliğini burada yapmış olmasıyla alakalıdır. Gidip gördüğü bu kenti sayılı da olsa eserlerinde anlatmak isteyen Özlü’nün, Muş ile alakalı en belirgin eseri de bir Muş subayının anlatıldığı “Cıbranlı Halit Bey’in Ölümü” adlı hikâyesidir. Tüm kent anlatımlarında olduğu gibi Muş kentini de cadde ve sokaklarıyla anlatan Özlü, sosyolojik gözlem yönünü de Muş için kullanmıştır. Türkiye’den farklı ama bir Türk Cumhuriyet’i olan Kıbrıs da Özlü’de kendine yer bulur. Ada hayatını ve Akdeniz iklimini seven Özlü için Kıbrıs cezbedici bir yerdir. Bu nedenle tatil amaçlı burayı tercih eden Özlü, *Tatlı Bir Eylül* eserini de burada yazmıştır. Fakat Özlü, hiçbir kurgusal metninde Kıbrıs’a yer vermemiştir. Bunun sebebi Özlü’nün Kıbrıs’ta uzun süreli bulunamaması ve bu nedenle kente karşı herhangi bir olumlama yapamamasıdır. Gözlem gücü her açıdan yüksek olan Özlü, kısıtlı imkânlardan dolayı gözlemleyemediği

Kıbrıs'ı eserlerine mekân olarak koymamıştır. Özlü'de her kent bireysel ve toplumsal belleğin gölgesinde kalemine yansımıştır.

2.5.2 Dünyada

Özlü, hayatı boyunca çok fazla yurt dışı kenti gezme ve tanıma imkânı bulmuştur. Bu kentlerle ilgili gözlemlerini ve duygularını da sık sık eserlerine yansıtmıştır. Özlü'nün eserlerine bakıldığında farklı birçok yurt dışı kenti görmek mümkündür. Bu kentlerin eserlerde kapladığı yer daha önce de belirtildiği gibi Özlü'nün kentlerde geçirdiği zamanla doğru orantılıdır. Özlü'nün dünyada gezdiği, gördüğü diğer kentler arasında: Paris, New York, Prag, Kopenhag, Helsinki, Atina, Bologna, Roma, Napoli, Bangkok vardır.

Paris, Özlü'nün gençlik yıllarında eğitim amacıyla gidip tanıştığı bir kenttir. İlk olarak 1961 yılında Sorbonne Üniversitesi'ne felsefe eğitimine gitmiştir. O dönemde –aslında sadece o dönemde de değil- Paris sadece Demir Özlü için değil tüm aydın kesim için bir gençlik rüyasıydı. Paris, bir kültür merkezidir. Özlü, *Kentler Kadınlar Yazarlar* eserinde Paris'in bu noktasına uzunca değinir. Özlü'ye göre Paris sadece Türk aydınlarının siyasal merkezlerinden biri değildir; aynı zamanda Türk edebiyatının da yaşam ve yaratılış kaynaklarından biridir. Paris'in edebi, siyasi, kültürel bir yanı olduğu muhakkaktır fakat Paris Özlü için bunlarla sınırlı değildir. “Sadece bu da değil. Kuşkusuz Paris'in yaşamla ilgili bir yanı da vardır. Çok ağır basan bir yandır bu. Zengin bir yaşam okuludur Paris. İnsanı sınavdan geçiren, kişiliğini yargılatan, yalnızlıktan cinsiyete kadar yığınla insan durumunu da öğreten bir okul..” (Özlü, 2003, s.52).

Özlü, eğitim için Paris'e gittiğinde Paris'in bilgi birikimi karşısında şaşkınlığını gizleyemez, daha önce Paris'e gelmediği için hayıflanır (Özlü, 1999, s.28). Özlü'ye göre Paris'te kahveler akademik olmayan yüksekokullardır (Özlü, 2016, s.30). Özlü, Paris'e ilk kez gittiğinde ilk defa yurt dışında bir genç birey olmanın verdiği mutluluk vardır ve bu da Paris'i olumlulamak için yeterli bir sebeptir: “Ey, düşlerin Paris'i. Senin içinde olmak, yalnız olmak ne güzel. İnsanı dört bir yanından kavriyorsun. Defalarca düşlerime girmiş şehir” (Özlü, 1999, s.39). Özgürlüğün cazip geldiği noktada bazen yurdundan uzak düşmek de Özlü'yü genç yaşında düşündürmemiş değildir. Bunu yine

yakın arkadaşı Ferit Edgü'ye yazdığı mektupta anlatır. Edgü'nün cevap mektubunda yazan "Paris, belki de alışılması en güç kenttir." cümlesi de Özlü'nün kederinin azalmasına yardım etmiştir (Özlü, 2010, s.10). Paris'teki eğitimde bir sene kaldıktan sonra Türkiye'ye dönen Özlü, on iki yıl sonra tekrar Paris'e gitme imkânı bulur fakat bu gidişinde gençlik rüyasının Paris'ini bulamaz. Özlü'ye göre Paris değişmiştir, zenginlere özgü bir yer olmuştur, eski kartpostalların siyah-beyaz, gri Paris'i değildir artık. Özlü birçok eserinde Paris'in değişimini kaleme alır. *Sürgünde 10 Yıl* eserinin genelinde Özlü, gençlik yıllarının Paris'i ile sonraki yıllarda karşılaştığı Paris'i kıyaslayarak okuyucuya sunar (Özlü, 1990, s.180). Yazar, "Dünyanın Bir Yerinde" adlı hikâyesinde yine değişen Paris'i hikâye kişinin gözünden anlatır.

Senin Paris'in değil. Kuşkusuz çok pis ve kalabalık. Çirkindi işte. Yıllar sonra her şey değişiyor; belki de her şey daha çirkin, daha çirkin oluyordu. Kim bilir, belki çirkin değildi, kalabalıktı ve sana yakın değildi işte (Özlü, 2012, s.68).

Bir başka kurmaca metin olan *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserinde de yazar, roman kişinin ağzından Paris'in değişimini okuyucuya sunar. Nitekim roman kişisi de tıpkı Özlü gibi Paris'in zaman içerisinde değiştiğini ifade eder. Roman kişisi değişen Paris karşısında yabancılaşma duygusunu hissetmektedir (Özlü, 2013, s.279).

Alıntılanan kısımlarda da görüldüğü gibi her büyük kent zamanın değişimine karşı dirençli değildir. İstanbul başlığı altında değinilen noktalar Paris için de geçerlidir. Çabuk büyüyen, metropolleşen, insan nüfusunun arttığı kentler zamanla keskin değişimler yaşamaktadır. Bu nedenle de Özlü gibi anılarına bağlı insanların duygusal yönleri bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmektedir. Bu noktada Paris ve İstanbul'un ortak bir noktasına değinmek faydalı olacaktır. Her iki kent de değişime uğrasalar bile Özlü için manevi anlamlarını kaybetmemişlerdir. Örneğin Stockholm zamanla Özlü'ye sıkıntı, melankoli veren bir kente dönüşmüştür ve Özlü hep Stockholm'den başka bir şehre gitmekten sevinç duymaktadır. Fakat ne kadar değişime maruz kalsalar ve Özlü'nün gerek güncelerinde gerek kurmaca metinlerinde bu değişimlerin olumsuz noktalarına vurgu yapılırsa da İstanbul ve Paris Özlü için manevi değerinden bir şey kaybetmemiştir, Özlü'de melankoli duygularını perçinlememiş ve kaçıp gitme isteği uyandırmamıştır. Paris'e daha sonraki gidişlerinde ve bunu eserlerinde ele alış şekillerinde de bunu açıkça görürüz. Özlü tekrar Paris'e gitme fırsatı

bulduğunda yeni biçimlerde Paris'i keşfetmektedir: "Paris'e bu anıtsal kente yeniden âşık oldun. Gençlik yıllarında onu henüz gerçek çizgileriyle görmediğin, sadece romantik özlemlerine gördüğünden farklı bir biçimde" (Özlu, 2012, s.40).

Paris'i görmek anlatı kişisine mutluluk yaşatmaktadır, yine yukarıdaki alıntının yapıldığı *Önünde Boş Bir Uzam* adlı eserde Paris'in kişide yarattığı duygular farklı bir şekilde bir kez daha ifade edilir.

Sonuç olarak Özlu'nün hayatında ve eserlerinde Paris'in önemi büyüktür. Sorbonne'daki eğitimi ile başlayan tanışma, daha sonrasında Özlu'nün Paris'i kısa süreli ziyaretleri ile devam eder. Bu ziyaretlerin arasına belirli zamanların girmesi de Paris'in değişimini ve bu değişimin Özlu'de yarattığı etkileri gösterir. Kurmaca metinlerinde mekân olarak Paris'in kullanıldığı birçok eseri vardır. Özellikle Paris'in kahveleri ve kahvelerine ait detaylar dikkat çekicidir. Tüm bunların yanı sıra Özlu gibi kültür yönü kuvvetli bir aydının, bu yönünün beslenmesi bakımından Paris bir önem arz eder. Türk edebiyatında Tanzimat'ta başlayan Paris eğilimi görüldüğü gibi daha sonraki yıllarda da kendini göstermiştir.

New York, Amerika Birleşik Devleti'nin en kalabalık metropoliten kentidir. İnsanlığın gelişimi ve geldiği nokta New York üzerinden incelenebilir. Gelişen teknolojisi, mimari yapıları, ulaşımının gelişmiş olması, kentin bir düzen dâhilinde akıp gitmesi gibi özellikleri ile New York tam da Demir Özlu'nün batı kentleri tabirine uymaktadır. Bu nedenle de Özlu'yü çok etkilemiş bir kenttir New York. Yazarın *Amerika 1954* adlı romanı da bu etkilenmenin sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Özlu, New York ile 1996 yılını 1997 yılına bağlayan yılbaşında tanışır. Ailesiyle beraber yılbaşını geçirmeye New York'a giden Özlu, o gidişinde on bir gün orada kalır. Röportajlarında verdiği bilgiye göre oğlu Times Square'ı çok görmek istediği için New York'a giden Özlu, adeta New York'a âşık olur. New York'un devcil binalarından, binaların mimarisinden, caddelerin modernliğinden dolayı büyük bir zevk duyan Özlu, New York'u kendince geç tanışmış olmaktan dolayı da büyük üzüntü duyar (Özlu, 2003, s.43). Özlu'nün New York'tan bu kadar etkilenmesinin sebeplerinden biri de Özlu'nün modern kent algısına olan düşkünlüğüdür. Aynı zamanda Amerika-New York düşkünlüğü izlediği Amerika filmlerinden gelmektedir. *Kadınlar Kentler Yazarlar*

eserinde bunu uzun uzun anlatır. Yazar ilk olarak New York'un bir bölgesi olan Manhattan'ı Metropolitan adlı genç bir rejisörün filminde görerek hayran olmuştur. Filmde New York'ta yaşanan bu hayat Özlü'ye Beyoğlu'ndaki gençlik yıllarını çağrıştırmıştır. Hem gençlik yıllarını hem de uzak kalmak zorunda olduğu İstanbul'u özleyen Özlü, Manhattan'ı gördüğünde bu eksikliğin kapanacağına inanır. Özlü'nün istediği Manhattan'ın güzel sokaklarından birinde bir evde yeniden hikâyeler yazarak mutlu olmaktır (Özlü, 2003, s.47-48). Demir Özlü, böylece New York'ta geçen bir roman yazmaya karar verir ve 2001 yılının Mayıs ayında New York'a gider. Fakat bu gidiş Özlü'nün hayal ettiği gibi olmaz. Değişen siyasi ve toplumsal durumlar nedeniyle Amsterdam Havaalanı'nda yolcular sorguya çekilir ve daha çok Müslüman olanların üzerinde durulur. Bu nedenle Özlü hayal ettiği Amerika'da kalıp roman yazma düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalır. Amerika'da kalamayan Özlü, *Amerika 1954*'ü yazmaktan vazgeçmez; Stockholm ve İstanbul'da bir yığın New York ile ilgili kitapla romanını yazar. Özlü, bu durumu şöyle anlatır: “Kendimi eğlendirmek için Amerika'yı yazmaya başladım. İddialı bir roman değildir. Kendimi eğlendirmek için, ve o beni bir-iki sene oyaladı. Parça parça orda burda yazıldı” (Öztürk, 2011, s.35). *Amerika 1954* hem Amerika hakkında okuyucuya bilgi verir hem de Türkiye'nin Demokrat Parti döneminde küçük Amerika olmaya çalışan hallerini sezdirir. Kurgusal bir metin olmasına rağmen Amerika hakkında birçok bilgiyi de okuyucuya verir. Yine yazar ile roman başkışisi arasında benzerliklerin olduğu bir romandır *Amerika 1954*. Romanda olaylara yön veren Harun'dur.

Romanın genç Türk kahramanı Türkiye'de kapitalizmin ve çılgınca spekülasyonculuğun başladığı döneme (1954) buruk bir gülümsemeyle bakıyor, diyebiliriz. Demokrat Parti açıkça “küçük Amerika” olacağımızı söylüyordu. Her şeye karşın küçük bir Amerika değiliz (Sezer, 2005, s.24).

Özlü'nün kentler üzerine yazdığı yazılarında New York hakkındaki düşünceleri siyasi ve sosyolojik temelde açıkça okunabilir. Aynı düşünceler kurgusal bir metin olan *Amerika 1954*'te Harun kişisi üzerinden bir başka ifadeyle tekrar okuyucuya verilir. Eserin türü değişir, anlatıcı kimliği değişir fakat Özlü'nün düşünceleri aynı kalır. *Amerika 1954*'te Harun, tıpkı Özlü gibi New York'a geldiğinde büyülenir ve kentin mükemmel dizaynı ve işleyişi karşısında şaşırır (Özlü, 2006, s.53). Hem Özlü'yü hem de Harun'u etkileyen bir başka ortak nokta ise New York'un verdiği özgürlük düşüncesi. Bu özgürlük düşüncesini ve New York'un Avrupa kentlerine benzemeyen

hali Özlü'nün sık sık dile getirdiği bir noktadır. New York hareketliliği, verdiği özgürlük duygusu ile kendi kendini yaratan ve hiçbir kente benzemeyen bir kenttir (Özlü, 2003, s.41). Aynı durum *Amerika 1954* eserinde Özlü'nün kalemiyle Harun'un ağzından dile getirilir, Harun da New York'un özgürlük duygusunu verdiğini ifade eder ve bundan mutluluk duyar. Harun için New York'ta solunan havada bile özgürlük kokusu vardır (Özlü, 2006, s.88).

Böylesine özgür bir kent olan New York'un yanında Türkiye özgürlüklerin kısıtlandığı bir ülke olarak kalır. Nitekim de Özlü'nün genel itibariyle sosyolojik karşılaştırmalar yaptığı düşünüldüğünde bu durum çok normal bir şekilde romana yansıtılmıştır. Romanda Harun'u Amerika'ya çağıran doktor, Harun'a şöyle der: “O aşiret bağlarından henüz kurtulamamış, yasaklarla dolu toplumda senin de yerin yoktu” (Özlü, 2006, s.51). Türkiye'nin Demokrat Parti dönemini temele alarak yapılan bu eleştiriler romanda bu kadarla sınırlı değildir. Özlü, 1950'li yılların İstanbul'unun değişiminin kirli ellerle daha da değiştiğini savunur. Burada kirli eller olarak kastedilen dönemin hükümetidir. Kore Savaşı'na gönderilen gençlere bu kirli eller uzanmıştır. Bu dönüşüm savaşa gönderdiği, Kore'nin soğuk topraklarına gömdüğü on dokuz yaşındaki gençlerine de kirli ellerini uzattı (Özlü, 2006, s.82). Her ne kadar genel itibariyle New York'un hem yazara hem roman kişisi Harun'a özgürlük duygusu verdiği açık olsa da 1950'li yılların Amerika'sı da eleştirilerden nasibini alır. Özlü, aşırı milliyetçi ve özgürlük karşıtı olan Mc. Carthy Komisyonlarından bahseder ve bu yapıya karşı gelen gençlerle Türkiye'deki direnen gençleri özdeşleştirir (Özlü, 2006, s.125).

Sonuç olarak New York Özlü için geç keşfedilmiş bir hazinedir. Bu geç kalınlıktan sık sık dem vuran Özlü, bir romanına Amerika ismini vererek bir nevi bu geç kalınlığın hesabını kendi içerisinde halletmektedir. Özlü bu romanında Kafka'nın Amerika'sına bir nazireyle, Amerika'nın romanda geçen zaman dilimindeki bunalımını gündeme getirmektedir (Sezer, 2004, s.2). Fakat bir bunalım dönemi anlatmasına rağmen romanın mutlu sonla bitiyor olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda Özlü'nün de tek mutlu sonla biten romanıdır. Bu nedenle bu noktada yazarın diğer romanlarından ayrılır.

Prag, Özlü'nün bir tren yolcuğuyla tanıştığı bir kenttir. Prag'ın Özlü için önemi, Özlü'nün Kafka'yla olan ortaklıkları noktasında kendini gösterir: “Prag kenti, İstanbul'a benzemektedir ve İstanbullu bir yazarın da Kafka'dan etkilenmemesine olanak yoktur” (Özlü, 2014, s.34). Özlü de *Tatlı Bir Eylül* eserinde bunu dile getirir ve eserde kendini Kafka ile özdeşleştirir. Prag, Özlü'nün *Tatlı Bir Eylül* adlı eserinde mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman kişisi Prag'a gittiğinde eskiden beri zihninde yarattığı Prag imgesine çok yakın bir kentle karşılaşır ve Prag'tan çok etkilenir. Tarihten beslenen bu kent, roman kişisini büyüler. Tıpkı New York gibi Prag'ın da mimari yapısı roman kişisini büyüler. Prag düşsel bir kenttir (Özlü, 2011, s.26). Prag roman kişisi için öyle düşsel bir kenttir ki, Prag'a gelmeden önce defalarca kentin imgesi düş dünyasında kendine yer bulmuştur (Özlü, 2011, s.39). Roman başkişisinin zihninde Prag imgesinin bu denli oluşmuş olması ve Prag karşısında etkilenmesinin sebebi okuduğu yazarın yarattığı yansımadır. Bu yazar romanda da belirtildiği gibi Praglı yazar Kafka'dan başkası değildir. Bu sayede roman kişisi Prag sokaklarında dolaşırken sürekli bir anımsama yaşamaktadır. Kentin kokusunu dahi okuduklarından hatırlamaktadır (Özlü, 2011, s.40).

Görüldüğü gibi Özlü için Prag, Kafka okumalarıyla beraber ön plana çıkmıştır. Özlü'nün kendisi de Kafka'dan etkilendiğini belirtir. Özlü'nün eserlerine yansıttığı şekilde kendi hayatında da Kafka eserlerinden okuduğu Prag imgesini zihninde yaratmıştır. *Tatlı Bir Eylül* eseri de yazarın Prag hakkındaki izlenimlerini ve betimlemelerini en yoğun anlattığı eseridir. Bunun dışında *Borges'in Kaplanları* adlı eserinde birkaç cümle Prag hakkında anlatım da bulmak mümkündür.

Özlü'nün gezip görme imkânı bulduğu bir başka kent olan Kopenhag da yazarın ele aldığı kentlerden biridir. Yazar, “Kopenhag” adlı hikâyesi dışında herhangi bir eserinde Danimarka'nın başkenti olan bu şehri eserlerine konu etmemiştir. Özlü'ye göre Danimarka düşlerin ülkesi; Kopenhag ise Andersan Masalları'ndan fırlamış bir kenttir (Özlü, 2012, s.253). Özlü için Danimarka düşlerinin ülkesidir fakat buna rağmen “Kopenhag” hikâyesi dışında hiçbir eserinde mekân olarak Danimarka'yı ve Danimarka'nın bir kentini kullanmamıştır. Bu durumun temel sebebi Özlü'nün kaleme aldığı ülkelere ve kentlere tam anlamıyla hâkim olmak istemesidir. Özlü'nün hayatından yola çıkarak denilebilir ki; Özlü için bir kenti mekân olarak kullanmak demek o kentin

tarihine, kültürüne, sokaklarına, mağazalarına hâkim olmak demektir. Özlü, bir kente ya da ülkeye ne kadar hâkimse o kenti mekân olarak kullandığı eserlerinin sayısı artar hatta türleri de değişir. Bir kent ile ilgili tek bir hikâyesinin olmasıyla; tek bir romanının olması aynı niceliğe sahip olmadığı gibi aynı niteliğe de sahip değildir.

Finlandiya'nın **Helsinki** kenti de tıpkı Kopenhag gibidir. Özlü'nün gezip gördüğü kentler listesinde olan Helsinki, yazarın birkaç eserinde birkaç cümleden daha fazlası değildir. Özlü, Finlandiya ve Helsinki'yi ilk görüşünü *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde anlatır. Özlü'ye göre Finlandiya, Avrupa'nın kıyısında köşesinde kalmış bir ülke olmasına rağmen İsveç'i örnek alması bakımından takdire şayandır. Helsinki kentini çok sevdiğini belirten Özlü, sosyolojik gözlemini de kalemine yansıtmıştır. Finlandiya halkı misafirperver ve cana yakın oluşlarıyla Özlü'nün Helsinki'yi sevmesine vesile olurlar (Özlü, 1990, s.100). Helsinki kent merkezi, caddeleri sokakları ve mimarisiyle Özlü'yü etkilemeyi başarmıştır; Özlü ne zaman kent merkezine inse-özellikle Bulevardi bulvarı- orada ruhunun dinlendiğini hissetmektedir (Özlü, 1991, s.29).

Özlü'nün eserlerinde karşımıza çıkan bir başka ülke ve kent Yunanistan ve **Atina**'dır. Yunanistan, Özlü'nün Türkiye özlemini gidermesine yardımcı olan bir ülkedir. Yunanistan deyince akla gelen belirgin Akdeniz iklimi, Özlü'yü cezbeden en önemli özelliğidir: “Adalar, körfezler, denizler ülkesi Yunanistan, çalışkan halkıyla dünyanın o kadar güzel bir iklim kuşağında ki!” (Özlü, 1990, s.199) Özlü, Atina'yı anlattığı eserlerinde sık sık iklime vurgu yapmaktadır. Özlü'nün iklimlere olan düşkünlüğü göz önüne alındığında Atina'nın bu yönüyle ön plana çıkması şaşırtıcı değildir. Özlü, sıcak iklimleri her zaman sever ve o iklimlere sahip yerlerde yaşamayı ister. Işığın ve güneşin önemini bilmez değilim. İklimin de. “**En önemlisi iklimdir, iklimlerdir.**” diye de yazmışım (Özlü, 1991, s.44). Özellikle Atina'nın Delfi kasabası ışığın ve güneşin merkezidir. Her iki eserden alıntılanan kısımlar da göstermektedir ki Yunanistan, Özlü'nün eserlerinde iklimiyle ön plana çıkmaktadır. Özlü'nün iklimleri ne kadar önemseydiği düşünülünce özellikle Türkiye iklimine benzeyen bir ülkeyi bu şekilde kaleme alması yadırganmamaktadır. Aynı zamanda Özlü'nün toplumsal ve sosyolojik gözlemini de eserlerine yansıtması Yunanistan ve Türkiye arasındaki göçmenlik mevzusunun da es geçilmemesine olanak sağlamıştır:

İşte buydu Yunanistan! Nüfusunun üçte biri Türkiye’den göçmüş bir ülke. İki halk, çeşitli politikalar yüzünden, boş yere birbirlerine rahat vermemiş, böylece ayrılmışlardı. Yunanistan göçmenliğin acısını yaşıyordu hala, ekonomik yaşamı Türkiye’ye göre daha rahat olsa da. İki yüz yıl önce başlayan milliyetçi akımlar kimseye rahat vermemişlerdi (Özlu, 1990, s.196).

Özlu’nün eserlerinde ele alınan diğer kentler ise İtalya’ya ait. Bir Akdeniz ülkesi olan İtalya’nın birçok kenti yazarın farklı eserlerinde çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bunlardan biri olan İtalya’nın Bologna kenti, “Bologna’dan Çıkarken” adlı öyküye konu olmuştur. Bologna sessiz sakin, rahatlama hissi veren bir kent olarak betimlenmektedir (Özlu, 2012, s.284). İtalya’nın bir başka kenti, başkent Roma da *Ne Mutlu Ulysses Gibi* eserinde yer alır. Napoli’ye doğru süren bir yolculuğun bir parçası olan Roma, Özlu’ye beş günlüğüne ev sahipliği yapar. Özlu de Roma’ya böylece yer verir. Yazar, Roma’da kısa süreli bulunmasına rağmen Roma’nın muhteşemliği karşısında etkilenir. Kentin köhne ama görkemli binaları, caddelerin insan kalabalığı, kahvelerin kalabalığı Roma’nın canlı ve devinimli yapısını beslemektedir. Bu nedenle de Özlu için tekrar sevillecek bir kent halini alır Roma (Özlu, 1991, s.23). İtalya’nın Napoli kenti de tıpkı Roma gibi bir yolculuk esnasında kısa süre içerisinde tanışılan bir kent. Özlu, Napoli kentine *Paris Güncesi* eserinde yer vermektedir. Kendini bir nevi birdenbire Napoli’de bulan Özlu, ilk izlenimini şöyle anlatır: Napoli koskocaman yapılarıyla aklımı başımdan aldı. Tam bir “şehir” burası (Özlu, 1999, s.20). Özlu’nün Akdeniz kentlerine duyduğu hayranlık Napoli için de geçerli: Napoli! Napoli’yi tanımak için uzun zaman kalmak gerekiyor orada. Napoli hayatına karışmak gerek. İnsan, “Keşke Napolili olsaydım!” diyor. Gerçek bir Akdeniz kenti Napoli (Özlu, 1999, s.20).

Sonuç olarak söylenebilir ki İtalya kentleri Özlu’nün eserlerinde hacimce büyük bir yer kaplamamaktadır fakat buna rağmen her açıdan Özlu’yü kendine hayran bırakmıştır. Bu kentlere Akdeniz iklimin hakim olması, kentlerin mimari yapılarının görkemli olması ve kentlerdeki insan kalabalığının yarattığı hareketlilik kentlere cezbedici bir profil kazandırır. Bu nedenle İtalya kentlerinin yer aldığı eserlerde kentler hakkında olumsuz tek bir cümle yoktur.

Özlu, Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden-kentlerinden farklı olarak *Dalgalar* eserinde Uzakdoğu ülkesi olan Tayland’ı ve onun başkenti olan Bangkok’u ele almıştır.

Özlu'nün bir eserine ilk kez mekân olarak giren Bangkok, tüm ayrıntılarıyla *Dalgalar* romanında anlatılır. 2004 yılında depremin neden olduğu tsunami sonucu binlerce insanın ölmesinin anlatıldığı romanda “dalgalar” ismi her iki anlamı da sezdirme amacıyla kullanılmıştır. Gerçek anlamda dalgaların neden olduğu ölümler anlatılırken sezgisel anlamda ise iç dünyamızdaki dalgalar anlatılmaktadır.

Bu ölüm dalgaları sadece okyanusun dalgaları mıydılar, yoksa dünyada varoluşumuzun, içsel yaşam dediğimiz şeyin, bir acının, bizim için yaratılmamış bir doğanın sürekli çekilen ve yükselen, sonra da insanı içine alıp sürükleyen dalgaları mıydı bunlar? (Özlu, 2006, s.5)

Romanın kurgusal yönünden faydalanan Özlu, bir ailenin bir buçuk aylık süren Tayland gezisi ışığında bir Tayland panoraması çizer. Romanda Uzakdoğu kültürüne ait unsurlar, Tayland'ın mimari yapısı, caddeleri gibi birçok detay bulunur. New York gibi Bangkok denilince de akla yüksek gökdelenler gelir (Özlu, 2006, s.10). Özlu için Bangkok'un ilk izlenimi mimari açıdan bu şekildedir. Bangkok Özlu'nün –ve Özlu'nün kurmaca kişilerinin- bu zamana kadar gördüğü gezdiği ülkelere benzememektedir. Özlu gibi kalabalık caddelerden bunalan bir yazarın roman kahramanı da elbette kalabalık kentlerden bunalacaktır. “Burada da yapışkan bir kalabalık vardı” (Özlu, 2006, s.55). Aynı zamanda akılcı düşüncenin bu Uzakdoğu ülkelerinde hiçbir şekilde hâkim olmadığını düşünen roman kahramanı, her ne kadar iklimin ülke halkına yardımcı olduğunu düşünse de bu topraklarda Descartes'in adının bile akıldan geçmemesini büyük eksiklik olarak görmektedir. “Bangkok'taki akılcı düşünceden uzaklık, kentin bütün yapısındaydı” (Özlu, 2006, s.78). Roman kahramanının bir Uzakdoğu kentine ait tüm sosyolojik ve felsefik gözlemleri romanda kendine yer bulmaktadır.

Genel olarak Özlu'nün yurt dışı kentlerini ele alırsak Demir Özlu için kentlerin büyük önem arz ettiğini söylemek gerekir. Özlu'nün tüm eserlerine bakıldığında belirgin bir kent izleği görmek mümkündür. Gerek düşünce yazıları gerek kurmaca metinlerinde bazen sayfalarca süren bir kentin betimlemesi bazen de birkaç cümle ile betimlenen bir kent vardır. Özlu'nün bu yönü onun gönüllü sürgünlüğü ile başlayan yolculuklarının neticesidir. Kişisel hayatında sayısız ülke ve kent gören Özlu ister istemez gördüğü kentleri eserlerine de yansıtmıştır. Bu kentler Özlu'nün eserlerinde sadece fiziksel özellikleriyle ön plana çıkmamaktadır. Özlu, yurtdışında gördüğü kentleri sosyolojik, kültürel, siyasi ve toplumsal açıdan ele alarak eserlerine yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra

kentin kendisinde uyandırdığı duyguları da eserlerine yansıtır. Yurt dışındaki her kent de Özlü’de aynı duyguları uyandırmaz. Özlü için kentler hissettirdikleri duygularla ön plandadır. Yurt dışında gitmediği görmediği hiçbir kente eserinde yer vermez. Eserlerinin büyük bir çoğunluğunda da mekân olarak yurt dışı kentleri seçilir. Bu ele alış kentlerde geçirdiği süre ile doğru orantılı ilerlemiştir. Özlü’nün eserlerindeki kentler değerlendirilirken aynı zamanda her kenti gidip gördüğü yaş, psikolojik etkenler, mevsimler gibi değişkenler de göz önüne alınmalıdır. Örneğin İstanbul, yazarın hayatı boyunca tekrar tekrar gittiği bir kenttir. Bu durumda yaş değişkeni ön plana çıkar. İlk gençlik yıllarında yaşanan İstanbul ile yazarın yetişkinlik döneminin İstanbul’u aynı değildir. Yine polis baskınlarının ve cinayetlerin olduğu İstanbul ile adalarda huzurlu vakit geçirilen İstanbul aynı değildir. Sadece İstanbul değil, yazarın tekrar gidip görme fırsatı bulduğu her kent için durum böyledir. Yazarın hayatındaki bu değişkenler eserlerine de aynı şekilde yansımıştır. Bunların önemli noktaları kentlerin işlendiği alt başlıklarda tespit edilmiştir.

Özlü’nün eserlerini kurmaca eserler ve kurmaca olmayanlar şeklinde değerlendirirsek her iki grupta da farklı bir kent algısı görülmez. Örneğin Özlü, *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde İstanbul’un fiziksel değişiminden bahseder ve bundan rahatsız olduğunu ifade eder. Aynı şekilde *Bir Yaz Mevsimi Romansı* eserinde de İstanbul’un değişiminden rahatsız olan bir roman kişisi vardır. Daha önce de tespit edildiği gibi Özlü zaten kurmaca eserlerindeki kişilere kendi hayatlarından izler yüklemektedir. Özlü, kentleri algımlarken hem dış hem de iç mekânlara çok önem verir ve en ince ayrıntısına kadar betimler. Betimlemelerinden o toplumun kültürel çıkarımlarını yapar. Özlü’nün kurmaca eserlerindeki kişiler de tıpkı Özlü gibi kentin her köşesini ve mekânını en ince ayrıntısına kadar anlatır, anlatırken de kendi düşüncelerini ve çıkarımlarını ifade eder.²⁸ Özlü, genel anlamda kentlerde dışsal yapılara dikkat etmektedir. Kurmaca eserlerde de kurmaca olmayan eserlerde de aynı durum geçerlidir. Özlü için bir kentin sokakları, caddeleri, kaldırımları, mimari yapıları vb. önemlidir ve kentin genel havasını bunlar oluşturur. Bunun yanı sıra kentlerin hava durumları ve iklimleri büyük önem arz eder. Hatta denilebilir ki Özlü için kentler iklimleriyle vardır. Kendisine rahatsızlık veren bir iklimi olan kentlerde rahatsızlık duyar. Bu durum da psikolojisini etkilediği için o kente

²⁸ Bu nokta tezin “Kentin Mekânları” kısmında detaylı olarak ele alınacaktır.

kendini tamamen ait hissedemez. Tüm bu etkenler tezin sonraki bölümlerinde detaylı olarak Özlü'nün eserlerinden örneklerle ele alınacaktır.

3. BÖLÜM: KENTSEL ÇEVRE

3.1.Kentin Doğası

Kentlerin doğası kentin çevresi ve iklimini içine alır. Kentlerdeki tabiat ve tabiatın mevsimlik durumları Özlü'nün eserlerinde çok önemli bir yer tutar. Özlü, kentlerin doğasını bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirir.

Mevsimler ve günlük hava durumları insanların üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Bu etkiler kimi zaman biyolojik olabilirken kimi zaman da psikolojik ve sosyal olabilmektedir. Yine bu etkilerin hem olumlu hem de olumsuz etkileri söz konusudur, aynı zamanda süreç olarak da farklılıklar mevcuttur. Kısa vadede –günlük- hava durumları insanı çeşitli yönlerden etkiler, bu etkilerden kurtulmak da kısa vadede gerçekleşir. Uzun vadede ise mevsimler insanı çeşitli yönlerden etkiler ve mevsimlerin etkisinden kurtulmak daha uzun bir süreç gerektirir. Bir insanın sabah uyandığında karşılaştığı hava durumu onun günlük ruh halini şekillendirebilir. Bu nedenle hava durumları insan üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Aynı şekilde mevsim geçişleri de insan üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Üstelik mevsimler daha uzun süreçler olduğu için; mevsim geçişleri de insan üzerinde uzun bir süreçte etkisini sürdürür. İnsan üzerinde psikolojik ve sosyal etkileri oldukça açık olan hava durumları ve mevsimler; bireyin ön plana çıktığı her alanda gündeme gelmektedir. Edebiyat da bu alanlardan biridir. Odak noktasına insanı alan edebiyat; özellikle modernizmle beraber birey temelli hareket etmeye başlamıştır. Bireyin psikolojik ve sosyal yönünü önemseyen modernizm bu konuyu da içerisine almıştır.

Demir Özlü'nün hem kendi yaşamında hem de eserlerinde mevsimler ve hava durumları önem arz etmektedir. Yazar, kendi hayatını anlattığı eserlerinde bu durumun önemine dikkat çekmektedir: “Yaşarken en önemlisi buydu: iklimler” (Özlü, 1990, s.169). Özlü için mevsimler ve hava durumu merkezdedir. Özlü, hangi tür eser meydana getirirse getirsin tüm eserlerinde detaylı bir mevsim, hava durumu anlatımı vardır. Okuyucu, yazarın bulunduğu bölgenin tüm hava şartlarına hâkim olacak şekilde bilgilendirilir. Aynı zamanda Özlü, bu durumun eserlerinin kişileri ve kendi üzerindeki psikolojik ve sosyal etkisini göz ardı etmemektedir. Özlü için her hava halinin ve mevsimin

hissettiği belirgin duygular vardır. Bu durum Özlü’de o kadar yoğundur ki hem kız kardeşi Tezer Özlü hem de Demir Özlü’nün kendisi bunu sık sık dile getirir: “Berlin’deki havanın, bir mevsim boyunca, tam bir güncesini tuttum. Bu günceye kimse bir ilgi duymasa bile, günce, sanki bir belgeymiş gibi alınacak ele” (Özlü, 1989, s.110). Özlü mevsimleri anlatırken günlük hava durumlarına da değinir fakat genel anlamda mevsimlere dair bir izleği varken günlük hava durumlarına dair belirgin bir izleği söz konusu değildir. Günlük hava durumları Özlü’nün zaman algısında değerlendirilmeye daha uygundur. Yine yazarın mevsimleri ele alışı yaşadığı kentlere de sıkı sıkıya bağlıdır. Yazarın her mevsimde farklı bir ülkede bulunuyor olması mevsimlerin hissettirdiklerini etkilemektedir. Tüm bunlar Özlü’nün eserlerine de yansımıştır. Eserlerinde gözlem gücünü ön plana çıkaran ve yaşadığı coğrafyaya, topluma ayna tutan Özlü iklimler konusunda da aynı tarzını sürdürmektedir.

Özlü’nün eserlerinde sonbahar mevsimi sıklıkla kullanılmaktadır. Sonbahar mevsimi, yaz mevsiminin bunaltıcı sıcaklarını azaltması; aynı zamanda kış mevsiminin –uzun, karanlık ve karlı günlerin- habercisi olması yönüyle ön plana çıkmaktadır. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın Özlü’ye göre mevsimlerin en güzelidir: “Sıcaklar kırılıp da, denizlerin üzerinden hafif rüzgârlar esmeye başlayınca, sonbaharın gelmekte olduğu anlaşılıyor. Renklerin sararmaya başladığı, güneş ışıklarının yumuşadığı bir mevsim. Bence, mevsimlerin en güzelisi” (Özlü, 2003, s.169).

Sonbahar, Özlü’nün eserlerinde her zaman pozitif anlamda kaleme alınmıştır. Gerek kendi hayatını anlattığı günceleri olsun gerek kurmaca metinleri olsun hepsinde durum böyledir. Özlü’ye göre sonbahar sadece mevsimlerin en güzelisi değil aynı zamanda insanın içindeki yaraların da kapandığı bir mevsimdir (Özlü, 2013, s.86). Sonbahar mevsimi uzun sürsün hiç bitmesin ister Özlü: “Sonbaharın, her zaman uzun sürmesini isterim. İstanbul’un eski, uzun sonbaharlarını özlüyorum. Dilerim gene yaşanırlar onlar.” (Özlü, 2003, s.169). Seneler geçip kentler değişse de Özlü’nün sonbahara karşı hissettikleri değişmemektedir. Özellikle İstanbul sonbaharları Özlü’nün eserlerinde sık sık betimlenmektedir. İstanbul’un değişen yapısı içinde mevsimlerin de nasıl bir değişime uğradığı Özlü için önem arz eder. Özlü’nün eserlerinde İstanbul’da geçen uzun sonbaharlar vardır. Nesnel olarak bakıldığında aynı mevsim aynı aylardan oluşmakta ve süresinde herhangi bir değişim olmamaktadır fakat içinde bulunulan

zamanın göreceli yaşanıyor olması bu noktada etkisini gösterir. Özlü'nün uzun sonbahar diye adlandırdığı bu dönem 1970 yılı sonbaharına denk gelmektedir. Toplumun içinde bulunduğu siyasi durum Özlü'yü derinden etkiler. Eserinin adını da bu yüzden *Bir Uzun Sonbahar* olarak seçmiştir. Çılgın bir toplumun yaralı bir insanı olan *Bir Uzun Sonbahar* eserinin ana kişisi için sonbahar oldukça uzundur (Özlü, 2013, s.267). “Uzun, bitmeyecekmiş gibi uzun bir sonbahar yerleşmişti İstanbul'a.” (Özlü, 2013, s.221). Eser boyunca sadece sonbaharda havanın nasıl olduğu değil, aynı zamanda eserin kahramanında uyandırdığı duygular da verilmiştir. Örneğin *Bir Uzun Sonbahar* adlı eserde adı bilinmeyen roman başkışisi için sonbahar; koyu ve sarı bir havaya sahip olan, bunaltıcı ve düşünceli bir dönem olarak anlatılır. (Özlü, 2013, s.224-245)

Sonbahar hiç geçmeyecekmiş gibi gelip yerleşmişti. Hava durgunlaşmış, serin rüzgar da, o ne üşüten ne de yakan kıvamıyla hafiften esmesini sürdürmüştü. Günler geçtikçe güneşin rengi sararmış. Gün uzamış, gittikçe pişmiş bir çömlek gibi, daha koyu bir sarılığa dönüşmüştü o ateşten tekerlek. Uzun günler... aydınlık, sapsarı sürüp durmuştu. Kış gelmiyordu. Böyle uzun, bitimsiz bir sonbahardı (Özlü, 2013, s.266).

Görüldüğü üzere bu duygu eserde o kadar baskındır ki esere adını vermiştir. Aynı zamanda “bir uzun sonbahar” sözcük öbeği eserde sık sık tekrarlandığı için leitmotif olarak değerlendirilmelidir (Kurt, 2007, s.219). Özlü'nün eserlerine sonbahar mevsiminin odağında bakıldığında *Bir Uzun Sonbahar* eserinin farklı olduğu görülür çünkü Özlü'nün sonbahar mevsimini anlattığı tüm eserlerinde pozitif bir yaklaşım söz konusuysen bu eserde tam tersi bir durum vardır. Eserde sonbahar mevsimin en güzel mevsim olduğu yer alır fakat yaşanan olaylar zamanın ruhuna o kadar sinmiştir ki o dönemin İstanbul'unun sonbaharı istenmeyen ve bitmesi dört gözle beklenen bir hâl almıştır.

Özlü'nün bir başka eseri olan *Bir Yaz Mevsimi Romansı*'nda da İstanbul'un 1974 yılındaki sonbahar mevsimi anlatılır. Eserde eylül ayı en sevilen, en beğenilen zaman dilimi olarak betimlenmiştir (Özlü, 2013, s.266-267). Sonbaharın gelmesiyle beraber güneşin ışıklarının bile şekli değişmiştir: “Eylül ayıydı. Mevsim yavaş yavaş dönüyordu. Güneş başka bir dönenceye doğru yollanmıştı bu köhne kenti arkasında bırakarak. Daha bir açık renkte şimdi yolladığı ışıklar, yaz mevsimine göre de daha bir yumuşaktı” (Özlü, 2013, s.277). *Bir Yaz Mevsimi Romansı* eserine adını veren yaz mevsimi sonbahardan önce geldiğinden sürekli sonbahar ve yaz karşılaştırılması yapılır.

Yazın bunaltıcı sıcaklarından sonra her şeyin daha hafiflediği bir dönem olan sonbahar da roman başkışısı tarafından şu şekilde ele alınır: “Eylül ayı her şeyi yumuşatıp, düşselleştiriyor”(Özlu, 2013, s.277). Eserde mevsimler arası sürekli bir karşılaştırma olduğu için dört mevsim de romanda yer alır. Sonbaharın gelmesiyle beraber doğadaki değişimler de Selim’in gözünden anlatılır:

Geçen sonbaharda, o uzun sapsarı mevsimdi, onu ne kadar çok sevmiş olduğunu hissettin. Geçen yılki dökülen ve üzerlerine yağmur yağan, çürümüş sonbahar yapraklarının kokusunu duydun sanki. Belgrad Ormanı’nın geniş perspektifinde, görkemli ağaçların diplerine dökülmüş sararmış yaprakları görür gibi oldun. Yeniden, yeniden dökülmeye başlıyordu yapraklar (Özlu, 2013, s.414).

Değişen sadece mevsimler değildir, bir sonbahardan diğerine geçen sürede hayatlar da değişir. Bunun sebebi de yine yaşanan siyasi olayların etkisidir. Burada da tıpkı *Bir Uzun Sonbahar* eserinde olduğu gibi sancılı geçen bir sonbahar mevsiminden –çok da detaylı olmasa da- bahsedilir.

Sonbahar mevsimi Özlu için oldukça önemlidir; mevsimin eser adında kullanılmasının yansira eylül ayı, Özlu’nün bir eserine adını vermiştir: *Tatlı Bir Eylül*. Nitekim eserde de yazar buna yer verir: “Kuşkusuz Eylül ayıydı. Tatlı bir Eylül” (Özlu, 2011, s.84). Eserde eylül ayı betimlemelerle ön plana çıkmamaktadır çünkü eserin ismi, eserin yazılış sürecine bir ithaftır. Zaman olarak eserde olayların gerçekleştiği belirgin bir eylül ayı yoktur.

Amerika 1954 romanında ise yazara göre sonbahar; insanı güçlendiren, çalışma isteğini arttıran bağışlanmış bir mevsimdir (Özlu, 2006, s.173). Eser, mevsimlerin farklı bir ülkede yaşanması bakımından önemlidir. Örneğin *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserde sonbahar mevsiminde Belgrad Ormanı’ndaki mevsimsel değişiklikler anlatılırken, *Amerika 1954* eserinde ise sonbahar mevsiminde Central Park’taki mevsimsel değişiklikler anlatılır: “Sonbahar gelmiş, Central Park’ın ağaçlarında yapraklar sararmaya başlamıştı. Kentin belki de en güzel zamanıydı. Arada bir kuzeyde gri bulutlar beliriyordu. O zaman güneyde, okyanusun yüzü gümüş parlaklığında oluyordu” (Özlu, 2006, s.173). Her iki eserde de sonbaharın doğadaki değişimi aynıdır. Sararıp düşen ve doğaya karışan yapraklar, güneş ışıklarının değişimi... Mevsimlerin yanı sıra güneş ışıklarının Özlu için ne kadar önemli olduğu açıktır. Bir başka sonbahar

mevsimini Wannsee’de karşılayan Özlü, *Önünde Boş Bir Uzam* adlı eserinde kasım ayı güneşinin camlara vurmamasından yakınır: “Bu kasım ayında Wannsee’de geçirdiğin, geceler çok uzun olduğundan, sabahleyin uyandığında güneşli bir gün olursa o gün, güneşin ilk ışıklarını göremiyorsun. Bu siyah geceler çok uzun” (Özlü, 2012,s.50). Sonbahar güneşinin ışıkları kimi zaman da erguvana çalan bir renge döner (Özlü, 2016, s.40). Kimi zaman detaylı betimlemelerle ve hissettiği duygularla sonbahar mevsimini anlatan Özlü, kimi zaman da tamamen nesnel bir bakış açısıyla bir hava durumu spikeri edasıyla havanın derecesini belirtmekle yetinir: “Dışarıda sonbaharın solgun güneşi var. Sıcaklık 11 derece kadar olacak” (Özlü, 2010, s.49).

Özlü’nün eserlerinde sonbahar mevsimi genel anlamda tüm eserlerinde olumlu ele alınmıştır. Özlü, kişisel olarak da yaz mevsiminin bunaltıcı sıcaklarından rahatsız olan birisi olduğu için sonbaharı sevmektedir. Sonbahar; aşırı sıcakların azaldığı, rüzgârın hafif hafif estiği, güneşin evlere ve doğaya yansiyarak güzel tablolar oluşturduğu bir mevsimdir. Eserlerine isim olarak bile koymayı tercih ettiği bir mevsimdir. Buna rağmen bazı eserlerinde uzun süren sonbahardan rahatsızlık duyduğunu kaleme almıştır. Kurmaca metinlerinde karşımıza çıkan bu durum, mevsimin yaşattıklarından değildir aslında. Türkiye’de yaşanan siyasi olayların sonbahar mevsimine denk gelmesiyle ilgilidir. Bu nedenle burada da mevsime değil o mevsimde yaşananlara odaklanmak ve o bağlamda –yazarın psikolojisini düşünerek- değerlendirmek gereklidir.

İlkbahar mevsimi, Özlü’nün eserlerinde sonbahar kadar yer kaplamaz. İlkbahar yaz mevsiminin habercisidir. Gelecek olan bunaltıcı sıcakların habercisidir. Bu nedenle Özlü’nün kişisel beğenileriyle zıt düşer. İlkbaharın geliyor olması demek Özlü için, bunaltıcı günlerin başlaması demektir. Caddelerin insan kalabalığıyla dolması demektir. Ve tüm bunlar insanı kendine daha da yalnız hissettirmektedir. “İstanbul’un birden sıcakları getiren ilkbaharı yerleşmişti kentin üzerine. Cihangir’de, taş yapıların üzerine, sıcak ışığını parça parça yağdırıyor, gelecek sıcak yazı bildiriyordu” (Özlü, 2013, s.48). İlkbahar mevsimiyle beraber yaşamın sokak ve caddelere taşması, insan kalabalığı ve tüm bunların yanında yeni başlangıçlara umutla bakış Özlü’nün *Bir Uzun Sonbahar* eserindeki roman başkişisini etkilemektedir.

Her yeni gelen ilkbahar mevsimiyle birlikte, bu büyü karşısında, yalnız, unutulmuş, yaşamın geniş, dinmeyen akışı karşısında şaşkın, biraz da kırgın, içedönük,

kalakalıyorduk. Caddeleri dolduran kalabalığın karşısında duyulan, ruhsal dağılış gibi bir şey... İç dünyanın içindeki boşluk, istek, çoğulluk, anlam veremeyiş, tutkuyla atıldığı çoğulluk içinde dağılış (Özlu, 2013, s.214).

İlkbaharın gelmesiyle beraber günlerin uzaması da Özlu'nün kahramanlarının şikâyetçi olduğu bir noktadır: "Haziran ayındaki en uzun gündüzlerden sonra günler kısılacak sandın. Kısalmadı. Tersine, Haziran ayının çiğ ışığı, durağan alacakaranlıkla karışık, mat, daha da kalıcı, silinmez bir ışık yerleşti gecelerin içine. Uzun, çok uzun sürdü gündüzler" (Özlu, 2012, s.53). *Sürgünde 10 Yıl* eserinde ise uzayan günler tam aksine güzel bir şey olarak anlatılmaktadır. Stockholm'de bir ilkbahar karşılayan Özlu, uzayan gündüzlerin güneş ışığını sonsuzlaştırdığını ve böylece kadın güzelliğinin ortaya çıktığını söyler (Özlu, 1990, s.38). Stockholm'de baharın gelmesi geciktiği için dört gözle ilkbaharı bekleyen bir Özlu görmekteyiz. Bu durum eserlerine de yansımaktadır. Hava durumlarına çok yer vermesiyle bilinen *Berlin Günceci* adlı eserinde de ilkbaharın gelmesini bekleyen Özlu, Stockholm'le Berlin'i karşılaştırır ve her ikisinde de gelmek bilmeyen ilkbaharı bekler: "Bir baharı bekleme günlüğü bu tuttuğum günlük. Sıcağa ne kadar hasretim. Stockholm'de uzun haftalar boyu, vıcık vıcık karlar üzerinde yürüyüp durduğum zamanları düşünüyorum" (Özlu, 1989, s.46). Aynı yakarış aynı eserin sonlarına doğru tekrar okuyucunun karşısına çıkar: "Sabahleyin uyandığımda camlarda yağmur taneleri. Tam bir kış günü sanki. Ah, bahar, Stockholm'de olduğu gibi gelmeyecek misin gene? Seni kaç yıldır bekliyorum" (Özlu, 1989, s.70).

Beklenen ilkbahar geldiğinde mutluluk getirecektir. Hatta daha gelmeden mutluluk fikrinin gelecek olması bile yeterlidir: "Bahar ayları yaklaştıkça mutluluk başladı" (Özlu, 2010, s.10). Özlu'ye göre gelen ilkbaharla beraber yeryüzü daha bir genişliyor, insanın içindeki boşluk da genişliyor fakat o boşluğun içi ne yaşanırsa yaşansın şirle bile dolabiliyor: "Baharla birlikte her şey gelebilir insana: Aşk da, kadın da, yazma gücü de, düşünme yetkinliği de. Ilık dünyanın üzerinde uçuşan, yaşayan varlık" (Özlu, 1999, s.71-72).

Özlu'nün eserlerine bakıldığında ilkbahar mevsimi umutların yeşerdiği bir mevsim olarak ön plana çıkar. Sadece bunaltıcı yaz sıcaklarının habercisi olması can sıkıcıdır. Ama tüm bunların yanı sıra geçmişte yaşanan kötü ilkbaharı da hatırlattığı için yazarın, *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserinde ilkbahar mevsimi olumsuz şekilde de

anlatılmıştır. Eser, ilkbahar mevsimini duygusal geçişlere, geçen zamana ve eser kahramanının psikolojisine göre ele aldığı için farklılık arz eder. Umut veren, yaşama sevinci aşıl原因an ilkbahar mevsimi anlatılırken güneş ışıklarının yansıması ve ışığı yine ortaya çıkar:

“Nisan ayının aydınlık, sarı güneşi, gri kış göklerinden sonra ortaya çıkmış olan bu çiğ ışık, her gün ayrı yönlerden esen rüzgârlarla temizlenen hava, kentin içinde de canlanan ağaçlar, Boğaz’dan gelen ılık esinti, bütün bu yeniden doğuş, yaşamın içine atılmak için duyduğun tutkuyu besliyordu” (Özlu, 2013, s.306).

Eserde geriye dönüşlerle gidilen 1964 yılı ilkbaharı ise aynı eserde yukarıda alıntılanan kısmın tam tersi bir şekilde ifade edilmiştir: “Sıcak, sarsıntılı, altüst edici bir ilkbahardı. Kentin de altüst olduğu bir ilkbahar” (Özlu, 2013, s.351).

Sonbahar mevsiminde olduğu gibi ilkbahar mevsiminde de doğadaki değişimler ve farklı ülkelerdeki ilkbaharlar Özlu’nün eserlerinde yerini almıştır. Sonbahar doğanın kendi içine çekildiği, yaprakların sararıp döküldüğü bir mevsimken; ilkbahar tam tersi doğanın uyanışı, sıcakların habercisi bir mevsimdir. Özlu, “Mezeci Dükkânın Önü” adlı hikâyesinde ilkbaharda doğaya bir bakışını betimler: “Ağaçlar çiçek açmıştır. Uzun, yeşil ovayı ince bir buğu kaplamıştır. Yüksek ağaçların tepesinden güneş parlak ışıklarını yollar. Kışın uzunluğuyla çırılçıplak bıraktığı bahçelerde yeni, narin çiçekler, eski aşkları hatırlatırcasına açarlar” (Özlu, 2012, s.687). Tayland’daki ilkbahar mevsimi ise tropikal yağmurlarıyla ön plana çıkar. Özlu *Dalgalar* adlı eserinde 1 Haziran’daki Tayland hava durumunda bunu belirtmiştir (Özlu, 2006, s.24).

İlkbahar mevsiminin Özlu’nün eserlerinde ele alınışı ile ilgili genel olarak söylenebilir ki: İlkbahar mevsimi genelde kabul görmüş bir algıya göre uyanış mevsimidir. Bu uyanış sadece doğadaki uyanış olarak kabul edilmemelidir. İnsanın uyandıdığı, yenilediği, umutlandığı bir mevsimdir. Özlu’nün eserlerinde de ilkbahar genel anlamda bu şekilde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra olumsuz anlamda da ilkbaharı anlattığı yerler vardır fakat burada yaşananların psikolojisi göz ardı edilmemelidir. Hava durumlarının ve mevsimlerin insan psikolojisi üzerindeki etkisi malum, aynı şekilde insan psikolojisinin nasıl olduğu da mevsimleri ve hava durumlarını algılamada etkilidir. Örneğin Özlu, Stockholm’de uzun süre kaldığı dönemde ilkbahar güneşine hasret kalmıştır. Uzun süre görmediği varlığa olan özlemi artmıştır. Bu nedenle ilkbaharın

gelişini dört gözle beklemeye başlamıştır. Bu bekleyiş Özlü’yü sadece psikolojik olarak değil fiziksel olarak da etkilemiştir: “Hava sıcaklığının bu kadar düşmesi, baharın gelmesinin uzaması kronik ülserimi kışkırttı; içki ve sigara içemedim” (Özlü, 1989, s.72). Özlü, *Özyurdunda Yabancı Olmak* adlı eserinde Ferit Edgü’ye yazdığı mektuplarında da benzer durumlardan sıklıkla bahseder. Bu sıkıntıların fiziksel olarak en çok görüneni de ülser ve gastrit problemidir (Özlü, 2017, s.194). Özlü’nün içinde bulunduğu durum, bazı durumlardan yoksun olma gibi etkenler onun mevsim algısını değiştirmiştir. Bunu da eserlerine yansıtmıştır.

Yaz mevsimi ise, Özlü’nün eserlerinde tıpkı diğer mevsimler gibi kendisine yer bulmuştur. Özlü’ye göre ilkbahar, aşkın doğduğu mevsimse; yaz, onun yaşadığı ve yerleştiği mevsimdir (Özlü, 2006, s.179). Yaz mevsimi, genel anlamda bunaltıcı sıcaklarıyla ele alınmıştır. Bunu yanı sıra mevsim, hangi ayda ne şekilde ilerler Özlü’nün eserlerinde görülebilir. İstanbul’daki yaz mevsimi, ağustos ayının ilk haftasında dört beş gün süren yağmurlarla geçer fakat bununla sınırlı kalır. Sonrasında tekrardan bunaltıcı sıcaklar kendini gösterir (Özlü, 2013, s.58). Özlü’ye göre İstanbul’daki yaz mevsiminin bunaltıcı sıcaklarla geçmesinin en büyük sebebi betonlaşan kenttir. Geçen sürede kent ne kadar betonlaşıyorsa yaz mevsiminin sıcaklığı da o kadar kendini hissettirmektedir: “İstanbul’da, kentin içindeki doğa gittikçe ortadan kaldırılıyor, kent hızla değişiyor, ağaçlar kesiliyor, yerine çirkin apartmanlar dikiliyordu. Böylece, daha bir beton yağınına dönüşen bu deniz kenti, öyle sanıyordu ki, her yaz mevsimi daha da sıcak oluyordu” (Özlü, 2013, s.18). Özlü, eserlerinde sık sık İstanbul’un değişen yapısından rahatsız olduğunu dile getirmektedir. Mevsimler noktasında da yapılaşmanın iklime olumsuz etkisinden rahatsız olmaktadır. Özlü’nün yaz mevsimine ait sabit bir yaklaşımı yoktur. Özlü için yaz mevsimi kimi zaman sıcaklarından bıkkın bir mevsimken kimi zaman da yazın gelmesi mutluluk vericidir. Yaz, kaygısız günleri de beraberinde getirir:

“Başını alıp giden günlerdi, mevsim yaza doğru gidiyordu, kaygısız bir dönemdi. Gezintilerle dolu. Güneş ışıldıyor, görkemli bir yaz mevsiminin doğuşunu muştuluyordu. Pırl pırl bir yaz mevsimi gelecekti, buydu beklenen; günler, insanı, geniş, çiçekli bir bulvara çıkaran, küçük, sayfiye şehri sokakları gibiydi” (Özlü, 2012, s.264).

Özlu'nün her mevsimin ya da ayın adıyla ilgili bir eser verdiğini göz önüne alırsak yaz mevsimini ve aylarını da eserlerine isim olarak vermiştir. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* bunun en belirgin örneğiyken, “Temmuz Ayının Son Günleri” hikâyesi de yaz mevsiminin detaylarına yer verdiği eserdir. Temmuz ayı, yaz mevsiminin sıcaklarının en belirgin yaşandığı aydır. Özlu, “Temmuz Ayının Son Günleri” hikâyesinde de bu noktayı vurgulamıştır. Temmuz ayının özellikle son günleri, güneşin borusunu öttürdüğü zamanlardır (Özlu, 2012, s.177). Aynı hikâyede yaz mevsimi sıcaklığından dolayı tüm hikâye boyunca olumsuz şekilde betimlenmiştir:

Cehennem bu olmalı. Hiç bitmeyecek bir Temmuz ayının, uzayıp duran, lastikleşmiş, geçirgen zamanı. Güneşin kırıldığı, yaprakların sararak döküldüğü bir sonbahar – kuşkusuz- erişilmez uzaklıkta. Her şeyini yitirmiş, sürüklenen bir yaratıktan başka bir şey değilim sanki. Korkunç bir yaz bu. Sabahleyin radyo söylüyordu: Yüzyılın en sıcak yazıymış. Sanki yaşamı silip süpürmek üzere gelmiş (Özlu, 2012, s.180).

İstanbul'da yaşanan temmuz ayı bunaltıcı sıcaklarıyla eserlerde yer alırken, Stockholm'deki temmuz ayı tam tersi anlatılır. Özlu, *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde Stockholm'deki temmuz ayının çoğunun soğuk ve yağmurlu geçtiğini anlatır ve orada bulunduğu sürede Türkiye'deki temmuz ayıyla Stockholm'deki temmuz ayının karşılaştırmasını yapar. Aynı durum *Dalgalar* adlı eserde de vardır. İskandinav yazları kazakların, hırkaların giyildiği bir yaz olarak serinliğiyle ön plana çıkar (Özlu, 2006, s.85).

Özlu'de serin yağmurlu yazların sevildiği ama uzun ve sıcak yazların sevilmediği bir mevsim algısı vardır. Eserlerinde de sık sık uzun süren bunaltıcı sıcakların hâkim olduğu yaz mevsiminden şikâyetlerini anlatır. Hatta Özlu bu dönemleri “pis bir yaz” olarak betimler: “Uzun, pis bir yazdı. Ne zaman biteceği belli olmayan sıcaklar, nerede, hangi zamanda yaşadığını unutturuyordu insana. Sadece sıcaklar vardı, gece de, gündüz de bu böyleydi; bu kalabalık şehirde, bu sıcaklar...” (Özlu, 2012, s.645). Yaz mevsiminin uzunluğundan şikâyet eden Özlu, kuzey ülkelerinde yaşadığını yazlarla ve geçmişteki yazlarla yine bir kıyaslama yapar:

“Bu yaz son otuz üç yılın en uzun yazı. Geçen yaz mevsimlerinde bu günlere varıldığında ağaçların sararan yaprakları, aşağıdaki terasa da, oradan parka uzanan yola da dökülmüş olurdu. Bu yıl hiç de öyle değil. Ağaçlar yemyeşil, hava hâlâ kuzeyin sıcak yaz günlerindeki gibi” (Özlu, 2016, s.39).

Yaz mevsimi, sonbahar ve ilkbahara kıyasla Özlü'nün eserlerinde daha az yer alır. Bunun en önemli sebeplerinden biri Özlü'nün kişisel olarak yaz mevsimini sevmemesidir. Yazdan memnun olduğu veya yazın gelmesini istediği cümleler eserlerinde yer alır fakat çok azdır. Genel anlamda yaz mevsimi Özlü için sıcaklarıyla bunaltan, uzun günlerin asla bitmediği, insanların sokaklara döküldüğü ve bu nedenle kalabalıklar içinde yalnız hissettiği bir mevsimden öteye gitmez. Her mevsimde olduğu gibi bu mevsimde de Özlü'nün psikolojisi, iklimleri ve mevsimleri algılamasında etkili olmuştur fakat sonbahardaki ya da ilkbahardaki kadar baskın değildir. Örneğin ilkbahar ve sonbahar mevsimlerindeki doğa betimlemeleri, güneş ışıklarının vuruş açıları ve renkleri gibi ince ayrıntılar yaz mevsimini anlattığı eserlerde karşımıza çıkmaz. Yaz mevsimi nicelik olarak ilkbahar ve sonbahardan az, kış mevsimiyle eş değerdir demek yerinde olacaktır.

Kış mevsimi; Özlü'nün hayatında ve eserlerinde İstanbul, Stockholm ve Muş çevresinde anlatılır. Özlü'nün kış mevsimine karşı olan duyguları ve düşünceleri sabittir, tüm eserlerinde aynı şekilde ele alınmıştır. Tıpkı diğer mevsimlerde olduğu gibi kış mevsimini anlatırken yazar; güneş ışıklarından, havanın sıcaklık derecesinden, mevsimin kendisine hissettirdiklerinden bahsetmiştir. Özellikle İstanbul'da kış mevsiminin gelmesiyle beraber solgun güneş beton yapılara, camlara, denize vurarak farklı renk oyunları yapmaktadır: “Soluk güneş, ıslak, beton yapıları aydınlattı. Güneşin o açık rengi, apartmanların pencerelerine vurdu. Akşamüzerleri, birkaç cam, koyu bir kırmızı renge boyandı. Denizin rengi koyulaştı” (Özlü, 2013, s.38). Bu ışıklar kente vurduğunda kenti adeta bir sahneye çevirir: “Bir sahne gibiydi kent: Sızan ışıkların altında, kalabalık bir tiyatro oyunu oynanıyordu sanki. Doluydu kaldırımlar, her yere, her yere giden, bir yığın insan. Sahneye, bilinmez bir yerden ışık sızıyordu. Alacakaranlıktan daha aydınlık bir gün” (Özlü, 2012, s.300). Özlü, hangi kentte olursa olsun güneşin hareketlerinin kente vuruşunu betimlemekten geri kalmamıştır.

İstanbul'da kış mevsimi, Özlü'nün eserlerinde ılıman iklimi ve kendini sert bir şekilde hissettirmemesiyle ön plana çıkar: “Uyandığımda, dışarıda güneşsiz bir Beyoğlu sabahı vardı. Kış aylarıydı ama çoğu zaman olduğu gibi, bu yıl da soğuk bir kış bastırmamıştı İstanbul'a. Kar yağsa bile, ertesi gün hava lodoslar, ılık bir rüzgâr esdi” (Özlü, 2011, s.80). Buna rağmen beş-yedi senede bir sert kışların yaşandığı kış mevsimlerinin de

olduğunu *İthaka'ya Yolculuk* eserinde tüm detaylarıyla anlatır Özlü: “Çoğu yıllar, kış mevsimi gelip yerleşmezdi İstanbul’a. Kuşkusuz arada bir –kaç yılda bir o da- soğuk kışlar olmaz değildi, olurdu” (Özlü, 1996, s.37). Kış mevsimi soğuk yüzünü gösterdiğinde de kardan söz etmeden geçilmezdi. Özlü, uzun süre Stockholm’de kaldığı için kışın soğuk yüzüne alışkındı ama Stockholm soğuğu onun için ikinciydi çünkü Muş’ta askerlik yaptığı dönemde de kışın sert yüzüyle karşı karşıya kalmıştı. *Özyurdunda Yabancı Olmak* adlı eserinde Ferit Edgü’ye yazdığı mektubunda Stockholm’de havanın -30 derece olduğunu söyler ve ekler “Muş’tan sonra bu ikinci” (Özlü, 2017, s.74). Özlü, Stockholm’de bulunduğu süre zarfında yaşadığı uzun ve çetin kışlara alıştığını belirtir: “Burda çok kar yağdı. Daha da yağıyor. Çok soğuk günler oldu. Daha da olacak. Bunu da sever oldum” (Özlü, 2017, s.35). Aynı zamanda ülke yapısından bahsederek Stockholm’deki evlerin iklime elverişli yapıldığını ve muhafazalı olduğu için soğuğu geçirmediğini mektubunda Edgü’ye anlatır (Özlü, 2017, s.228). Zaten kuzey ülkelerinin diline bakıldığında da kar çeşitleri fazla olduğu için kar kelimesinin karşılığı olan farklı birçok sözcük bulunduğu da *Dalgalar* adlı eserinde bahseder (Özlü, 2006, s.26). Kış mevsiminin olmazsa olmazı kar, Özlü’nün eserlerinde yağdığı kente dinginlik ve sessizlik verme özelliği ile ele alınmıştır (Özlü, 1993, s.29). Bunun yanında kış, sadece dinginlik ve sessizlik vermez. *Berlin’de Sanrı* adlı eserde tıpkı ilkbahar mevsimi gibi kış mevsiminin de yenilenmeye yardımcı olacağı düşüncesi esere yansıtılmıştır: “Pencereden bahçeye bakarken, karla kaplanan doğanın yeni duygular vererek her şeyi değiştireceğini, içine çökmüş olan melankoliyi sürüyüp götüreceğini düşünüyordun. Oysa... yaşanmış, geride bırakılmış bir hayatın hortlayan görüntülerini kim değiştirebilirdi ki?” (Özlü, 2016, s.95). Yazarın kendi hayatına paralel kaleme aldığı *İşte Senin Hayatın* adlı eserde karda yürüyen yazar, kendini Rus romanlarında gibi hisseder: “Kış mevsiminde kar serpelerken evden çıkmak, her defasında on dokuzuncu yüzyıl Rus romanlarını düşündürürdü sana” (Özlü, 2016, s.78). Ve ilk karın düşüşü, sıcak bir mekândan eve giderken duyulan soğuk havada paltonun verdiği mutluluk gibi bir sürü duygu kışa karşı olumlu duygular besletir (Özlü, 2016, s.61).

Kış mevsimi, Özlü’nün eserlerinde kimi zaman romantik bir gözle kimi zaman gerçekçi bir tavırla ele alınır. Genel anlamda ise Özlü’nün kurmaca metinlerindeki kişiler de –her

mevsimde olduğu gibi- mevsimleri Özlü'nün algıladığı gibi algılarlar. Örneğin *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserdeki Selim, Özlü gibi askerlik için Muş'ta bulunmak zorunda kalır. Orada kışın tüm soğukluğunu hisseder ve gerçekçi bir tavırla değerlendirme yapar (Özlü, 2013, s.122). Doğal olarak da karda yürümenin romantizmini değil, havanın soğukluğunu dile getirir. Hangi kentte olursa olsun insanlar kış mevsiminin soğuğundan kaçmak için kendilerini iç mekânlara hapsederler. Özlü, kalabalıklardan sıkılan bir insan olduğu için bu durum onun hoşuna gitmektedir. Tenhalaşan sokak ve caddeler, kafeler, lokantalar onun yaratıcılığını besler (Özlü, 2010, s.69). Bu bağlamlarda Özlü'nün eserlerinin geneline bakıldığında kış mevsimi hakkında negatif bir durumdan söz etmek çok da mümkün değildir. Sadece zaman zaman kış mevsiminin kapalı havalarından şikâyetçi olsa bile bu çok seyrekler. Zaten Özlü, soğuk havaları sever ama kapalı havaları sevmez. Onun istediği soğuk da olsa bir kış güneşi görebilmektir. Psikolojiye göre kasvetli havaların insan psikolojisinde olumsuz anlamda etkisi büyüktür. Bu dönemler insanların içlerine kapandığı bir dönem olarak ele alınır ama Özlü'nün eserlerinde o şekilde net bir tavırdan söz edilemez.

Sonuç olarak Özlü'nün eserlerinde iklimler, mevsimler ve hava durumları büyük ve önemli bir yer kaplamaktadır. Hayatı boyunca birçok ülke ve değişik iklim görmüş olan Özlü üzerinde hava durumlarının fiziksel ve psikolojik etkileri açıkça görülmektedir. Özlü'nün kısa süre içerisinde ülke değiştirdiği de göz önüne alınırsa gittiği yere her anlamda –iklimi de dâhil- uyum sıkıntısı çektiği söylenebilir. Özlü'nün her iklimi ve hava durumunu algılaması içinde yaşadığı kente göre farklılık göstermektedir. İstanbul'da yaşadığı ilkbahar mevsimi ile Stockholm'de yaşadığı ilkbahar mevsimi aynı değildir. Kentlerin her dönemde getirdikleri farklıdır; doğal olarak Özlü'nün de o kentlerden bekledikleri farklıdır. Özlü tüm bunları eserlerine yansıtmıştır. Eserlerinde ciddi gözlemci bir bakış açısıyla –kendi tabiriyle- adeta bir meteoroloji uzmanı gibi hava durumlarına ait izlenimlerini paylaşır. Okuyucu bu sayede gidip görmediği ülkelerin iklimlerine ait her detaya hâkim olurlar. Özlü aynı zamanda havanın getirdiği psikolojik durumları da eserlerinde paylaşır. Kurmaca metinlerinde eserin kahramanı vasıtasıyla bunu yaparken; güncelerinde ya da diğer düşünce yazılarında direkt kendi hissettiklerini kendisi anlatır. Hava durumlarının insanlar üzerindeki etkisine bakıldığında güneşli ve açık havaların insanları pozitif anlamda etkilediğini ve onları

mutlu ettiğini söylemek mümkündür. Tam tersi kapalı ve özellikle yağmurlu havaların ise insanların üzerinde depresyona meyillendiren bir etki bıraktığını söylemek mümkündür. Özlü bunaltıcı sıcakları sevmez, bunaltıcı sıcakları sevmediği gibi yazın caddeleri doldurup taşıran insan kalabalığından da hoşlanmaz. Kendi varoluşunu keşfetmek isteyen yapısına ters bir durumdur bu. Bunun yanı sıra kış mevsimini seven fakat Stockholm gibi bir ülkede kış mevsimini karşılıyorsa uzun karanlık günlerden de olumsuz anlamda etkilenir. Özellikle güncelerinde ve anılarında bu duygularını düşüncelerini ön plana çıkaran Özlü'nün kurmaca metinlerindeki kişileri de aynı şekildedir. Görüldüğü gibi sadece iklimler ve mevsimler salt önem arz etmezler. Yaşanan kentin de bu noktada büyük önemi vardır. Ülkeler, kentler algılayış biçimimizi etkilerler. Olumlu olumsuz hiç fark etmeden algı biçimleri değişse de değişmeyen şudur ki: İklimler Özlü için ve Özlü'nün eserleri için büyük önem taşır.

3.2.Kentin Mekânları

Mekân, insanın yaşadığı ve içinde bulunduğu ortam olması bakımından önem arz etmektedir. Sosyal bilimlerin birçoğunda mekân, insanla beraber ele alınan ve bu ilişki doğrultusunda değerlendirilen bir kavramdır. Mekân kavramı bakılan noktaya göre çok çeşit anlamlar ifade eder. Örneğin mekân, genel anlamda evren olabilirken özel anlamda bir oda da olabilir. Ya da dışsallık ve içsellik noktasında bakılırsa dış mekân ve iç mekân olmak üzere iki alt kavram daha görülür. Bu durum değişik bakış açılarının kazanılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Kelimenin kökeni incelendiğinde Arapça 'kevn'den geldiği görülür. Yani oturulacak yer, mahal anlamlarına gelir. Edebi eserler üzerine yazılmış kuramsal kitaplarda da kelimenin anlamından beslenen bir mekân anlayışı ortaya çıkmıştır. Mekân, edebi eserlerde olayların gerçekleştiği bir sahne, olayın gerçekleşmesine imkân sağlayan bir roman unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşün aksine mekânın salt bir edebi eser unsuru olmadığı açıktır. Mekânlar, sadece insanların içinde bulunduğu durumlara ve olaylara ortam sağlayan birer zemin değildir. Mekânlar, yeri geldiğinde toplumlar üzerine sosyolojik tespitler yapılabilecek yer geldiğinde insanların psikolojileri üzerine derin tahlillere imkân verebilecek yerlerdir.

İnsanın varoluşunu dünya üzerinde konumlandırılmış oluşuna bağlayan Heidegger'den yola çıkarsak, bir tecrübeyi yaşayacak olan varlığın roman içinde de bir zemine yerleştirilmesi gerekir. Bazı kuramcılar dilinde “mekân”, bazılarının terimiyle “çevre” romanda da yalnızca bir hareket zemini teşkil etmez. Varoluş biçimini belirleyici bir tarzda rol oynar (Ergiydiren, 2001, s.19).

Birbirinden farklı ya da birbirine benzer tüm mekân tanımlamalarından yola çıkılarak mekânın ortak özelliklerinden bahsedilebilir fakat edebiyat dünyasının gelişen ve değişen yapısına göre de mekân, her dönem farklı bir şekilde yazarlar tarafından ele alınmıştır. Genel bir tasnif olarak Nurullah Çetin'in mekân tasnifini temel alırsak; mekânı, somut mekânlar ve soyut mekânlar olmak üzere ikiye ayırırız. Somut mekânlar kendi içerisinde açık ve kapalı mekânlar olarak ayrılırken; soyut mekânlar da ütopyik, fantastik, metafizik ve duyuşsal mekânlar olarak ayrılmıştır. Mekânlar hangisinden seçilirse seçilsin edebi eserde dört işlevi vardır: Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak (Tekin, 2003, s.129).

Demir Özlü'nün eserlerinde mekânların sadece somut mekânlardan seçildiği görülür. Soyut mekân Özlü'nün eserlerinde görülmez. Somut mekânlarda açık ve kapalı mekân ayrımı yapmadan Özlü, mekânları eserlerine çokça yerleştirmiştir. Özlü için mekân çok önemlidir. O, insanların yaşadıkları yerlerin her açıdan insan üzerinde etkili olduğunu düşünen bir yazardır. Bu nedenle açık ya da kapalı -nasıl bir mekân anlatırsa anlatsın- mekânı en ince ayrıntısına kadar tasvir eder. Bu tasvir sıradan bir resim çizme sanatının yanı sıra eser kahramanını anlatmak ve anlamak açısından önem arz eder. Aynı zamanda Özlü, mekânları ele alış şekliyle toplumların sosyolojik yapılarına ilişkin de önemli tespitlerde bulunur. Özlü'nün eserlerinde mekân olarak ön planda olan ilk yer kentlerdir. Hem Türkiye'deki hem de yurt dışındaki kentler Özlü'nün eserlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu kentlerin sokakları, caddeleri, alanları, otelleri, lokantaları, eğlence, kültür ve dini yerleri gibi birçok mekân da eserlerde farklı şekillerde yerini almaktadır.

Kentler başlığında Özlü'nün eserlerinde kentlere değinilmişti; fakat bu kentler kadar önemli olan bir nokta da şudur ki: Kentlerin **caddeleri, sokakları**. Özlü'nün sokak ve cadde adı koyduğu birçok hikâyesi vardır: “Bellman Sokağı'nda”, “Bir Sokağı Aramak”, “Alan, Kaldırımlarda”, “Boş Alanlar”, “Boğuntulu Sokaklar”, “Caddede Miss

Walde'la", "Sokakta". Özlü için cadde ve sokak bireyin iç dünyasını şekillendirmesi bakımından önem taşır. Öyle ki sadece hikâyelerine sokak isimleri vermekle kalmaz, çizdiği sokak tasvirlerini de farklı iki eserinde aynı şekilde kullanır. "Derine" adlı hikâyesinde "Benim sokaklarım bunlar, diyordum garip bir duygulanlıkla. Dar, kapalı sokaklar." şeklinde bir sokak betimlemesi yapan yazarın 'benim' dediği sokaklar dar ve kapalıdır (Özlü, 2012, s.494). Aynı şekilde *Bir Beyoğlu Düşü* adlı eserinde de aynı cümle yer almaktadır: "Benim sokaklarım bunlar, diyordum garip bir duyarlılıkla. Dar, kapalı sokaklar..." (Özlü, 2016, s.38). Görüldüğü gibi Özlü'nün sokak imgesi sabittir. Yazarın aidiyet duyup, benim diyebildiği sokaklar dar ve kapalı sokaklardır. İnsan psikolojisi açısından bakıldığında birey, her ne kadar dış mekâna kaçmak istese de kendi benliğini bulabildiği ve ait hissedebildiği yer yine dar ve kapalı sokaklardır. Ev ya da oda gibi dört duvarla sınırlandırılmış bir mekândan haz edilmese de yine de açık mekânda da bir sınırlandırılmışlık ihtiyacı hissedildiği açıktır.

Caddeler ve sokaklar açık mekân, dış mekân olarak kabul edildiği için buralarda yaratılan karakterlerin dışa dönük insanlar olduğu tespiti vardır. Bu tespit ışığında Özlü'nün eserlerine bakıldığında tam tersi bir durum görülür: Özlü'nün dış mekânda gezen kişileri dışa dönük bireyler değildir. Aksine içine kapanık, bunalımlı düşüncelere sahip olan kişilerdir. Caddelere ve sokaklara kendilerini kalabalığın içinde unutmak için çıkarlar fakat beceremezler. Her sokak, her cadde bireyin beyninde yeni bir imgelem yaratarak onu daha derin düşüncelere iter.

Bütün o birbirine birleşen sokaklarda yürüyerek, insan belki bir ruh dinginliğine varmak istiyordu. Durmadan süren, uzun yürüyüşler... Ya bir alana ya başka bir sokağa, ya da bir kilisenin, bir tapınağın önüne çıkıyordu. Evler bitiyor, kır başlıyordu. Şimdi düşününce, aradan yıllar geçtikten sonra, o yürüyüşler, kendi üzerine kapanmak istemeyen bilincin ürkek titreşimlerinden başka bir şey değil gibi geliyor bana (Özlü, 2013, s.238).

Alıntılanan kısımda Özlü'nün *Bir Uzun Sonbahar* romanındaki kişi, ruh dinginliğine varmak için sokaklarda durmadan süren uzun yürüyüşler yapmaktadır. İç mekânların verdiği bunalıyı atmak için kendini dış mekâna atan roman kişisi bu sayede bilinciyle baş başa kalmamayı sağlar. Sokaklar vasıtasıyla bilinçten kaçmak aynı zamanda kısır bir döngü gibi bilinçle baş başa kalmayı da beraberinde getirir. Özlü, "*Bir Sokağı Aramak*" adlı hikâyesinde tam olarak bu noktaya değinir. Ona göre sokaklar bilmecemsi, bunalıyı azaltan ama gene de insanı bunalıya savuran isimsiz yerlerdir

(Özlu, 2012, s.125). Özlu'ye göre; sokak ve caddelerde dolaşan insan kapıları, pencereleriyle yelle hafif sallanan, doğanın ortasında bir yapı gibidir (Özlu, 2012, s.440). Sokaklardaki yürüyüşler bireyin –Özlu'nün- kendinden kaçmak isterken tekrar kendine döndüğü bir zaman diliminden başka bir şey değildir. *Bir Uzun Sonbahar* adlı eserdeki roman başkışisi de tıpkı Özlu gibi, sokaklarda yürümekten zevk alır ama geriye dönüp baktığında aslında o yürüyüşlerin kendi üzerine kapanmak istemeyen bilincin ürkek titreşimlerinden başka bir şey olmadığını görür (Özlu, 2013, s.238).

Özlu'nün eserlerinde -türü fark etmeksizin- sokak ve caddelerin yeri büyüktür. Her eserinde bir sokak, cadde, meydan, bulvar betimlemesi bulmak mümkündür. Betimlemeler kimi zaman fiziksel bir ayrıntılandırmadan öteye gitmez Özlu'nün eserlerinde: “Yukarı caddenin kıyısındaki park. Daracık yollar, buluşma evleri. Geniş, rüzgarlı Taksim Alanı. Park Otel'e giden, ortası ağaçlıklı Gümüşsuyu Caddesi. Park Otel'in bahçe kapısı. Aşağıya doğru inen küçücük bahçe, ağaçlar, çiçeklikler” (Özlu, 2013, s.36). Fiziksel yapılarını beğendiği sokak ve caddeler ise Özlu'de yeniden gelme isteği uyandırmaktadır. “Kanal” hikâyesinde bunun bir örneği mevcuttur: “Dümdüz cadde, sessiz uzanıyordu. Kimsesiz sayılabilecek kadar tenhaydı. Yapıların hepsi aynı yükseklikte, birbirinin tıpkısıydı. Büyülenmişçesine yürüyordum. Şimdiye değin böylesi bir cadde görmediğimi düşünüyordum” (Özlu, 2012, s.486).

Sokaklardır, kentlere kimliklerini kazandıran. Sokakların kaldırım taşları, içinde barındırdıkları ibadet yerleri, sinemalar, pastaneler, lokantalar, yol üzerindeki herhangi bir binanın mimarisi bile kente kimliğini verir. Kentte yaşayan insanın da tüm hayatı budur aslında: “İşte senin dünyan: Sokaklar, kiliseler, kilise avluları, iç avlular, geçitler...” (Özlu, 2016, s.68). Yazar, tüm bunları betimlerken kentin ruhunu da okuyucuya yansıtır. Aynı zamanda sokaklar, kişilerin bilinçleridir. Sokaklar, kendi üzerine dönüşen bilincin titreşiminden başka bir şey değildir (Özlu, 1997, s.25). Özlu, yeni kentler gezmekten zevk alan bir yazardır, bunu eser kişilerine de yansıtır. Özlu'ye göre ister imgeleme gücü, ister gerçek yaşam bir iki sokağın çevresinde dönüyorsa en iyisi budur (Özlu, 2012, s.67).

Görüldüğü gibi kentler, Özlu için ne kadar önemliyse kentleri oluşturan sokaklar ve caddeler de o kadar önemlidir. Sokak ve caddelerdeki yapılar da aynı derecede önem arz

eder. Kimi zaman caddelerdeki mimari yapılar, kimi zaman kafeler üzerine Özlü'nün toplumu anlamlandırma ve anlatma çabaları eserlerinde göze çarpar. Özlü, bir sokakta ya da caddede dolaşırken hem bilinci hem de gözlem gücü aynı anda çalışır. Bilinci ön plana çıktığında geçmişindeki benzer sokakları ya da caddeleri düşünürken, gözlem gücü ön plana çıktığıdaysa adeta bir tur rehberi gibi sokakların ve caddelerin haritasını sözcüklerle çizer. Özlü, eserlerinde sokakları ve caddeleri anlatırken mimari yapılara da yer verir: Tren istasyonları, oteller, meyhaneler, lokantalar, kafeler, pastaneler, kiliseler, kuleler, yalılar, tutukevleri gibi birçok yapı...

Tren istasyonları, Özlü'nün eserlerinde diğer yapılara göre nicelik olarak daha azdır fakat yazarın hayatı ve kişiliği göz önüne alındığında tren istasyonlarının önemi büyüktür. Hayatı boyunca yolculuk yapmış olan Özlü, bu yolculukların çoğunu trenlerle gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı da eserlerinde tren yolculuğu yapan eser kişisi, tren istasyonundan kentin merkezine ulaştığı için Özlü, eserinde bu yol güzergâhına da yer vermektedir: “İl merkezinin tren istasyonu, kentin biraz aşağısındaydı. Oradan bir şose ile, hemen hemen düz sayılabilecek çok hafif bir meyille kente doğru çıkılıyordu” (Özlü, 2013, s.116).

Tren, diğer ulaşım çeşitlerine göre yolda daha çok vakit geçirilen bir vasıta. Yolculuklarda kendiyi baş başa kalmayı ve düşünmeyi seven Özlü'nün tren yolculuklarını seçmesi bundandır. Aynı zamanda trenlerin yavaş yol alması da Özlü'ye geçtiği kentleri gözlem için geniş bir zaman tanımaktadır. Bu nedenle eserlerinde de trenle geçtiği yerlere camdan bir bakış attığı betimlemeleri vardır. Örneğin Patnos Özlü'nün yolculuk sırasında gördüğü ve o şekilde anlattığı bir yerdir. Tren yolculuklarını seven Özlü, tren istasyonlarını da sever. Özlü için yeni bir kente gitmek ne kadar mutluluk veriyorsa tren istasyonunda bulunmak da aynı derecede mutluluk vermektedir: “hiç bilmediğin bir sokağa, bir tren istasyonunun çevresine, bir kentin merkezine inmek... hepsi yaşamla, mutlu bir yaşamla ilgili birçok işaret veriyordu sana” (Özlü, 2012, s.211).

Özlü, trenle gittiği bu kentlerde **otellerde** konaklamak zorunda kalmıştır. Birçok ülke ve kent gezdiği için de çok farklı otelde konaklama imkânına sahip olmuştur. Bu yüzden Özlü'nün eserlerinde otel ve otel odası betimlemeleri çokça yer alır. Park Otel, Splendit

Oteli, Norden Oteli, Strinberg Otel, Hilton Oteli, Santral Otel, Alp Oteli, Pera Palas ve adı söylenmeyen birkaç otel Özlü'nün eserlerinde yer alır. Özlü'nün eserlerinde oteller, genellikle sadece bir otel odasından ibaret olarak anlatılır. Yazar, eserlerinde yaşadığı ortamı detaylı betimlemek için otel odasının her ayrıntısını okuyucu ile paylaşır. Örneğin *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserinde Büyükkada'daki iki otelden bahsedilir. Bunlardan biri Selim'in kaldığı Park Otel, diğeri Bayan M.'nin kaldığı Splendit Otel'dir. Her iki otel hakkında da roman boyunca fiziksel betimlemeler yapılır. Otelin dış görünüşü, odaların dekorasyonu, otelde vakit geçirilebilecek yerler gibi: “Büyükkada'ya gemi yaklaşırken, Splendit Oteli, beyaz ahşap kaplamalı önyüzüyle, yuvarlak kubbeleriyle görünür” (Özlü, 2013,s.10).

Otelin anlatımı bundan ileriye gitmez, otel sadece konaklama ihtiyacının sağlandığı bir mekândır. Bu nedenle roman kişileri de odalarına aidiyet duymazlar: “Selim'in odasını danışmaya sordular. Hemen birinci kattaydı. Yaşlı bir müstahdem önden çıktı. Odanın kapısını açtı. Geniş, eski, ahşap karyolanın, camlı bir gardıropla güzel bir masanın, birkaç koltuğun yer aldığı odaya, Bayan M. ile birlikte girdi Selim”(Özlü, 2013, s.15). Selim'in kaldığı Adalar'daki Park Otel'in teras katı dönemin önemli isimlerini konuk etmesi bakımından önemlidir. Genç yazarlar, sinemacılar, sosyalist parti üyeleri, fakülteyi yeni bitirmiş hukukçular gibi Beyoğlu'nda yaşamış bir grup insan Park Otel'in terasında buluşup vakit geçiriyorlardı. Romanda geçen bu ayrıntı dönem ruhunu yansıtmaktadır. *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eser de otel isimlerinin yoğun olduğu bir eserdir: Norden Oteli, Strinberg Oteli, Hilton Oteli, adı bilinmeyen Paris'te bir otel ve Santral Otel'in barı eserde yer alır. Paris'te kaldığı otel eserde sadece sokak konumuyla isim verilmeden betimlenir: “Montparnasse'da, bulvara dikey inen sokaklardan birinde, küçük bir otelin sokağa bakan odasında. Gündüzleri, öğleden önceki saatlerde odanın tül perdelerini aralayıp çatı katlarını seyrediyordun” (Özlü, 2013, s.292). Eserde zaman kronolojik olarak ilerlemediği için geriye dönüşlerle başka ülkelerdeki otellerden de sıkça bahsedilir. Kitabın 5.bölümü olan Kopenhag kısmında Norden Oteli anlatılır. Roman başkişisinin anlatımına göre Norden Oteli; istasyonun hemen arkasına düşen, soluk mavi renkte bir yapıdır (Özlü, 2013, s.300). Norden Oteli aslında tam bir kuzey ülkesi otelidir. Roman kişisi Norden Oteli'nde kalır ama sokaklarda gezerken Strinberg adında bir otel daha görür ve adını çok beğenir. Bir evi andıran alçakgönüllü odaları,

düz halılarla kaplanmış koridorları, odaların sessizliğiyle her iki otel de tam bir kuzey ülkesi otelidir fakat Strinberg Otelı pahalı olduğu için roman kişisi orada kalamaz ve bu otel görüp betimlediği bir otelden ileriye gitmez (Özlü, 2013, s.301-302). Romanda bir başka adı geçen otel Hilton Otelı'dir. Romanın 15.bölümüne de "Hilton Otelı'nde Bir Gece" şeklinde adını vermiştir. Selim ve Belkıs Hilton Otelı'nin lokantasına yemeğe giderler ve aralarındaki cinsel münasebet otelin bir odasında son bulur. Eserde otel odasının betimlemesine hiç yer verilmemiş, daha çok zamanın geçirildiği lokanta kısmı tüm ayrıntısıyla eserde yer almıştır:"Çok büyük bir yemek salonuydu. Yerler halı döşeliydi. Gecenin karanlığında Boğaz'a bakan camların kadife perdeleri açılmıştı. Masaların üzerinde eflatun renkli ışıklar yanıyor, lokantanın alacakaranlığında masalar çevresine hafif bir aydınlık veriyordu" (Özlü, 2013, s.386). Tıpkı Hilton Otelı'nin yemek salonu gibi sadece otelin bir kısmının vurgulandığı bir başka kısım Santral Otel'in barıdır. Santral Otel de konaklanılmayan ama barında vakit geçirilen bir mekândır. Eski bir İtalyan yapısı olan otelin barı güzel ve beğenilen şekilde tasvir edilir: "Eski, küçük İtalyan yapısı otelin üç dört basamak olan giriş kapısındaki merdivenlerini çıktınız, 'danışma'nın önünden geçip aşağıya doğru inen daracık merdivenlerden bara indiriz. Bodrumda rahat, alabildiğine rahat, alacakaranlık bir yerdi. Eski tahta masaların bulunduğu güzel bir bar" (Özlü, 2013, s.396).

Alp Otelı, yazarın *Aşk ve Poster* adlı kitabında bir hikâyeye adını veren bir mekândır. Özlü, İstanbul'da bulunan bu otelin hikâyesini 1974 yılının Haziran ayında kaleme aldığı kitabın ön sözünde belirtir. Altı sayfalık hikâye boyunca otelin tüm ayrıntıları hikâyeye dâhil edilir. Zaten hikâye de, hikâye kişilerinin otele yerleşmesiyle başlar. Pencerenin önünde ağaçların uzandığı, geniş bir otel odasında kalır hikâye kişisi ve eşi. Otele girdiği andan itibaren gördüğu her yeri ayrıntılarıyla anlatır. Yazarla beraber okuyucu da oteli gezer:

"Eski, klasik bir otel. Yerler, kahverengiye boyanmış tahta. İki yatak, kapının iki yanında. Masa, ince bacaklı, güzel, iki de sandalye var. Klasik, aynalı bir gardrop. Tuvalet masası da eski, güzel. Odanın tavanı iyice yüksek, eski yapı. Pencere tek camlı" (Özlü, 2012, s.219).²⁹

²⁹ Alıntıların yapıldığı kaynak Özlü'nün tüm hikâyelerini topladığı *Sürgün Küçük Bulutlar* adlı eseridir.

Alp Otelî'nin en güzel özelliği Beyoğlu'nun göbeğinde yer alması ve tüm İstanbul sırtlarını seyretme imkânı sunmasıdır. Hikâyenin sonunda ileri bir zamanda Alp Otelî'nin yıkılmış olduğu dönemde yazarın hissettikleri de yer alır: “Şimdi Alp Otelî yıktılar... Belki, yerine o yeni, çok katlı, beton yapılardan birini oturtacaklar” (Özlü, 2012, s.225). Özlü'nün İstanbul'u ele aldığı her eserinde görüldüğü gibi burada da bir otelin yıkılmasıyla beraber betonlaşmanın başlayacağı korkusu dile getirilmiştir. Aynı hikâyede Pera Palas'ta bir paragraf iç mekân betimlemesiyle yer alır. Hikâye anlatıcısının gidip görmediğı bir oteldir ama barok tarzıyla eski güzel bir otel olduğu eserde anlatılır (Özlü, 2012, s.220). Son olarak “Paris'te” ve “Büyük Bir Otelde Aşk” hikâyelerine bakıldığında her ikisinde de iki ayrı otelden bahsedildiğı görülür fakat hikâyelerde bu otellerin isimleri yoktur. “Paris'te” adlı hikâyede hikâye kişisi eşiyile beraber Paris'e gittiğinde bir otelde kalırlar. Özlü'nün diğer eserlerine olduğu gibi burada da iç mekân tasvirleri vardır: “Zemin kat, koyu kırmızı, düz bir halıyla kaplıydı. Giriş yeri camlıydı. Santralin öte yanında, tül perdeyle kaplı, uzun, kavisli bir pencere vardı. Duvarlar yollu duvar kâğıtlarıyla kaplanmıştı” (Özlü, 2012, s.245). Ama bu hikâyede dikkat çekici olan otel çalışanlarının bu hikâyede çok fazla ön plana çıkmasıdır. Hikâyenin giriş cümlesi bunun en açık örneğidir: “Otelci, öğleden önce kravat takmamış da olsa, öğleden sonra, özellikle akşamüzerine doğru mutlaka kravatını takmış oluyordu” (Özlü, 2012, s.245). Hikâye boyunca bu durum devam eder. Başka bir günün sabahı otelcinin eşiyile karşılaşan hikâye kişisi otelci kadının saçlarını toplayış biçimine bile aşırı dikkat eder. Hikâyenin bittiğı son gün bile otelci karı kocanın o sabah çok geç uyandıklarını hikâyeye ekler. “Büyük Bir Otelde Aşk” hikâyesi de diğer hikâyelere göre farklılık arz eden metinlerden biridir. Bu hikâyede otel, cinselliğın yaşadığı yerden ileri gitmez. Hikâye boyunca otelin adı bilinmez sadece otelin büyük bir otel olduğu, bir çarşıyı ya da küçük bir kenti andırdığı bilinir. Otelin iç döşemesiyle ilgili ayrıntılı herhangi bir betimleme ya da otel odasının ayrıntılı bir betimlemesi metinde yoktur. Otel odasına dair tek bilinen şey de, odanın geniş ve rahat olduğudur. Ön plana çıkarılmak istenen otelde yaşanan cinsellik temelli aşk olduğu için yazar, bu detayları esere katmamıştır.

Görüldüğü gibi oteller ve otel odaları Özlü'nün eserlerinde azımsanamayacak bir yer kaplar. Bunun en büyük sebebi Özlü'nün farklı ülkelerde ve kentlerde çok fazla

bulunması ve o dönemlerde otellerde konaklamasıdır. Kişisel hayatındaki bu alışkanlıklarının yansımalarını eserlerine de yansıtmıştır. Özlü ve Özlü'nün eserlerindeki kişiler otel odalarına aidiyet hissedemezler çünkü orada kurulu bir düzenleri yoktur. Spontane gelişen bir hayata ayak uydurmak zorunda kaldıkları için otel odalarında konaklamayı tercih ederler. Örneğin Özlü'nün eserlerindeki ev odaları betimlemesiyle otel odaları betimlemesi arasındaki fark burada başlar. Evdeki odalar Özlü'nün ve Özlü'nün eserlerindeki kişilerin düzen kurdukları ve aidiyet hissettikleri mekânlardır. Yatağının başında duran bir kitap bile o mekânı bireye ait yapmaktadır ama otel odaları böyle değildir.

Evler ve ev odaları iç mekân olarak Özlü'nün eserlerinde çokça karşımıza çıkar. Evler, diğer mimari yapılar gibi dış görünüşleriyle bir sokak betimlemesinde verilirken bazen de odalarıyla ve yaşam alanı olmaları yönüyle verilir. Her iki şekilde de verildiği eserler de vardır. Özellikle kurmaca metinlerde metnin kişisini anlamak açısından mekânın betimlenmesi önem arz etmektedir. Selim buna örnektir. *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları* adlı eserde Selim'in yaşadığı ev, hem apartmanla birlikte fiziksel yapısıyla betimlenirken hem de evdeki Selim'in odası iç mekân olarak Selim'in hayatıyla bağlantılı olarak betimlenmektedir:

O sıralarda Selim, Cihangir'de, eski yapı, büyükçe bir evde oturuyordu. Parkın altına düşen asfalt yoldan, daha aşağıdaki bir sokağa inen birkaç basamak merdivenden sonra girilen, bozulmuş, ama sonradan yeniden biçim verilmiş bir apartmanın birinci katıydı burası. Aşağıya, Cihangir'in set set aşağıya inen sokaklarına da, bu yandaki merdivenli sokağa da birçok pencereyle bakıyordu ev. Ön bölümü, alttaki sokağa göre oldukça yüksekte kalıyordu (Özlü, 2013, s.17).

Selim'in evinin dış görüntüsü ve bulunduğu semtteki konumu bu şekildeyken evdeki odası sığınmanın pek etkilemediği, penceresi Cihangir Parkı'na bakan ve bu pencere önünde Kafka ile ilgili eleştiri yazıları yazdığı bir masanın bulunduğu bir oda şeklinde tasvir edilmiştir (Özlü, 2012, s.19). Apartmanın fiziksel yapısı ile odanın içinin anlatılması aynı değildir. Oda, bireyin yaşadığı ve aidiyet duyduğu bir mekândır bu nedenle de masanın üzerindeki beyaz kâğıtlara kadar her detay esere eklenmiştir. Selim'in romanda ilk bahsettiği ev eşinden boşandıktan sonra annesiyle oturduğu bir evdir. Sonrasında bir çatı katına taşınır ve farklı bir mekân olarak başka bir ev daha romana girer. Bu ev, kentin dışına doğru uzanan apartmanların birinde, aylık kirası dört yüz elli lira olan, önünde ve arkasında iki büyük terasa sahip bir çatı katıdır (Özlü, 2013, s.49). Selim,

yalnız yaşamaya başladığından beri ev ve oda ayrımı kalmaz çünkü tüm odalar ona aittir evinde. Çalışması için sessizlik vardır, bu ev her açıdan Selim'e mutluluk vermektedir. Bu nedenle de evde vakit geçirmek roman kişisi için güzeldir. Romanda başka bir ev betimlemesi de Selim'in kız arkadaşı Ayşe'nin odasının anlatılmasıdır. Ayşe'nin odası dışarıdan gözlemci bir bakışla anlatılır ve çıkarımlar yapılır:

“Ayşe'nin küçük odasına girdiler. Çalışma masasının yanında uzanan, yerden bir metre kadar yüksek etajerin üzerinde, Selim'in gönderdiği bazı mektuplar, alayda, bir askerin yaptığı, küçük boy halk resimleri, sözlükler, ekonomi kitapları vardı. Kapıya açılan küçük holden, mutfağın tül perdeleri, onun da ardında, camdan dışarı, öteki blok apartmanların mutfakları, mutfaklarda yemek hazırlayan, orta tabakadan çalışan kadınlar vardı” (Özlu, 2013, s.133).

Odadaki her detay Selim'e dar gelimli bir burjuva ailesi olmaktan uzaklaşılmasını anlatmaktadır.

Bir Uzun Sonbahar adlı eserde ise, roman başkışisi yine bir çatı katında yaşamaktadır. Bu çatı katı *Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları*'ndaki çatı katının tam zıttı olarak çizilir. Roman başkışisinin buradaki odası adeta bir hücredir (Özlu, 2013, s.197). Yazar bu benzetmeyi romanın hem 197. sayfasında hem de 218. sayfasında kullanmıştır. Oda dışarıdan şöyle gözükmektedir: “Odada, üzeri sarı renkte deriyle kaplı, eski, tahtaları işlemeli bir iskemleyle küçücük bir komodin, tahta, küçük, tek kişilik bir karyola vardı. Odanın tek penceresi apartman boşluğuna açılıyordu, her zaman loştu küçük oda” (Özlu, 2013, s.197). Oda, her ne kadar loş ve küçük de olsa roman başkışisi bundan farklı bir haz almaktadır. Dar bir mekânda bulunmak imgeler içerisinde dolaşmasına, usunda kopuk anı parçaları ve görüntülerin akmasına imkân sağlamaktadır.

Bir Yaz Mevsimi Romansı adlı eserde de birden çok farklı ev betimlemesi vardır: Selim'in Şişli'deki evi, Selim'in annesinin evi, Güngör'ün evi, Twiggy Canan'ın evi, Belkis'in annesinin evi –bu ev sadece yatak odasında cinselliğin yaşandığı yer olarak eserde yer alır-, Selim'in askerlerden kaçmak için saklandığı ev ve tutukevi. Diğer tüm eserlerde olduğu gibi bu eserde de bahsi geçen her evin fiziksel betimlemesi vardır ama eserde her ev bir özelliği ile ön plana çıkar. Romanda Selim'in gönül ilişkisinin olduğu kadınların evleri, cinselliğin yaşandığı mekân olma özelliği ile çizilir. Bu nedenle genel

anlamda fiziksel betimlemelerle anlatılır. Selim, hangisinin evine giderse gitsin odaların ne şekilde dekor edildiğini duvarlardaki tablolara kadar anlatır. Güngör'ün evi Selim'in gözünden şu şekilde anlatılır: "Oraya, odanın duvarlarına, eski ressam dostlarının armağan ettikleri birkaç küçük deseni asmıştı. Çoğu portreydi bunların. Küçük bir daktilo makinesi eski, tahta masanın kıyısında duruyordu" (Özlü, 2013, s.288). Romanın bir başka kısmında da Twiggy Canan'ın evi betimlenir:

"Kız salonun arkasına düşen odasını göstermek istedi. Kitaplarla, magazin dergileriyle dolu bir odaydı bu. Eflatun renkli, pütürlü bir yatak örtüsüyle kaplı tek kişilik bir yatak, küçük, tahta bir okuma masası vardı. Bütün duvarlar kadınlı, erkekli, yabancı sinema oyuncularının resimleriyle, rock şarkıcılarının renkli posterleriyle kaplıydı" (Özlü, 2013, s.314).

Her iki evin anlatımı da ayrıntılı ve kadınların tarzlarını yansıtan şekildedir. Özlü'nün gönül ilişkisi kurduğu kadınların evlerinin anlatımında Belkıs'ın evi farklılık gösterir. Belkıs'ın evi anlatılırken okuyucunun kafasında Belkıs'a dair bir düşünce oluşmaz. Sadece apartmanın dış yapısı ve odanın mobilyaları kısa bir paragrafla verilir. Burası cinselliğin yaşandığı bir yatak odasıdır Selim için.

Romandaki kadın evlerinde en farklı olanı anne evidir. Bu ev Feriköy'de Lalaşahin Sokağı'nda bir evdir. Eserde bu ev tüm sokağıyla beraber bir sayfa kadar betimlenir ama bu evin asıl önemi Selim'de uyandırdığı duygulardır. Selim'e göre anne evi karışık günlerde gidilebilecek bir sığınaktır (Özlü, 2013, s.440). Aynı zamanda bu ev ona acısıyla tatlısıyla geçmişi hatırlatır bu nedenle o eve bağlılık duygusu çok yüksektir.

Romanın 20. bölümünde Türkiye'de yaşanan siyasi olaylar nedeniyle askerlerden kaçan Selim'in Belkıs'ın yardımıyla saklandığı ev anlatılır. Bu ev Selim'in dördüncü kat olduğunu düşündüğü, terası olan bir evdir. Selim, burada rahatça düşünebilmekte aynı zamanda evdeki Belkıs'ın kütüphanesinden istediği kitabı alıp okuyabilmektedir (Özlü, 2013, s.423-424). Roman kişisi Selim, psikolojik olarak sıkıntılı bir süreçte de olsa bu ev onda olumsuz duygular uyandırmamıştır. Burada tam bir zıtlık olduğu için bu nokta dikkat çekicidir.

Eserdeki tüm evlerden farklı olarak 21. bölümde tutukevi anlatılmaktadır. İnce ince tüm fiziksel detaylarıyla betimlenen tutukevi Selim için yeni insanlar, yalnızlık ve sessiz bir karşılaşmaktan ibarettir (Özlu, 2013, s.428).

Özlu'nün kurmaca metinlerindeki evlerle kurmaca olmayan metinlerindeki evler arasında farklar vardır. Kurmaca olmayan veyahut kendi hayatından izler taşıyan eserlerinde her dönem yaşadığı evlerden ve o evlerdeki odalarından izler bulmak mümkündür. *Sürgünde 10 Yıl* ve *İşte Senin Hayatın* adlı eserleri Özlu'nün yaşamındaki evlere ve odalara dair betimlemeler içerir. Bu betimlemeler yazarın İstanbul'daki çocukluk anılarına ait olması yönüyle dikkat çekicidir. Özellikle eserlerindeki geriye dönüşlerle anlattığı bu zamanlarda Özlu'nün özlem duygusu bir hayli ön planda olur. Örneğin İstanbul'dan ayrı düştüğü dönemde Fatih'te on yılını geçirdiği evi ve odası aklına gelir:

“Orada tahtası kiremit rengine benzer bir renkle boyanmış masanın üzerinde de, senin karalamaların yanında hep okumakta olduğun kitaplar duruyordu. Yatağının yanındaki komodinin üzerinde de, tahtadan yapılmış kütüphane raflarındaki sıralanan kitaplar arasında kalmış boşluklarda da. Çünkü birkaç kitabı birden okuyordun” (Özlu, 2016, s.16).

Bu anlatımlarda aitlik duygusu ve özlem birleşmiştir. Bu anlatımdan sonra İstanbul'a döndüğünde de annesiyle beraber Şişli'de oturduğu çatı katını detaylı bir şekilde tarif eder yazar anlatıcı (Özlu, 2016, s.31).

Buraya kadar dikkat edilmesi gereken bir unsur vardır: Özlu'nün hayatındaki çatı katı imgesi. Hem kurmaca metinlerindeki kişiler için hem de Özlu'nün hayatında yaşadığı yerler olarak çatı katı dikkat çekicidir. Çatı katı imgesi küçüklüğünden dolayı samimiyeti de beraberinde getirmektedir, ev ne kadar büyük olursa insanın kocaman bir evde hissedeceği yalnızlık da o kadar büyümektedir. Özlu'nün çatı katını sevmesi bundandır. Özlu için çatı katları modern sığınaklardır ve nereye giderse gitsin yorgunluğunu atacağı yerdir (Özlu, 2016, s.33).

Stockholm'de uzun bir süre yaşayan Özlu orada kaldığı evi de eserlerinde anlatmıştır, özellikle *Sürgünde 10 Yıl* adlı eserinde. Özlu ve ailesi Stockholm'e ilk gittiklerinde yeni

bir hayat düzeni kurmakta zorluk çektikleri için Kibar Mahallesi’nde sahil yoluna yakın Kaptangatan’da (Kaptan Sokağı) bir evde -arkadaşlarının evinde- kalmışlardır. Bu evi Özlü, Stockholm’e gitmeden eşi kiralamıştır.³⁰ Ayrıca kendisine de bir çalışma evi –tek odalık bir ev- tutmuştur. Hem yaşadıkları ev hem de çalışma evi olarak tuttuğu ev sessiz ama cadde boyunca resim galeriyle dolu bir mekândır. Özlü, buraları sevemez (Özlü, 1990, s.39).

Özlü’deki ev ve oda imgeleri için genel olarak söylenebilir ki Özlü’nün tavrı evlerin de odaların da fiziksel olarak betimlenmesi şeklindedir. Bir eve bir kere gitmesi ya da bir odayı koridordan geçerken bile görmesi Özlü’nün detaylı anlatımı için yeterlidir. Tıpkı kentlerde, sokak ve caddelerde olduğu gibi ev ve odalar da anlatılırken okuyucunun zihninde hayali de olsa bir kroki çizmek istenmektedir. Bunun yanı sıra kimi eserlerde özellikle odaların iç dekorları hakkında detaylı bilgiler de verir. Bunun nedeni eser kişileri hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlamaktır. Örneğin, bir evin duvarındaki tablo bize evin sahibi hakkında az çok bilgi verir. Yani özellikle kurmaca eserlerde mekânların tasviri kişileri daha ayrıntılı tanıtmaktır. Kurmaca metinlerindeki evler – roman kişinin kendi evi değilse- genel anlamda cinselliğin yaşandığı bir mekândan öteye geçememiştir.

Kurmaca olmayan metinlerde ise Özlü, kendi hayatındaki evleri, ev odalarını ya da otel odalarını anlatır. Otel odalarında hissedilmeyen aidiyet ev odalarında hissedilir. Komodinin üzerine konmuş, okunmaya başlanmış bir kitap bile bunun en önemli göstergesidir. Bu aidiyet duygusu Özlü’nün duygusal yönünü de besler. Özellikle yurdundan ayrı düştüğü dönemlerde İstanbul’daki evini ve odasını çok özlemektedir. Bu durum yazarın kurmaca olmayan metinlerine de bu şekilde yansımıştır. Gençliğini geçirdiği odasını anmak içindeki özlem duygusunu bir nebze rahatlatmaktadır: “İnsan yurdundan ayrı düşünce geçmişine dönük hayaller de yaratıyor. Örneğin şimdi oturduğum Feriköy’deki evin arka odası. Gizlice Türkiye’ye dönmek ve hiç dışarı çıkmadan o odada yaşamayı hayal ettiğim zamanlar oldu” (Alptekin, 1998, s.10). Ev odaları, eser kişilerinin duygularını açıkça yaşadığı, mahremiyetin sonsuz olduğu, bireyin değişim ve gelişimine tanık olan yerlerdir. Özlü’nün eserlerinde yatak odaları

³⁰ Evin tüm odaları ve sokaklarıyla detaylı betimlemesi için bkz. Özlü, Demir (1990), *Sürgünde 10 Yıl*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s.15-16.

her zaman cinsellikle bağdaştırılmışken; anne evi odaları geçmişe özlem ve tüm sıkıntılardan kurtulmak istemekle bağdaştırılmıştır.

Özlu'nün eserlerinde **kafeler, pastaneler ve lokantalar** büyük ölçüde yer almaktadır. Sadece Özlu için değil; Özlu'nün gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde İstanbul'da özellikle edebiyat dünyası insanları için de ayrı önemlidir. Özlu'nün buradan başlayan alışkanlığı, hangi ülkeye ya da kente giderse gitsin devam etmiştir, kafeler, pastaneler, lokantalar onun ilgi alanı olmuştur ve eserlerine de çokça yansımıştır. Özlu'ye göre o dönemdeki Avrupa tarzı kahveler, toplumu kültürel ve siyasal açıdan değiştirmek isteyen jakobenlerin devam ettiği mekânlardır (Özlu, 1991, s.8).

İlk olarak Özlu için önemli olan İstanbul'daki pastanelerden bahsetmek gerekir. Aslında sadece Özlu için değil Özlu'nün dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1950 kuşağı için Beyoğlu pastaneleri, kuşağı anlamak ve anlamlandırmak adına son derece önemlidir. Pastane kültürü, aslında Türk geleneğindeki kahvehanelerden gelir, bu noktada gelenekten beslenen bir modernist yapı olarak adlandırabilirler. Köy kahvelerinde aşık edebiyatı yapılması gibi kent pastanelerinde de modern edebiyat tartışmaları karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Tanzimat Fermanı'yla beraber gelen Batılılaşma süreci yaşamları Avrupai bir tarza yaklaştırmıştır. Bu dönemde edebiyatta olduğu gibi sosyal hayatta da Fransa'nın, Paris'in etkisi yoğun bir şekilde görülür. Bu etkinin en yoğun yaşandığı kent tabii ki İstanbul'ken semt olarak da Beyoğlu'dur. Bundan dolayı da Beyoğlu deyince akla gelen edebiyatçı mekânları vardır. Bu mekânlar sadece 1950 kuşağına imkân sağlamakla kalmamıştır; daha öncesinde de Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati sanatçılarına imkân sağlamışlardır. Özellikle 1950'lerden sonra adeta bir kültür edebiyat merkezi haline gelen bu mekânlar Beyoğlu pastaneleridir: **Lebon, Baylan, Markiz, Pelit, Nisuz, Park, Pakiş, Cumhuriyet, Pelit, Parizyen Kahvesi, Oriental Kahvesi**. Bu pastaneler Özlu'nün eserlerinde sık sık yer alan mekânlardır. Sadece düşünce yazılarında değil edebi kurgulu eserlerinde de bu mekânlar karşımıza çıkar. Mekân olarak kullanılan pastanelerin tümünün betimlemeleri en ince ayrıntısına kadar eserlerde yapılmaktadır. Böylece okur, eserde anlatılan mekânı tüm ayrıntılarıyla gözünde canlandırabilir. Örneğin Nisuz Pastanesi, loş ve yüksek tavanlı oluşu vurgulanarak betimlenmiştir (Özlu, 1991, s.11). Bu mekânların sadece dış ve iç mekân fiziksel özellikleri değil; aynı zamanda mekân içi atmosferi de eserde okuyucuya verilmektedir:

Ben, kendimi yaşamak için Beyoğlu'na attığımda, biraz yukarıda değindiğim gibi, **Lebon** eski Lebon olmasa da, gene çok güzel bir dönemini yaşıyordu. Kapıdan girince yeralan vestiyere paltonuzu ya da trençkotunuzu asıyor, geride pasta vitrinlerinin ve servis kapısının bulunduğu, küçük masalarıyla, kadınlı erkekli çok şık bir müşteri kalabalığının doldurduğu çay, kahve, çikolata, kozmatik kokan güzelim atmosfere giriyordunuz (Özlu, 1991, s.12).

Mekânın hem fiziksel iç detaylarının verilmesi hem de müşteri profilinin çizilmesi eseri okuyan kişinin zihninde dönemin Lebon'unu canlandırması bakımından önemlidir. Buradan da anlaşılacağı üzere Özlu'nün Beyoğlu pastanelerini betimleyişi sıradan bir mekân tasvirinden çok daha fazlasıdır. Özlu için Beyoğlu pastaneleri kendi başına bir anlam ve değer ifade etse de zihni tüm Beyoğlu yapılarını hep beraber ele alır; bu nedenle de Özlu için Beyoğlu bir çağrışımlar kosmosudur (Özlu, 1991, s.13). O dönemlerde yaşamamış bir okur, Özlu'nün eserlerini okuyarak o dönemin pastanelerindeki edebi, kültürel, sosyal ortama ortak olabilir. Yine mekânlar ve insanlar arasındaki ilişkiler de Özlu'nün eserlerinde çokça ön plana çıkmaktadır. Pastanelere gelen kişiler sıradan insanlar değildirler; onlar düşünsel olarak, ruhen bu mekâna aidiyet hissederler. Bu nedenle de mekânların içerisine yerleştirildiklerinde asla eğreti durmazlar. Bu mekânlar genellikle hem edebiyatçıların bireysel takıldığı hem de yeni edebiyatçıların birbirleriyle tanıştığı yerlerdir. Örneğin Özlu, Cumhuriyet Pastanesi'nde Hilmi Ziya Ülken'le tanışma fırsatına sahip olmuştur (Özlu, 1991, s.10). Yine de Beyoğlu pastanelerini edebiyatçıların tekelinde göstermek doğru değildir. Hepsinin farklı farklı müşteri profili olduğu açıktır fakat çok çeşitli müşteri profiline sahip pastaneler de vardır. Pelit Pastanesi bunlardan biridir. Felsefecilerin, lüks buluşma evi kadınlarının, tiyatro oyuncularının, ayırksı genç tiplerin takıldığı bir mekândır (Özlu, 1991, s.14). Pelit gibi evrensel insan profillerini barındıran pastaneler sokağın, kapalı mekâna yansımış halidir.

Beyoğlu'ndaki bu pastaneler içinde bir tanesi vardır ki hem Özlu için hem de dönemin tüm sanatçıları için ayrı bir yere sahiptir: Baylan Pastanesi. Kurulduğunda Fransızca 'şark' anlamına gelen I'Orient okunuşu olan Loryan adını taşıyan pastane daha sonra yabancı isimlerin Türkçeleştirilmesi yasasıyla beraber 1934 yılında 'kusursuz mükemmellik' anlamına gelen Baylan adını almıştır (Özata Dirlikyapan, 2010, s.103). Kurulduğu günden itibaren edebiyatçıların uğrak mekânı hâline gelen, kadın yazarların da sık sık gittiği bir mekân olan Baylan; Attila İlhan'ın buraya sık sık gidip gelmesiyle

başka bir çehre kazanmıştır. Baylan, birçok edebiyatçıya kapılarını açan bir mekân olduğu için çok farklı kalemlerin de malzemesi olmuştur. “Baylan Pastanesi fakültedeki grubun uğradığı bir yer değildi. Orası daha çok karalamalarını ceplerinde taşıyan genç şairlerin yeri idi” (Özlü, 2006, s.28). Salah Birsal, Ahmet Oktay gibi isimler Baylan hakkında detaylı bilgiler verirler. Özlü de bunlardan biridir. Kişisel hayatında çok fazla uğradığı bir mekân olan Baylan’ı eserlerinde detaylıca anlatır. Özlü’ye göre Baylan bir yaşam tarzıdır. Eserlerinde birçok pastaneden, kafeden bahsetmesine rağmen Baylan, Özlü için ayrıdır. Hatta bu durumu iç dünyasında da hissettiği için Baylan hakkında yazdığında zorlandığını ifade eder:

“Bütün bir kuşak için, gençlik yıllarında bir yaşama biçimi getirecek kadar önemli olmuş **Baylan Pastanesi** üzerine birşeyler yazmanın benim için ne denli zor olduğunu, şimdi de anlıyorum. Ne zaman Baylan üzerine birşeyler yazmayı aklımdan geçirsem hissetmişimdir bu zorluk duygusunu” (Özlü, 1991, s.14).

Baylan; Özlü ve kuşağının 1954 yılından 1960 devrimine kadar vakit geçirdikleri, edebiyat ve sanat konuştukları, akşamüzeri bulup gecenin planını yaptıkları yaşamlarının tam ortasında yer etmiş bir mekândır. Buraya takılan yazarların kendi içlerinde bir oluşumu vardır ve dışarıdan gelen aykırı tiplere kapalıdırlar. Diğer uğrak pastanelere kıyasla Baylan’ın bir ruhu vardır. Orası sadece betimlenen arka plan bir mekân olmaktan ziyade kişilerin kimliklerini ele veren bir mekândır. Baylan, insanların birbirlerini bulduğu bir özgürlük sahnesiydi; yaşam, gerçeküstücülük, varoluşçuluk ordaydı (Özlü, 1991, s.16). Baylan, mekânın sadece edebi metni kurgusal yönden tamamlayan bir unsur olmaktan ziyade bireylerin hayata bakış açılarını, yaşamlarını okuyucuya yansıtması bakımından önemlidir.

Özlü, gençlik ve yetişkinlik döneminde pastane ve kafelere oldukça ehemmiyet vermiştir. Vaktinin çoğunu bu mekânlarda geçirmiştir. Bu mekânlar, Özlü için boş vakit öldürülen yerler olmamıştır hiçbir zaman. Özellikle Beyoğlu’ndaki pastane ve kafelerin Avrupai tarzda döşenmiş olması Özlü’nün Avrupa’da geçirdiği vakitlere olan özlemini bastırması bakımından önemlidir: “...bu alttaki büyük yer Cumhuriyet Pastanesi adlı, aydınların da devam ettikleri, çok geniş, Avrupa tarzı bir kahveydi. O geniş pastahanenin eflatun, maroken koltuklarını, kristal camlarla süslü tezgâhını, geniş, ferahlık veren atmosferini anımsıyorum” (Özlü, 1991, s.9).

Buralarda yaşanan Avrupalılık bir bakımdan yazarı duygusal yönden tatmin etmektedir. Bu mekânlar sadece iç ve dış tasarımlarıyla Avrupalı hayatı anımsattığı için tek taraflı bir önemde değildir tabii ki, aynı zamanda buralarda paylaşılan dostluklar ve kültürel birikimler de oldukça önemlidir. Avrupa'yı anımsatan, yazarların zihninde Avrupa'yı yaşatan bu mekânlarda milli konular da konuşulmaktadır. Dönemin siyasi durumu, Türk aydınının sorunları, Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal durum gibi birçok konu buradaki yazarların sohbet konusudur. Özlü'nün hayatının merkezinde olan Beyoğlu pastaneleri ve kafeleri onun, İstanbul'dan uzak kaldığı her yerde de zihninde bir imgedir. Çok fazla ülke ve kent gezme fırsatı edinmiş olan Özlü, farklı ülkelerdeki farklı kafelere girdiğinde zihninde Beyoğlu kafeleri hemen canlanmaktadır. Bundan dolayı Özlü'nün eserlerinde yabancı kafe isimleri de sıklıkla yer alır. -Bu kafeler, şu şekilde sınıflandırabiliriz- Paris'te bulunanlar: Café de Flore, Café Select, La Ronde Point, Café Dôme, Fallstaff; Berlin'de bulunanlar: Café Mühring, Café Wellenstein, Hackescher Hof Restaurant- Café; Stockholm'de bulunanlar: Café Eclair, Gateau, Tures Kahvesi, Café Nova; New York'ta bulunan: Café Leche, Amsterdam'da bulunan: Café de Paris, Zürich'te bulunan: Odeon Kahvesi. Bunların yanı sıra Almanya'da ve Atina'da adı verilmeden hikayelere konu olan ve betimlenen kafeler de vardır.

Özlü'nün eserlerindeki bu kafelerin en belirgin özellikleri İstanbul'daki pastanelerle ortak yönleridir. Örneğin Berlin'de bulunan Café Mühring, Eski Lebon ve Baylan karışımı, geleneğin yaşadığı bir mekândır (Özlü, 1991, s.32). Özlü'nün de dikkatini bu yönüyle çekmiş ve eserlerine konu olmuştur. Paris kafeleri ise Özlü için özgürlük demektir. Terasında oturup saatlerce kitap okuma özgürlüğünü elinde bulduran Özlü, ne zaman bu anı yaşasa derin ve yerleşik bir özgürlük duyduğunu ifade eder (Özlü, 1991, s.18). Paris kafelerinin bir başka özelliği ise tıpkı İstanbul'daki Baylan gibi Türk edebiyatçıları bünyesinde toplayabilmesidir. Burada özellikle belirtilmesi gereken yer Café Select'tir. 1950 kuşağı sanatçılarının birçoğunun Paris geçmişi olduğu göz önüne alındığında Café Select buluşmaları bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır denebilir:

Herkes işlerini yaptıktan, kurslarını bitirdikten, odasında yazı yazma çalışmalarını tamamladıktan sonra Select Kahvesi'ne geliyordu. Böylece kahvenin iç bölümündeki tahta masaların çevresinde ya da terasdaki yuvarlak masaların dolayındaki hasır sandalyelerde yeni bir yaşam başlıyordu. Heykeltıraş Kuzgun'dan Onat Kutlar'a, Güner Sümer'den Ferit Edgü'ye kadar herkes (Özlü, 1991, s.19).

Şüphesiz ki pastane ya da kafe hangi kentte olursa olsun detaylı bir iç mekân tasviriyle Özlü'nün eserlerinde yer almaktadır. Örneğin *Kanal Kentlerinde* adlı eserinde betimlenen kafelerin hepsi geniş yüksek tavanlı olarak verilir: “Kurfürstendamm üzerindeki başka bir kahveye gittik. Bu yüksek tavanlı, geniş kahve çok güzeldi” (Özlü, 2010, s.26). “Hackescher Hof karşıdaki S-Bahn istasyonunu, alanı, bütün yol kavşaklarını gören geniş camlarıyla, yüksek tavanı ve genişliğiyle nefis bir kahveydi” (Özlü, 2010, s.47). Bu durumda okuyucu Berlin'deki kafelere karşı genel bir yargıyı kafasında şekillendirme imkânına sahip olur. Yine bir başka örnek: Özlü'nün uzun süre yaşama fırsatı bulduğu Stockholm'de daha yeni bir gönüllü sürgünken tanıştığı Café Eclair; Orta Avrupa üslubunda yapılmış, içerisi aynalarla ve tahta süslemelerle bezeli, ağır perdeleri açık, yazın da dışarıya masa çıkaran, güzel kızların çalıştığı modern bir kahve olması yönüyle ön plana çıkmıştır (Özlü, 1991, s.28). Yazarın *Ne Mutlu Ulysses* adlı eserinde bu kafeyi betimlerken belirttiği gibi daha sonra yazarın *Bir Yaz Mevsimi Romansı* adlı eserinde de aynı kafe karşımıza daha detaylı bir betimleme ile çıkar. Aynı kafenin bu eserdeki detaylı betimlemesinde; kafenin, kentte alışık olunmayan bir biçimde düzenlendiğini romanda okuruz. Kafenin zeminindeki halının rengini, kafenin içini ikiye ayıran paravanı, kafenin içindeki araları ceviz rengi tahtalarla ayrılmış aynalarını ve bu aynaların iç mekânın genişliğini nasıl değiştirdiğini, avizeleri, kasanın bulunduğu yeri, buradaki kahve makinelerini... vb. her ince ayrıntıyı eserde bulmak mümkündür. Kafe tüm bu detaylarıyla adeta Orta Avrupa'da kapalı iklimler için yapılmış, kendince saklılığı olan bir yerdir (Özlü, 2013, s.281-282).

Mekânın fiziksel özelliklerinin bu kadar detaylı anlatılması aslında birbirine benzeyen mekânların tercih edildiğini göstermektedir. Bu da yazarın dünya görüşünü vermesi bakımından önemlidir. Yine aynı şekilde mekânlara gelen insanların genel itibarıyla dış görünüşleri ve meslekleri verilir. Bunun sebebi de mekânın ruhunu okuyucuya verebilmektir. Her ne kadar yazarın tüm eserlerinde en azından isim olarak da bir pastane ya da kafe bulunsa da kurgusal metinlerdeki kişiler bu mekânlara aidiyet duymazlar. Kişilerin hayat görüşünü anlamak açısından izlenim oluştursa da; karakterler üzerinde etkileyici ve olay zincirinde doldurulamaz şekilde etkileri yoktur. Bu mekânlar genel olarak toplumun bir yansıması olarak eserde yerini alır. İç mekân tasarımıyla iklime uyan kafeler, kafelere gelen müşterilerden dolayı kültürel ortam oluşturulmuş

kafeler, İkinci Dünya Savaşı'nın izlerini taşıyan ve bu nedenle alçakgönüllü dizayn edilmiş kafeler gibi. Özlü'nün kendi hayatını anlattığı anılarında ya da düşüncelerini anlattığı denemelerinde de pastane ve kafelerden ince ayrıntısına kadar bahsedilir. Özlü'nün kişisel yaşamını şekillendirmede özellikle Beyoğlu pastaneleri oldukça önemlidir. Bu nedenle yazarın baktığı yerden bakabilmek adına pastane ve kafelerin üzerinde dikkatlice durmak gerekir.

Tüm bu mekânlara ek olarak Özlü'nün eserlerinde seyrek de olsa görülen farklı mekânlar da vardır. Bu mekânlar Özlü'nün hikâyelerine isim vermiştir. Eczane, postane, banka, gemi, avlu, havuz başı, kilise, kule, zindanlar, dükkânlar ve çarşılar gibi birçok mekân vardır. Genellikle hikâyede fiziksel bir mekân olmaktan öteye gitmeyen bu mekânlar ayrıntılı şekilde betimlense de eser kişileri üzerinde herhangi bir etkileri söz konusu değildir.

Görüldüğü gibi Özlü'nün eserlerinde çok farklı mekânlar bulmak mümkündür. Bu mekânların en çok göze çarpan özellikleri iç ve dış mimarileridir. Topluma açık alanların mimarisi, toplumun sosyolojik ve kültürel yapısını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra iç mekân diye adlandırdığımız odaların betimlemeleri ise tıpkı toplumsal alanlar gibi tüm mimari detaylarıyla betimlenmişken eser kahramanını her açıdan beslemektedir. Özlü'nün eserlerinde mekânların, eser kişileri üzerinde psikolojik etkileri de söz konusudur. Bu da eser kişilerinin mekânlarla bütünleşmelerini sağlamaktadır. Tüm bu sebeplerden dolayı denilebilir ki ister iç ister dış mekân olsun Özlü'nün eserlerinde mekân büyük önem arz etmektedir. Mekânın kişilerle ve zamanla ilişkisi de aynı önemdedir.

SONUÇ

1950’li yıllardan itibaren dünya, İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerini her alanda hissetmeye başladı. Yaşanan bu savaş insanların farklı düşünmelerine ve sorgulamalarına neden oldu. Değişen düzende yeni düşünce sistemleri belirdi. Bu düşünce sistemleri; ekonomi, siyasi, sosyal hayat, edebiyat gibi pek çok alanda kendini gösterdi. Modernizm ile başlayan bu süreç kent ve kentleşme olgularını beraberinde getirdi. Savaştan sonra değişen anlayışla büyük kentler –metropoller- kurulmaya başlandı: yer altından trenlerin geçtiği, yapıların büyük olduğu, betonlaşmanın ön plana çıktığı kentler... Savaşın sonuçları –savaşa girmemesine rağmen- Türkiye’de de etkilerini gösterdi. Avrupa tarzı kentler kuruldu. Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde betonlaşma yaygınlaştı. Aynı zamanda değişen ekonomik ve siyasi yapılar nedeniyle köyden kente göçün artmasıyla beraber kentlerin nüfusları çoğaldı ve nüfus dinamiği değişti. Kentler kalabalıklaştı. Kentlerin fiziki şartları ve toplumsal yapıları değişirken kentlerde yaşayan insanların düşünce yapıları da değişti. Kentlerin kalabalıkları içinde ‘birey’ ön plana çıktı. Kentin olmadığı yerde bireyin varlığından söz edilemez. Kent, bireyi yarattı. Birey de aynı zamanda kenti, kendine göre var etti.

Avrupa’da başlayan ve Türkiye’de çeviri yoluyla yaygınlaşan varoluşçuluk akımı da temelde bireyi ele almaktadır. Bireyin tüm sancuları, bunalımları, sıkıntıları, ölümü varoluşçuluğun konularıdır. Varoluşçuluğun Avrupa’da yayılmaya başladığı dönemde Türk edebiyatçıları da çeviri yoluyla okudukları eserlerle bu akımı tanımaya başladılar. 1950 Kuşağı edebiyatçıları olarak adlandırılan bir grup yazar ve şair bu akımın tam olarak kendilerini anlattığını ileri sürdüler. Varoluşçuluk, mekânla ve zamanla bütünleşmiş olan bireyin kalabalıktaki varoluş sürecini anlatır. 1950 Kuşağı sanatçıları da kendi kuşaklarının kentte –İstanbul’da- yaşadıkları sıkıntıları ve bunalımları en iyi bu şekilde anlatabileceklerini düşündüler. Bu nedenle varoluşçuluk akımını benimsediler ve eserlerini bu akım doğrultusunda şekillendirmeye başladılar. Özellikle kentte yaşanan siyasi olaylar dönemin sanatçılarını çok etkiledi. Kentte yaşadıkları her türlü sıkıntı dönem yazarlarını varoluşsal sancılar yaşayan bir birey haline getirdi. Bu durumda sanatçılar aslında kendilerini anlatmış oldular. 1950 Kuşağı sanatçıları varoluşçuluğu Avrupa’dan olduğu gibi almadılar, ona yerellik kattılar. Basit tabirle

onlar, her gün kentte gördükleri bir insanı, arkadaşlarını anlattılar. Dönem içerisindeki eleştirilere de bu noktadan yola çıkarak cevap verdiler. Türk edebiyatındaki bu durum beraberinde tartışmaları da getirdi. Böylece iki ana kol oluşmuş oldu: Köyü konu alan eserler ve kenti konu alan eserler. Kenti konu alan eserler bireyi de temelde ele almak zorundadır. Bu yüzden kent ve birey sıkı bir ilişki içerisinde.

Üç bölüm altında toplanan bu çalışmanın birinci bölümünde Demir Özlü'nün hayatı, ikinci bölümde kentlerde geçen yaşamlar, üçüncü bölümde ise kentsel çevre ele alınmıştır. Çalışmanın üç bölümü de temel nokta olarak kentlerden beslenir. Özlü'nün hayatı, eserlerinde ele aldığı kentleri; kentlerde geçen yaşamlar ve kentsel çevre de kentin birey üzerindeki etkisini belirlemiştir.

Demir Özlü, Türkiye'deki varoluşçu edebiyatın önde gelen isimlerindedir. Hikâyelerinde varoluşçuluk çizgisinde ilerlese de romanlarında bu çizgiye bağlı kalmamıştır ama eserlerinin temel noktası birey ve kenttir. Kent ve birey ilişkisi Özlü'nün eserlerinde varoluşçuluğun getirdiği düşünce temelinde ele alınır. Mekân betimlemeleri de tüm ayrıntılarıyla realist bir betimleme gibi olsa da bu betimlemeler bireyin aidiyet duygusunu besler. Bireyin varoluş amaçları mekânla ilişkilendirilir. İlk eseri *Bunaltı*'dan son eseri *Güvercinler ve Matmazeller*'e kadar eserlerini birey ve kent ilişkisi paralelinde yazmıştır.

Özlü'nün eserlerini kesin çizgilerle dönemlere ayırmak mümkün olmasa da hikâye türünde eser verdiği ilk dönemlerine varoluşçuluk temalarına oldukça bağlı kalmıştır. *Bunaltı*, *Soluma*, *Boğuntulu Sokaklar* eserlerinde varoluşsal sancıları olan hikâye kişileri konu edinilmiştir. Bu hikâyelerde yer alan kişiler kentin farklı mekânlarında dolaşmakta ve var oluş amaçlarını sorgulamaktadırlar. Özlü'nün bireyleri; sokaklarda aylakça dolaşan, dolaşırken sorgulayan bireylerdir. Dolaşan bireyler, betimleme anlamında da kente dair birçok detayı verir. Tüm dış ve iç mekânlar hikâye kişilerinin etkilendiği mekânlardır. “Kaldırımlarda”, “Alan”, “Boş Alanlar”, “Boğuntulu Sokaklar”, “Kanal”, “Tiyatro”, “Sokakta”, “Sokak”, “Garaj” gibi hikâye isimleri de kentin önemini vurgular. Tüm hikâyeler kent olarak Stockholm ve Paris'te geçer. Bu kentler Özlü'nün de gidip gördüğü kentlerdir.

Yazarın, sonra yazdığı *Öteki Günler Gibi Bir Gün* ve *Aşk ve Poster* adlı eserleri varoluşçuluğun ilk üç eserine göre yoğun hissedilmediği eserleridir. “Sokaklarda Bir Avlu”, “Kule”, “Açıkta Kalan Kilise”, “Ötedeki Ülke”, “Alp Oteli”, “Gemide”, “Napoli”, “Marsilya’da”, “Paris’te”, “Kopenhag”, “Büyük Bir Otelde Aşk”, “Bologna’dan Çıkarken”, “Beyoğlu’nda Bir Öğle Vakti” adlı hikâyelerin hepsinde kent ya da kente dair mekânlar yer almaktadır ancak bu mekânlar fiziksel betimlemelerden ileri gidememiştir. Birey üzerinde varoluşçuluk anlamında herhangi bir etkileri yoktur. Bazı hikâyelerde yapılan zamanda geriye dönüşlerle Özlü’nün çocukluk dönemindeki kentler eser içerisinde verilir. Bu teknik Özlü’nün daha sonra yazdığı eserlerde sık sık kullanılmıştır.

Özlü’nün eserlerindeki kent ve bireye, hayatı ışığında bakmanın önemi; Özlü’nün sürgün döneminin başlamasıyla birlikte verdiği eserlerle önem kazanır. 1979 yılında gönüllü sürgünlüğü başlayan Özlü’nün, bu tarihe kadar yazdıkları ile bu tarihten önce yazdıkları arasındaki fark açıktır. Sürgün, bireyin hayatını derinden etkileyecek fiziksel ve psikolojik bir olaydır. Özlü, her ne kadar sürgünlüğe gönüllü başlamış olsa da ülkesinden ayrı düşmek ve bir daha ülkesine dönememe ihtimali onu etkiler. Bu da eserlerine yansır. Özellikle roman türünde verdiği eserlerde kendine benzeyen kişiler yaratması bunun açık örneğidir. Yarattığı kişiler tıpkı kendi gibi sosyal ve siyasi sıkıntılar çekmiştir. Özlü, bu sayede dönemin siyasi tarihine de ışık tutmaktadır. Aynı zamanda bu kişiler sık sık yolculuklara çıkan ve yeni kentler gören kişilerdir.

Özlü, İstanbul’dan uzak kalmaya başladıktan sonra eserlerindeki kentler ve kentlere ait mekânlar düş ile gerçeklik arasında, imgelem olarak, bilinçte var olan şekilde anlatılmıştır. Bu noktada zamanda geriye dönüşler ve anılar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda özlem duygusunun baskın olmasından dolayı eski ve yeni arasında karşılaştırma –özellikle İstanbul için- söz konusudur. Bireyin eski kente duyduğu özlem, yeniyi kabullenememe ve kendini yeni kente ait hissedememe sorununu da beraberinde getirir. Birey, yersiz yurtsuzdur. Boşluktadır. Bireysel başlayan bu sıkıntılar varoluşçuluğun problemlerine dönüşür. Özlü’nün varoluşçuluğu yerelleştirmesi tam olarak böyledir.

Yazarın, 1979 yılından sonra yazdığı eserlerinde artık yeni kentler vardır. Özellikle Stockholm, sürgünün ilk zamanlarında yazılan eserlerde sık sık mekânlarıyla anlatılır. *Stockholm Öyküleri* adlı kitabı bunun en açık örneğidir. Yazar, eserde Stockholm'e ait her detayı en ince ayrıntısına kadar anlatır. Bu dönemde sokak ve caddelerin yanı sıra "Saatçi", "Eczane", "Merkez Postanesi'nde", "Danske Bank" gibi kentin farklı mekânları eserlerde yer alır.

2000'li yıllarda yazdığı *Geçen Yaz Kentte Kızlar; Şapka, Deniz Kıyısı ve Yüz* ve son hikâye kitabı *Güvercinler ve Matmazeller* adlı eserlerinde ise kent imgesi yoğunluğunu yitirmiştir. Yer alan kentler ve kentlere ait mekânlar da özlem duygusu ile verilmiştir. Son hikâye kitabında düş öyküleri olarak belirtilen hikâyelerden "Bir Kenti Hayal Etmek" adlı hikâyede hayal âleminde bir kent imgesi vardır.

Özlu, hikâye türünde verdiği eserlerinin özellikle ilk döneminde varoluşçuluk akımının etkisi altındadır fakat Özlu'nün varoluşçu bir yazar olduğunu söylemek için onun tüm eserlerinde aynı yoğunlukta varoluşçuluk etkisi görmek gerekir. Özlu'nün romanlarında bu etki görülmez. Romanlarına bakıldığında varoluş sancıları çeken roman kişileri görülebilir. Bunun sebebi Özlu'nün varoluşsal sancılar çeken bir birey haline gelmesidir. Yani Özlu, varoluşçuluk bağlamında bir roman kişisi yaratma amacı gütmeyen o sadece romanlarına kendini yansıtır ve kendisi varoluşsal bunalımlar yaşayan bir bireydir. Ülkesinden uzak düşen yazar, tıpkı kendisi gibi farklı ülkelerde yaşayan, yolculukları hiç bitmeyen, kendini hiçbir yere ait hissedemeyen ve bu nedenle kentlerin kalabalıklarından bunalan, aynı zamanda tezat bir şekilde kapalı mekânlarda kalıp düşünmek istemediği için kendini cadde ve sokaklara atan bireyleri anlatmaya başlamıştır. Kısacası Özlu, anlattığı bireylerde kendini bulmuştur.

Yazar, kurmaca olmayan metinlerinde de –anlatı, günce, düşünce yazılarında- kentleri anlatır. Bunun temel sebebi kendi hayatında kentlerin baskın olmasıdır. Özellikle güncelerinde *Berlin Güncesi*, *Paris Güncesi* bu durum daha da ön plandadır. Günce tutmanın verdiği esneklikle herhangi bir edebi kaygı gütmeyen kentlere ait her detay uzun uzun eserlerde yer almıştır. Eserlerde günü gününe verilen hava durumları bunun en açık örneğidir. Özlu, kurmaca olmayan metinlerinde kendi hayatını anlattığı için kentlerle ilgili fiziksel betimlemelerden öteye gitmez. Bu nedenle bu eserlerden

Özlu'nun psikolojik durumları elde edilebilir. Bu da bize yazarın hangi dönem, hangi kentte neler hissettiği hakkında bilgi verir. Bunun dışında herhangi bir edebi çıkarım yapmak mümkün değildir.

Bu nedenle Özlu'nun eserlerindeki değişimleri hayatı paralelinde incelemek gerekir. Özlu'nun eserlerine kronolojik olarak bakıldığında sürgünden önce, sürgünden sonra ayrımı göze çarpmaktadır. Bu ayrım, Özlu'nun kent ve bireyi konu edinmesini değiştirmemiş sadece kenti ve bireyi alımlamasını değiştirmiştir. Çünkü Özlu'nun her dönem eserinde kente dair unsurlar bulmak mümkündür. Kurmaca olmayan eserlerinde bile yazarın kente ait detayları sık sık okuyucu ile paylaştığı görülür. Özlu'ye göre kenti oluşturan unsurlar bir bütündür. Bu bütünlük birey üzerinde de aynı şekilde etkisini gösterir.

Özlu'nun tüm eserlerine bütünsel açıdan bakıldığında kent ve kentli birey çok önemlidir. Kentler, bireyler üzerinde psikolojik ve fiziksel etkiler bırakır. Bireyin yaşadığı bir kenti sevmesi ya da sevmemesi onun tüm hayatını etkiler. Özlu, kendi hayatında da aynı durumları yaşadığı için eserlerinde kendi hayatından izler bulunur. Yarattığı kurmaca metin kahramanlarının Özlu'nun yaşadığı kentlerde yaşaması, askerliğini bile Özlu ile aynı kentte yapması tesadüf değil bilinçli bir tercihtir. Kentlerin tüm eserlerde ayrıntılı verilmesi kentin bireyi oluşturması ya da değiştirmesi noktasında önem arz eder. Mekânların iç dekorlarının, doğanın bir parçası olan iklimin, sokakların kalabalığının insan psikolojisi üzerindeki etkisi kentli bireyi anlamının en kısa yoludur. Bu nedenle de eserlerde uzun betimlemeler sıklıkla kullanılır.

1935 yılında doğan ve ilk eserini 1958 yılında veren Özlu, yarım asırdır durmadan üreten, yazdıklarıyla Türk edebiyatına katkı sağlayan bir yazardır. Uzun dönemler üreten yazarların sabit bir çizgide kalmaları kolay olmasa da Özlu'de 'kent' sabit bir imgedir. Kurmaca olan ve kurmaca olmayan tüm eserlerinin arka planında kentler vardır. Bu durum Özlu'nun kentleri ne kadar önemseydiğinin, yazın hayatının merkezine koyduğunun göstergesidir. Kişisel yaşamında da kentlere aynı önemi gösterdiğini düşünce yazıları kanıtlar niteliktedir. İnsanları yaşadıkları, buldukları kentlerle ve o kentleri oluşturan unsurlarla bir bütün olarak değerlendirir. Bu nedenle kaleme aldığı eserlerinde de bu noktayı gözetir.

Sonuç olarak Demir Özlü'nün tüm eserleri birey ve kent bağlamında hayatı paralelinde incelendiğinde kentli bireyi anlayabilmek, anlamlandırabilmek adına detaylı bilgiler vermektedir. Mekân ve bireyi birbirinden ayrı düşünemeyeceğimiz gibi birbirlerini değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü de Özlü'nün eserlerinde görmek mümkündür. Tüm bu bağlamlarda onun eserleri kentli bir yazarın kentli bireylerini anlattığı için çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKARSU, B. (1979). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- AKTUNÇ, H. (1985). “Demir Özlü’nün Bir Beyoğlu Düşü Üzerine İç-Konuşma”. *Yazko Edebiyat*, 56, 15-17.
- ALANGU, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi (1940-1950)*, 3, İstanbul: Asaf Etkin Yayınları.
- ALPTEKİN, F. (13 Haziran 1998). “Düşlerim Dokundu İstanbul’a...”. *Cumhuriyet Gazetesi*, 10.
- ALTUĞ, F. (2001). “Bir Edebi Değişimi A Dergisi ile Okumak”, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, İstanbul.
- ANDAÇ, F. (1996). *Sürgün Edebiyatı, Edebiyat Sürgünleri*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- AYRAL, C. (1996). “Demir Özlü ile Söyleşi”. *Hürriyet Gösteri*, 186, 34-37.
- BAL, H. (2003). *Kentsel Yapı ve Kentlileşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)*. Isparta: Fakülte Yayınevi.
- BALCI, U. (2012). Franz Kafka’da Mekân ve Yabancılaşma, *The Journal of Academic Social Science Studies*, June 5(3), 35-41.
- BEZİRCİ, A. (2003). *1950 Sonrasında Hikayecilerimiz*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- COPLESTON, F. (2000). *Felsefe Tarihi: Çağdaş Felsefe: Maine de Biran’dan Sartre’a*. (Aziz Yardımlı Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.

- ÇELEBİ, V. (2008). “S.Kierkegaard ve J.P.Sartre’ın Varoluşçuluk Anlayışlarının Karşılaştırılması”. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Denizli.
- DAŞDEMİR, İ.T. (2006). *Demir Özlü’nün Hikâyeciliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- DİRLİKİYAPAN ÖZATA, J. (2010). *Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- _____ (2010). “İstanbul’da Edebiyatçı Mekânları”, *Turkish Studies*, Summer 5(3), 1092-1112.
- _____ (2007). “Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı”, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara.
- DUMANTEPE, S. (2013). *Anlatsal Metinlerde Zaman Kavramı*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İzmir.
- DURU, O. (2005). “Demir Özlü’nün Amerikası”. *Varlık*, 72 (1168), 27.
- _____ (2004). “Edebiyatımızda 1950 Kuşağı Soruşturma”, *Adam Öykü*, 53, 33.
- EDGÜ, F. (1976). “Bazı yazarlarımızda izler görülse de, Türk edebiyatında varoluşçuluktan söz etmek güçtür”, *Milliyet Sanat* (Varoluşçuluk sayısı), 202, 10-29.
- ELÇİ, H. İ. (2003). *Roman ve Mekân (Türk Romanında Ev)*, İstanbul: Arma Yayınları.
- ERGİN, M. (1989). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERİNÇ, S. M. (1995). *Kültür Sanat*. İstanbul: Çınar Yayınları.

- ERGİYDİREN, S. (2001). *Edebiyat Araştırmaları: Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERTAN, E. (2012). “Demir Özlü’nün Öykücülüğü”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 22(1), 45-55.
- ERTOP, K. (1990). “Demir Özlü’nün Anlattığı Değişen İstanbul”, *Hürriyet Gösteri*, 116, 12-14.
- GASTON, B. (1996). *Mekânın Poetikası*, (Alp Tümertekin Çev.). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- GÜL, F. (2014). “Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 27-32.
- GÜLTEKİN, E. (1989). “Bir Türk Yazarı Nereye Gidebilir? [Demir Özlü Üzerine]”. *Hürriyet Gösteri*, 104, 20-21.
- GÜNGÖR, E. (1964). “Bunaltı Edebiyatı ve Türkiye”, *Hisar*, 5 (6), 6-7.
- HIZLAN, D. (1990). “Demir Özlü ile On Yıl Sonra Türkiye’de Bir Edebiyat Söyleşisi”, *Hürriyet Gösteri*, 110, 18-21.
- IŞIK, H. C. (2008). *Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı ve Varoluşçuluk*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Manisa.
- İNCE, M. (1996). *Çağdaş Sanatta Cinsellik ve Erotizm Olgusu*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- İŞ, A. Ö. (2007). *Ferit Edgü ve Demir Özlü’nün Hikâyelerinde Varoluşçu Öznellik*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- KABAKLI, A. (1983), *1940'tan Günümüze Türk Edebiyatı*, 3, İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- KELEŞ, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- KERRAR, M. (13 Mart 2001). "Gönüllü Sürgün'ün İç Yolculuğu". *Cumhuriyet*, s.15.
- KURT, M. (2007). *1950 Sonrası Türk Edebiyatında Varoluşçu Felsefeden Etkilenen Yazarların Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- _____ (2011). "Kahramanın Ölümü, Bireyin Sancılı Doğumu". *Kitap-lık Dergisi*, İstanbul: Yky, 23.
- LÜLEÇİ, M. (2017). *Kent İnsan Romanı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- MARSHALL, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*.(Osman Akmhay, Derya Kömürcü Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ÖNER, H. (2017). "Dört Roman Ekseninde Edebiyatta Dört Mevsimin İncelenmesi". *Ulakbilge*, 5 (17), 1795-1819.
- ÖZER, M. Y. (2014). *Demir Özlü'nün Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Muğla.
- ÖZKIRIMLI, A. (1984). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi IV. Cilt*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- _____ (1994). "Bir Küçükburjuvanın Gençlik Yılları". *Romanların Arasında*. Ankara: Umut Yayınları, 172-174.
- ÖZLÜ, D. (1958). "Albert Camus ve Sonuçlar". *Türk Dili*, 7 (76), 174-176.

ÖZLÜ, D. (1959). “Bunaltı Üstüne”. *Dost*, 4 (19), 13-21.

ÖZLÜ, D. (1959). “Bir Existentialiste Hikâyeci [Bunaltı Adlı Eser Hakkında]. *Türk Dili*,: 9 (97), 43-47.

ÖZLÜ, D. (1967). “Demir Özlü’nün Yanıtı”. *Yeni Ufuklar* (Özel Sayı: 1950-1960 Kuşağının Ozan ve Hikayecileri Kendi Kendileriyle Hesaplaşıyorlar), 176, 66-71.

ÖZLÜ, D. (1976). “Bir Uzun Sonbahar”. *Türk Dili*, 34 (301), 541-543.

ÖZLÜ, D. (1981). “Bir Eleştiriye Yanıt”. *Yazko Edebiyat*, 1 (8), 146-148.

ÖZLÜ, D. (1982). “Ülkelerin Kültür Politikaları ve Sanat Yaşamları: İsveç”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 44, 19-23.

ÖZLÜ, D. (1983). “Beat Yazını”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 70, 18-20.

ÖZLÜ, D. (1984). “Pen Kulüpleri [Üzerine Bir Konuşma]”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 117, 64.

ÖZLÜ, D. (1985). “Bir İsveç Romanında Pera ve Galata”. *Hürriyet Gösteri*, 61, 34-35.

ÖZLÜ, D. (1985). “Bir Beyoğlu Düşü [İsimli Kitap Üzerine Bir Konuşma]. *Hürriyet Gösteri*, 59, 20-21.

ÖZLÜ, D. (1988). “Yazarın Stockholm Öyküleri Adlı Kitabı Üzerine Bir Konuşma”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 205, 64.

ÖZLÜ, D. (1988). “Borges’in Kaplanları”. *Hürriyet Gösteri*, 92, 16-17.

ÖZLÜ, D. (1989). “Yıllardır Süren Bir Dostluğun Öyküsü”. *Hürriyet Gösteri*, 103, 4-6.

ÖZLÜ, D. (1990). “Öykü ve Roman Yazarı Demir Özlü (ile bir konuşma)”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 231, 64.

- ÖZLÜ, D. (1990). “Bay Sessizlik (Salah Birsell’in Aynı Adlı Kitabı Üzerine)”. *Milliyet Sanat Dergisi*, 253, 45.
- ÖZLÜ, D. (1991). “Fethi Naci’nin Eleştiri Günlükleri”. *Hürriyet Gösteri*, 128, 7-11.
- ÖZLÜ, D. (2001). “Edebiyatta Erotizm”. *Hürriyet Gösteri*, 230, 27-29.
- ÖZLÜ, D. (2003). “Almanya’da Bir Yazar [Zafer Şenocak Üzerine]”. *Adam Sanat*, 206, 92-93.
- ÖZLÜ, D. (1990). *Sürgünde 10 Yıl*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1991). *Ne Mutlu Ulysses Gibi*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1991). *Berlin Güncesi 1989*. İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1993). *12 Eylül Dönemi Siyasi Yazıları*. İstanbul: Bds Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1993). *İstanbul Büyüsü*. İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1996). *İthaka’ya Yolculuk*. İstanbul: Can Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (1997). *Balkur’da Akşam Yemeği*. İstanbul: Yky.
- ÖZLÜ, D. (1999). *Paris Güncesi*. İstanbul: P Kitaplığı.
- ÖZLÜ, D. (2003). *Samuel Beckett’in Terzisi*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (2003). *Kentler, Kadınlar, Yazarlar*. İstanbul: İş Kültür Yayınları.
- ÖZLÜ, D. (2006). *Dalgalar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ÖZLÜ, D. (2006). *Amerika 1954*. Ankara: İmge Kitabevi.

ÖZLÜ, D. (2010). *Kanal Kentlerinde (Berlin&Amsterdam)*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

ÖZLÜ, D. (2011). *Tatlı Bir Eylül*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

ÖZLÜ, D. (2011). *Önünde Boş Bir Uzam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2011). *Sürgün Küçük Bulutlar (Bütün Öyküleri)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2013). *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları- Bir Uzun Sonbahar- Bir Yaz Mevsimi Romansı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2014). *Borges'in Kaplanları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2016). *Bir Beyoğlu Düşü- Berlin'de Sanrı- Kanallar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2016). *İşte Senin Hayatın*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2017). *Paris Günleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2017). *Özyurdunda Yabancı Olmak (Demir Özlü-Ferit Edgü Mektuplaşmaları)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZLÜ, D. (2018). *Güvercinler ve Matmazeller: Düş Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ÖZYALÇINER, A. (1981). "Demir Özlü ile Söyleşi". *Gösteri*, 1 (7), 12-13.

RİTTER, J. (1954). *Varoluş Felsefesi Üzerine*. (Hüseyin Batuhan Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- SAYBAŞILI, S. (2008). *Zaman Algısı ve Romana Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmaları Edebiyat Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- SEZER, Ş. (2004). “Bir Atmosfer Yazarı”, Radikal gazetesi, *Radikal Kitap*, 8 Aralık, 2.
- SİMMEL, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma*. (Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı, Elçin Gen Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- TANİLLİ, S. (16 Ocak 2000). “Haklısın Demir, Birer Labirenttir İçimiz...”, Cumhuriyet, s.13.
- TAŞDELEN, V. (1992). *Varoluşçuluk ve Edebiyat Etkileşimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, İstanbul.
- TEKİN, M. (2003). *Roman Sanatı I(Romanın Unsurları)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TİKEN, S. (2015). *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme 1950-1980*. İstanbul: Serüven Kitabevi Yayınları.
- TİMUROĞLU, V. (Ekim 1976). “Bir Uzun Sonbahar”. *Türk Dili*, 301, 541-543.
- TOLAN, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- TOPÇU, H. (2009). Avrupa ve Amerika’da Türk Edebiyatı, *Turkish Studies*, Volume 4, 701-734.
- TÜRKEŞ, Ö. (Nisan 2004). “Türk Edebiyatında Eşcinsellik”, Milliyet.
- UTURGAURİ, S. (Mayıs 2007). “Bunalım Edebiyatı ve Modernizm Sorunları”, *Yeni Ortam*, 1.
- YETKİN, Ç. (1982). “Yapıtlarındaki Aydınlar ve Demir Özlü”. *Varlık*, 49 (895), 12-16.

ZAMBAK, F. (2007). *Türk Romanında Mekân*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Muğla.

WAHL, J. (1999). *Varoluşçuluğun Tarihçesi*. (Bertan Onaran Çev). İstanbul: Payel Yayınları.

EK 1. 07.02.2017-20.05.2019 TARİHLERİ ARASINDA DEMİR ÖZLÜ İLE ELEKTRONİK MEKTUPLAŞMA

- **14 yaşında İzmir’de yatılı liseye verilmenizle beraber derin bir yalnızlık ve üzüntü duyduğunuzu ifade ediyorsunuz *İşte Senin Hayatın* adlı eserinizde. Daha sonra sizin deyiminizle gönüllü sürgünlüğünüz başlıyor ve o dönemde de yalnızlık duygusunun perçinlediği özlem duygunuz artıyor. Bu eserlerinize de yansıyor haliyle. Bu durumda yalnızlık ve özlem duygularının tohumları ilk gençlik yıllarınızda – size melankoli veren yatılı lise hayatınızda- atılıyor demek doğru mu? Aile içinde de örneğin sizi tam anlamıyla sadece Tezer Özlü’nün anladığını ifade ediyorsunuz. O günleri nasıl anımsıyorsunuz?**

Gönüllü sürgünlüğün ilk yıllarında duyulan özlem duygusu, derin yalnızlık ya da benzeri üzüntü veren duygular, on dört yaşımın sonunda İzmir Atatürk Lisesi'ne yatılı olarak verilişimdeki benzeri duyguların sürekliliği değil. Arada uzun yıllar var. Biri on dört yaşında, öteki kırk dört yaşında. Burada sürekli olan kişisel yapıdır. Kişisel yapının duyarlılığıdır. Öte yandan 1989 Aralık ayında Stockholm’de, Ulla'nın kentinde kalmaya karar verdiğimde, beni o günlere kadar izleyen bir Türkiye geçmişi var: Devlet kurumlarının egemen olamadığı bir kaos ile yasaların bilerek askıya alındığı acılarla dolu bir anarşi ortamı. On yılın öncesinde son İstanbul ziyaretimdi. Hocam ve sonra arkadaşım Hukuk Profesörü Yaşar Ümit Doğanay Şişli'de bir arkadaşının evinden çıkarken öldürülmüştü.. Şişli camiinde başlayan cenaze törenine gittim. Karşı kaldırımda onun en yakın arkadaşı Prof. Tarık Zafer Tunaya'yı buldum. Tunaya yakın tarih siyasal çalışmalarını başlatan en değerli araştırmacıdır. Kaldırımın karşısında 1.Ordu Komutanı caminin Y kapısında, çevresinde başka subaylar ayakta duruyor, ötelere bakıyordu. Çok kalabalık öğrenci gurubu alana yaklaştırılmamıştı. O 1979 Kasım sonu, ordunun ülke yönetimine el koymak için karar aldığını anladım. Caminin önündeki kalabalık içinde çekişmeler oldu. Bazı görevliler ufak tefek bir insan olan Prof. Cahit Orhan Tütengil'i tartaklamak istediler. Buna 1. Ordu Komutanı'nın en küçük bir müdahalesi olmadı, (yanındaki küçük rütbeli bir subayı harekete geçirmek gibi). Bir iki hafta sonra da bu melek gibi insan Tütengil de, Levent'te öldürüldü. Her şey

planlıydı. Ve o ünlü politikacılarımız yerlerinden kımıldamadılar. Temel sorunlardan kaçınan kısır çekişme gündemlerini de değiştirmediler. Tütengil'in öldürülmesinden sonra Stockholm'e uçtum. Havaalanında beni Yaşar Kemal'le eski dostum heykeltıraş karşıladılar. İlk sözleri : "Nasıl? Yurda gidilebilir mi?" oldu. "Hayır" dedim. Bizim eve gittik. Yaşar Kemal, yakın dostu Abdi İpekçi'nin öldürülmesinden sonra Stockholm'de kalmıştı. Daha sonra 12 Eylül 1980 askeri darbesinden bir hafta kadar sonra yurda döndü.

- **Okuduğum kaynaklara göre ilk yazınızı İstanbul Kabataş Lisesi'nde *Dönüm* dergisine yazıyorsunuz. Ailenizden gelen bir kitap okuma sevgisi olduğu aşikâr fakat lisedeki edebiyat öğretmeniniz Behçet Necatigil'in de edebiyata yönelmenizde etkisi olmuştur diye düşünüyorum. Çünkü Necatigil'i ilk gördüğünüz dersi şöyle anlatmışsınız: "Kim göndermişti bu öğretmeni? Edebiyatın bir tanrısı var mıydı?" Bir öğretmeni bu şekilde betimlemek inanılmaz güzel, okurken de çok etkilenmiştim. Necatigil, edebiyata ilgi duymanızı ne ölçüde etkiledi?**

İlk düzyazı denemem Kabataş Lisesi'nin edebiyat yaprağı *Dönüm' de* yayınlandı. Elbette acemice bir denemedir. Necatigil'den çok şey öğrendim. Onun etkilerini, kendisi üzerine yazdığım yazılarda anlattım. Bana pek çok yazarı tanıttı. Alman Romantiklerinden Knut Hamsun'a kadar. Rilke de. Derslerini edebiyat yaşayarak veriyordu. Ama felsefe hocam Ziya Somar'ı da unutmamalı. O İstanbul Üniversitesi reformundan sonra (1936 sanırım) felsefe bölümünde ülkenin ilk felsefe doktorasını veren kişidir. Mehmet İzzet üzerine. Karısı Nezahat Somar annemin en yakın arkadaşıydı. Biz beş yıl Ödemiş'te otururken, onlar İzmir'de öğretiler. Ders yılı boyunca olan öğrenim yılındaki tatilleri İzmir-Karşıyaka'da onların çok güzel Rum evlerinde geçirirdim. Yaz tatillerini de Ödemiş'in Gölcük yaylasında. Ardından Dr. Ziya Somar İstanbul'a atandı. Kabataş'ta iki yıl felsefe hocam oldu. *Sokrates'in Savunması* ile *Descartes'in Metot Üzerine Konuşması'nı* sınıfta okutmuştur. Bu okumaların ne kadar önemli olduğunu Türk yeni kuşakları bundan sonra çok daha iyi anlayacaklardır. Ayrıca Ziya Somar, o yıllarda öğrencilerine Alman filozofu Feuerbach'ı da Fransız Ütopik Sosyalisti Fourier'i de tanıtmıştır. Bunlar felsefe ile edebiyat yaklaşmasını benim iç-

dünyamda yarattı. Bu düşünürlerin Rus entelligentsia'sı üzerindeki çok büyük etkilerini tanımak için, Türkçede son aylarda çıkan, Amerikalı Prof. Joseph Frank'ın Dostoyevski üzerine büyük çalışmasına göz atabilirsiniz. (Everest. Yayınları,1000 sayfa, Çev: Ülker İnce).

- **Yazma anlamında edebiyata ilk ilginiz şiirle başlıyor. 1952-1953 yıllarında *Türk Dili* dergisinde şiirleriniz yayınlanıyor. Ama daha sonra öyküye yöneliminiz ve o çizgide ilerlemeniz şeklinde geliyor edebi yaşamınız. Bildiğim kadarıyla ilk şiirleriniz *Türk Dili'nde* yayınlanıyor, genç bir edebiyatçı için bu bir başarı iken neden şiire de devam etmediniz?**

Yedi sekiz kadar şiir yazdım. İlk şiirim *Türk Dili* dergisinin Eylül 1953 tarihli sayısında yayınlanınca dergiyi, Arnavutköy vapur iskelesinin çıkışındaki küçük gazeteci barakasında gördüm. Çok sevindim. Bir yıl kadar sonra, bilmiyorum başka şiirlerim de var mıydı defterimde, şiirlerimi okuyunca şair olmadığımı düşündüm. Şiirler, o günün önde gelen Türk şairlerinin etkilerini taşıyor ve bir şairin ruh ve dışa vurma coşkusunu taşımıyor gibi geldi bana. Şiir yazmayı bıraktım. Şimdi bu ay "*Paris Günleri*" adında küçük bir kitabım yayınlanıyor (YKY), o kitabın ardında çoğunu Paris'teyken yazdığım düzyazı şiirler var. Bir kısmı yıllarca önce yayınlanmıştı: "*Balkur'da Akşam Yemeği*" adıyla. Onları merakla bekliyorum. Fakat Türkiye'deki düşünce hayatı bu alanlarda çok geridir, bugün de. En kötü anlamıyla "nominalist"tir. Bir şeye isim konur ve o isim değişmez. Türkiye'nin düşünsel gelişmeye çok büyük gereksinme vardır.

- **Hukuk Fakültesi'nde okumak kendi tercihiniz miydi? Yoksa hayatın size sunduğu zorunlu yollardan biri mi? Daha sonra felsefe eğitimi için yurtdışına gitmişsiniz. Hukuk ve felsefenin birleştiği noktalar sizce nelerdir? Hukuk ve felsefenin edebiyata katkısı sizce nelerdir? Sizin eserlerinizdeki etkisi nerededir?**

Hukukla edebiyat arasında geçişlilik olduğunu sanmam. Hukuk belki yazarın "mükemmeliyetçi" eğilimlerini arttırabilir. Edebiyatla felsefe ise bütün bütüne birbiriyle geçişlidir. Ben "düşünceye dayanan edebiyat" taraftarıyım. Baştan beri öyleydim. Her iki disiplini birden kucaklamak istedim.

- **Paris'ten döndükten sonra İstanbul Üniversitesi'nde asistanken sosyalist bir partiye üye olduğunuz için üniversitedeki görevinizden çıkarılmışsınız.**

Böylelikle toplumun derinliklerindeki şiddeti tanıdığınızı söylemişsiniz. Günümüze kadarki süreçte Türkiye tarihi bir tekerrürden mi ibaret sizce? Özellikle aydınlar için?

Paris'ten dönünce, hemen o zaman İstanbul Hukuk Fakültesi'nden doçentken tasfiye edilen Mehmet Ali Aybar'ın başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisi'ne girdim. Parti merkezinde çalışmak, 1961 Anayasası'na göre açık bir hakkımdı. Parti memlekette ilk legal sosyalist eğilimli parti olarak çok önemliydi. Onun ilk programını yazan kurulda yer aldım. Bu program ilk genel kongrede -İzmir'de- kabul edildi. Ama sendikacıların ayrı çektiği, genişlemeye başlayan partiye hiç de bilgisi ve hazırlığı olmayan kişilerin doluşmaya başladığı, hoşgörüsüzlüğün ve klikçiliğin başladığı, her kafadan başka bir ses çıkmaya başladığı görüldü. (Yaşar Kemal sonraları hep söylemiştir, doğrudur, kaç tane sosyalist varsa o kadar sosyalist partisi var diye.) Türkiye insanının henüz bu düşünce disiplinine sahip olmadığını görünce, yönetimden gelen baskı ve saldırılar yanında partide toplanmaya başlayanların henüz, böyle bir ilk fırsatın önemini kavramaktan uzak olduklarını gördüğümünden 1964'te partiden istifa ettim. Aslında 1964 yılından bu yana siyasi gelişme açısından yurdumdan umutsuzum. Gerçekten önceden sezdiklerim, ilk belirtilerini gördüğüm eğilimler gerçek oldu. Hem de benim tahminlerimi kötü yönde fazlasıyla aşarak.

- **Paris'e gittiğinizde hiç yazı yazmamış olmanızı alışkanlıklarınızın değişmesine bağlamışsınız. Daha sonra farklı ülkelerde farklı zamanlarda bulundunuz. Hepsinde de yazarken aynı sıkıntıyı çektiniz mi? Yoksa zamanla bu alışkanlıklarınızı kırdınız mı? Yazma alışkanlıklarınız nelerdir?**

Berlin'e her yazı yazmak için gittiğimde, hemen ertesi günden başlayarak tasarladığım yazıları yazmaya başlamışım. Ama Paris öyle değildi. Önce görülmeliydi. Sonra da yazı yazma sürecine girebilmek denenebilirdi. Her yanını Balzac'ın romanlarından başlayarak tanıdığım kent bütün kültürel zenginliğiyle karşımdaydı. Orası İstanbul'a benzemiyordu. Onun için orada çok şey yazamadım. Daha çok okudum. Bana çok şey de öğretti.

- **İklim koşullarının, hava durumunun sizin için büyük önem arz ettiğini düşünüyorum. *Berlin Güncesi* adlı eserinizde bunu “Galiba bir meteoroloji istasyonunda çalışmalıyım.” diyerek esprili şekilde ifade ediyorsunuz zaten. Bana yolladığınız elektronik mektupta da çok uzayan kış mevsiminden bahsettiniz örneğin. Merak ettiğim, farklı hava durumlarının size neler hissettirdiği? Stockholm’ün güneşsiz günleri sizde hâlâ karamsarlık etkisi bırakıyor mu?**

İklim, günlük hava koşulları, mevsimler... Beni çok ilgilendiriyor. Gövdemi de ruhsal durumumu da etkiliyor. Ama sevdiğim arkadaşları görünce hemen neşeleniyorum.

- **Ulla Hanım’a kadarki özel hayatınızla ilgili bildiğim üniversite son sınıfta bir nişanlandığınız ve bunun için Ankara’ya gidip geldiğiniz. Kaynaklarda ikinci evliliğiniz ve eşiniz Ulla Hanım ile ilgili bilgiler mevcut fakat özel değilse ilk eşiniz hakkında da bilgi almak isterim.**

1972 yılından beri en yakınımda olan eşim Ulla üzerine söylediğim bilgileri nereden almışsınız, bilmiyorum. Söylenmiş olan söylenmiştir. İlk oğlumuz Harun Milko 1975 Stockholm doğumludur. İkinci oğlumuz Emre 1980. O da Stockholm doğumlu. H. Milko New York'ta ve Londra'da dizayn okudu. Pratt Enstitüsü ve Londra Royal Akademi of Art'ta öğrenimini tamamladı. Sonra Tokyo, Los Angeles, Berlin... Başka dünya kentlerinde çalıştı. Şimdi çok sevdiği Güney Stockholm'e yerleşti. Serbest çalışıyor. Emre, Stockholm'de Siyasal Bilgiler okudu. Şimdi Stockholm Üniversitesi'nde yöneticilerden biri. İlk evliliğimden İstanbul doğumlu, çok sevdiğim bir kızım vardır. Doğum yılı: 1960. 80 yılı ile sonrasında gazetecilik yaptı. Şimdi çalışmıyor. İlk eşimden bahsetmeyeyim. Çünkü özel hayatın sınırlarının zaten biraz dışına çıkmışım. Toplumun içinde yazar olarak kalmak isteyen kişi biraz saklı kalmalıdır, derdi Behçet Necatigil.

- Askerden döndükten sonra ülkenin durumu sizi derin bir mutsuzluğa itiyor:

“ İçinde yaşadığım ortamdan soğumuştum. Cumhuriyet okullarında, cumhuriyet ilkelerinin en çok oturmuşluk, kararlılık kazandığı bir dönemde eğitilmiş, ardından da hukuk öğrenimi sırasında, eski kuşaktan sağlam öğretmenlerin eğitimine rastlamış, Türkiye'nin gelişmesi, en uygar Batı ülkeleri düzeyine ulaşması konusundaki ideallerin etkisinde kalmış birisi olarak, ne kamu güçlerindeki paralize oluş, ne de ortaya çıkan cinayetlerdeki vahşet ve ilkelik niteliğine alışabilecek gibiydim. Öte yandan bende çabuk umutsuzluğa kapılmak gibi görünen, ama kendi üzerimde yaptığım gözlemler sonucu, aslında böyle olmadığını anladığım, olacak şeyleri önceden sezme özelliğimden dolayı, daha da derin bir üzüntüye sürükleniyordum.

Ama art arda işlenen cinayetler, vahşice ortadan kaldırılan genç canlar üzülmeyecek gibi değildi. Bir toplum için bundan daha kötü bir durum hayal etmek zordur.”

Özellikle alıntıladığım bu yeri okuduğumda aynı şeyleri hissettiğimi fark ettim. Sanırım böyle durumlar insanın hayatının düzensizliğiyle beraber insanı, varoluşsal düşüncelere itiyor? Siz o dönemde, bu sıkıntıyı hem kişisel olarak üzerinizde hissediyor hem de çocuğunuzun bundan etkilenmemesi için bir çıkar yol bulmaya çalışıyordunuz okuduğum kadarıyla. Bu doğal olarak sizi daha da mücadeleci yapmıştır. O dönemde içinde bulunduğunuz umutsuzluk durumunu şimdi geçmişe bakınca nasıl değerlendirirsiniz?

Evet, Türkiye çok çalkalanan ama aynı zamanda gelenekleriyle, toplumsal yapısıyla, siyasal saplantılarıyla gene de değişmeyen fazlasıyla durağan bir toplum. Benim 80 yılı aşan yaşamımda "zihniyetler", örneğin siyasi iktidarlarla halk ilişkileri hemen hemen hiç değişmedi. Ülke demokratikleşemiyor, olumlu anlamda liberalleşemiyor. Azınlıkların, Avrupa ülkelerinde gelişmiş, yerlerine yerleştirilmiş, uygar ilişkilerle işler hale getirilmiş konumlarını da yeterince geliştirip tam bir "millet" haline gelemiyor. 60'lı, 70'li yıllarda bazı arkadaşlar, başta ekonomi Profesörü Sencer Divitçioğlu, düşünür ve yazar Selâhattin Hilâv, Kemal Tahir'e kadar pek çok yazar ve

düşünür Marx'ın sonradan önem kazanan "Asya Tipi Üretim Tarzı" tezleri üzerine çok çalışmışlarsa da bu çalışmalar toplum ile siyasi guruplar üzerinde bir etki yaratmadı. Siyasi guruplar sadece günü kurtarmak derdindeydi. Toplumsa hemen hemen hiç okumayan bir toplumdur. Ben söylüyorum: Okumayan toplumlar kendi yapılarında ileriye dönük hiçbir değişiklik yapamazlar. Halk ise "empermeyabl" idi. (Sevgili dostum, şair 1914 doğumlu Celâl Sılay'ın sözüdür). Yani üzerine yağmur gibi ne kadar fikir boşaltırsanız boşaltın, hiç içe işlemeyecekti. Zihne yansımayacaktı. Kemal Tahir'in ilk eşi Fatma İrfan Hanım Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde annemin sınıf arkadaşıydı. 1938 Harp Okulu Olayları'ndan sonra Kemal Tahir'in çektiklerini, Fatma İrfan Hanım'ın yaşadıklarını annemden dinlemiştim. Nâzım Hikmet ile Kemal Tahir'in işledikleri devlet, iktidar aleyhine hiçbir suç yoktur. Bütün suç altı tane Harp Okulu öğrencisinin satışı serbest olan Nazım Hikmet'in şiir kitaplarını okumalarıdır. Ceza: 10 yıl, 12 yıl hapis. Sanırım Mustafa Kemal o sırada ağır hasta idi. Bu mahkûmiyetlerden haberdar olmamıştır. İktidar, sert tek partili bir topluluğun elindeydi. Bazı bürokratlar... Bunlar İsmet İnönü'ye de karşıydılar. A.Kadir'in *1938 Harp Okulu Olayları* adlı kitabı mutlaka okunmalıdır.

- **Anne ve babanızın tayinleri nedeniyle Anadolu'nun birçok yerini dolaştığınız kaynaklarda mevcut fakat Ömer Lekesiz'in kaynağında ilk defa Zonguldak'ı gördüm. Sanırım siz doğmadan önce anne ve babanız Zonguldak'ta görev yaptı. Zonguldak'ta ne kadar bulundular? Buradaki yaşamları hakkında şehir hakkında sizin bildikleriniz var mı anı olarak? Ben de Zonguldaklı olduğum için bu ayrıntıyı merak ettim. Hangi yıllarda, nerede bulundunuz?**

Zonguldak:

Babaannemin erkek kardeşinin çocuklarından biri -Necmi Dayı derdik- Zonguldak Ereğlisi'nde oturuyordu. O büyük kömür şirketinde memurdu. Orada evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu. Sonradan Zonguldak'a göçmüş olabilir. Bir daha İstanbul'a dönmedi. Ben dört yaş çevresindeyken babaannemle birlikte onun evine, belki bir hafta için gemiyle ona misafir gitmiştik. Hayal meyal hatırlıyorum. Bu 1939 yılı çevresinde olabilir. Babamın ilgisine gelince: Onun kuşağı, o zamanın تنها İstanbul'unda (700 bin nüfus) sübyan okulu (ilkokul)u bitirmişler, ama sonra okulsuz kalmışlardı. O sırada Cumhuriyet'in Cağaloğlu'nda Erkek Muallim Mektebi açtığını, ülkenin iyi hocalarını

orada topladığını duyuyorlar, o okula hemen yazılıyorlar. İlkokuldan sonra altı yıl öğrenim. Sonradan tanınmış kişiler olanları da var. Aynı okulda Sabahattin Ali babamdan iki sınıf büyük. 1927'de ilkokul öğretmeni olarak mezun oluyolar. Babamın ilk atandığı yer ilkokul öğretmeni olarak Zonguldak."Babam Zonguldak'ta bir yıl öğretmenlik yapmış. Ardından okullardaki Alman Jimnastiğini sert bulan Mustafa Kemal, İsveç jimnastiğine geçmek istiyor, gazete ilâni yoluyla İsveç'ten bir kadın, bir erkek iki jimnastikçiyi İstanbul'a getiriyor. Babam o kursa İstanbul'a geliyor. İki yıl İsveçli Jonsson'nun öğrencisi... 1930 İstanbul Pertevniyal Lisesi ile Eyüp Ortaokulu'nda jimnastik hocası. O arada zamanlar elverişli olduğu için 1936-1940 İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisi. 1940 diploma töreninde rastladığı Hasan Âli Beyin isteği ile Simav Ortaokulu müdürü. 1945-1950 yılları Ödemiş Ortaokulu Müdürü, iki yıl sonra sadece öğretmen ve avukat. Babam Stockholm'e ilk ve son defa 1981 sonbaharında geldiğine, İstanbul'da 1930'da ayrıldığı İsveçli jimnastik hocası Jonsson'u İsveç'te bulduk. Onun Orta İsveç'teki çiftliğine yemeğe gittik. 1950 yılı yaz tatilinde İstanbul'dan Gerede'yi geçerken, Zonguldak'a uğradık. Bütün aile beraberdik. 15 yaşında idim. İngiltere'nin kuzeyindeki bazı sanayi kentlerinden birine geldim zannettim. Büyüledim. Kömür taşıyan dekovil hattı kentin ortasından geçiyordu. Çok farklı bir yerdi. DP yeni iktidara geçmişti. Birkaç -muhalif, muvafık-mahalli gazete çıkıyordu. Türkiye'de ilk defa bir sanayi kenti görüyordum. Amerikan filmlerinde gördüğüm gazetecilere benzeyen gazeteciler vardı. Orada denize de girdim. Zonguldak'ı hiç unutmadım. Sonraki yıllarda, kendi sürdüğüm otomobille de Gerede ve Ankara'ya giderken Yeniçağa'dan Zonguldak'a hep sapmak istedim. Olmadı.

- **28 Martta 1980 tarihinde ikinci oğlunuz dünyaya geliyor. Taradığım kaynaklarda ismine denk gelemedim. Sakıncası yoksa öğrenebilir miyim? Çocuklarımız ve eşiniz hakkında kısaca bilgi verebilerseniz çok sevinirim.**
- Emre Özlü
- **Meltem Kerrer, bir yazısında sizin için "Yurdundan uzakta ama uzağında olmayan bir yazar" betimlemesini yapıyor. Kendinizi anlattığınız eserlerinizde de siz de zaten İstanbul'u ne kadar özlediğinizi anlatıyorsunuz. Fakat on sene bir hayat için uzun bir süreç. On sene sonra Türkiye'ye**

döndükten sonra gerçekten uzaktaydım ama uzağında değilmişim diye hissettiniz mi? Aidiyet duygunuzu o dönemlerde sorguladınız mı?

Bu on yıl içinde, Türkiye'de olan biten anti-demokratik oluşumları izlemekten kopmamıştık ki! Geniş haber alma kaynaklarımız vardı. Her olanı da izliyorduk. Çok kişi, genç aydınların bir bölümü, çok sayıdaki sendikacı, askeri diktatörlükten kaçan pek çok kişi Avrupa ülkelerine gelmişti. Büyük bir hareketlilik vardı. Eksik olan, askeri darbe öncesinde yurt yönetimine katılmış tanınmış politikacıları. Onlar Karamanlis ile Papaandreu gibi yurt dışına çıkmadılar. Parlamentoyu kapatan, siyasal partileri fesheden bir askeri rejim nasıl diktatörlük olmazdı? Politikacıların bu oportünizmi, askeri rejim nasıl olsa sona erecek, sonra sıra gene bize gelecek oportünizmi içinde oturmaları korkunç bir eksiklikti. Onlar -ne yazık ki- Avrupa demokrasilerinin bir parçası olabilmek cesaretini - gösteremediler. Alaturka insanlardı. Sonuç da öyle oldu. Bu eski politikacılar, sıra gene onlara geldiğinde, askeri rejimin tavsadığı 1990'la 2000 arasında da ağırlıklı bir siyasi varlık gösteremediler, etkisiz hükümetler kurdular. Demokrasi kavrayışları çok eksikti, polise ve askeri tiraniye karşı çıkacak cesaretleri yoktu. Konular üzerinde benim düşüncelerimi iyi anlamak isterseniz (yazınsal konuşmalarımızın dışında) *Sürgünde On Yıl* adlı kitabımı yavaşlık içinde yeniden okumalısınız. O kitabın ilk bölümünde 1979'da Eminönü'nde bir öğrencinin cenaze töreninde gözlemediğim sosyal çöküş anlatılır. Aralık 1989 da yurda döndüğümde gördüğüm, o dönemin on sene sonra devam ettiğiydi. Sadece kurbanlar verilmişti. Bu yüzden hiçbir aidiyet sorunu yaşamadım. Avrupa'da çok şey öğrendim. Bilmez değildim. Ama gene de öğrendim. Kendi çalışmalarına da, izlediğim Avrupa'daki oluşumlara çok şey borçluyum. Aidiyet sorununu tam tersine şimdi yaşıyorum. Seksen yaşından beri. Biz, benim türümde insanlar, ister yazarlar, ister düşünmek isteyen insanlar ya da demokrasi ile medeniyet özlemi duyanlar diyelim, neden bunca uzun yıl hep idarenin (polis rejimlerinin dememek için) baskısı ile cezalandırmaları altında yaşadık? Sorusunun getirdiği aidiyet tartışması bu yüzden olmadı.

- **Yurdunuzdan uzak olmanın sizde yarattığı sarsıntıyı ve bunun eserlerinizdeki izdüşümünü bugün nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Yurttan ayrı düşme sarsıntısını çabuk aştım. Alışkanlıklar belki elde edilmiş "imtiyazlar"dır. Ben alışkanlıklarımdan çabuk vazgeçebiliyordum. İmtiyaz sahibi olmak da istememişimdir. Her durumda yaşama yeniden başlayabiliyordum. Sınıfsal saplantılarım yoktu. Sınıf atlamak tutkularım olmamıştı. Tersine ülke değiştirmekle sınıfsal konumum sarsılmamıştı. Yaşam imkânlarım -tersine- biraz daha artmıştı. Bu yüzden İsveç ile Alman kültür kurumlarına çok teşekkür borçluyumdur. Alman kültür kurumları beni pek çok Almanca ile Türkçe okumalara çağırdılar. Maddi olarak da desteklediler. Sonra da daha dar ölçüde Fransa.

- **Başka bir ülkede yaşamak, o ülkenin edebiyatıyla eserleriniz arasında nasıl bir ilişki kurmanızı sağladı? Göçmen edebiyatı, konuk işçi edebiyatı gibi tanımlamalar hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Göçmen edebiyatı kamuflajı üzerine konuşmayacağımı size yazmıştım. Elbette çeşitli edebiyatlar vardır, ama böyle çok geniş düşünmek isteyince sadece iki çeşit edebiyat vardır: İyi edebiyat-kötü edebiyat.

- **İsveç'te Türk edebiyatı ne kadar tanınıyor sizce? Almanya'da süren ve gelişen bir Türk edebiyatından söz edilebilirken neden İsveç'te böyle bir süreç gözlenemiyor?**

İsveç'te Türk edebiyatına özel bir ilgi yok. 70'li yıllarda bağlı olduğu Gidlund Yayınevi'nin çalışmaları ve ilgileri dolayısıyla Yaşar Kemal'in romanlarına genç kuşaklar arasında büyük bir ilgi vardı. Bu her yazara zamanında gösterilen ilgi gibi sonradan geçti. Nasıl olabilirdi? Türk dili yakın tarih boyunca da pek çok değişim geçirmiştir.

İyi Türkçe bilen çevirmen yoktur. Edebiyatına yerleşik bir ilgi gösterilmesi için, bugün bir ülkenin dünyaca örnek adımlar atması, parıltılı bir gelişim örneği oluşturması gerekir. Bunun dışında bu ilgi yine büyük diller denilen İngilizce, Almanca, Fransızca... çevresinde kalmakta.

- **Eserleriniz şimdiye dek hep varoluşçu çizgide değerlendirildi. Bu, sizin de onayladığınız bir değerlendirme mi? Neyi eksik bıraktığımızı, neyi fark etmemiz gerektiğini düşünüyorsunuz?**

Bu düşünceye ulaşmanızı çok takdir ettim. Elbette benim de edebiyatta yapabildiğim (Tahsin Yücel olsaydı: "karınca kararınca" derdi, bir yazar çalışmalarına güvendikçe alçak gönüllülüğü artar) elbette varoluşçu temaları haklı çıkarmaya çalışmak ya da o temalara ısrarla sırtını dayamak değildir. O sınırların dışına çıkmış öykü ya da yazınsal metinlerim de vardır. Gittikçe, yıllarla açılmıştır bu kapı. Ama bunları tanımlamak eleştiriye düşer. Türk edebiyatının 19.yüzyılda Çarlık Rusya'sında yaşandığı gibi esaslı bir eleştiri ve düşünce dönemi yaşaması gerekiyor.

- **Bugünlerdeki Türk edebiyatı hakkında gözlem ve değerlendirmeleriniz neler?**

İzleyebildiğim sadece üç beş yetenekli, edebiyatımıza değişim getirebilecek düzyazı yazarı. Yeni edebiyat oluşumlarını yeterince izleyemiyorum. Çünkü günümüz Türkiye'sinde, dünyanın bütün ülkelerinden çok fazla yazar adayı var. En çok olandan yirmi, otuz misli fazla. Şiirleri hiç değerlendiremiyorum, daha doğrusu anlayamıyorum. Giderek birbirinin tekrarı ve dünya şiirinden uzaklaşmayı çağırıştırıyor bende. Benim de edebiyatına düşkün çağım geçti.

- **Kişisel albümünüzden fotoğraflar iletebilerseniz minnettar kalırım. Şimdiye dek tüm kaynaklarda aynı fotoğrafları gördüm. Ailenizle, eğitiminizle, dostlarınızla, ödüllerinizle... İlgili verebileceğiniz fotoğraflarla tezimin yaşamöykünüze dair bölümünü tamamlamak istiyorum.**

Elimin altında fotoğraflar yok. Olsaydı da gönderemezdim. Bir yazara yakışmaz.

Bilmem farkında mısınız? İnternette bir site falan da asla düzenlemedim. Orda bir yazı ve fotoğraf yığıntısı nasıl birikti, bilmiyorum. Çocukluk fotoğraflarımın en güzelleri (Simav'da ortaokulun bahçesinde, anneannemle birlikte) YKY'nin Tezer Özlü için

çıkardığı siyah kapaklı, büyük boy bir albümde. Türkiye'de bulunması zor kitapları yaygın bir sahaf örgütü olan Nadir Kitap bulabiliyor.

Son yıllarıma yakın fotoğrafları, Irmak Zileli ile Feriköy'deki eve gelen, Remzi Kitabevi ile bağlantılı Sevdije Kahraman çekmişti. Biraz daha öncesinde de, *Dünya* gazetesinin fotoğrafçısı Halûk Özözlü bir seri iyi fotoğrafımı çekti. Bir de *Dünya Kitap'ın* editörü Farak Şuyun'a rica edin.

- **Ekleme istediğiniz şeyler eminim vardır. Yazarsanız çok sevinirim.**

İkinci bölümde yazılmış yazılardan oldukça önemli parçalar yakalamışsınız. Şimdi üç gündür yazdıklarım size yararlı olabilecekse, bana yazın. İkinci bölüm için de daha kısa cevaplar yazmaya çalışayım.

Re: Sorular-Cevaplar

20 Mayıs 2019 13:11

Demir Özlü

AYRINTILAR

Sayın Eylül Küçükali,
Söylediğin konuda,bana olan sorularını ve benim cevaplarımı tezine ekleyebilirsin. Benim açımdan hiç sorun yok... Çünkü ben savunamayacağım düşünceleri zaten öne sürmem. Başarılar dilerim.
Bu konuda iznim tamdır.
Sevgi ve selâmlar.
Demir Özlü
[20 Mayıs 2029, Stockholm](#)
Tel:

iPad'imden gönderildi

eylül küçükali <

> şunları yazdı ([19 May 2019 21:47](#)):

Demir Bey tekrardan merhaba,
Nasılsınız? Öncelikle unutmuş olabilirsiniz belki diye kendimi hatırlatayım. Hakkınızda tez çalışması yürüten yüksek lisans öğrencisi Eylül ben :)

Bir ay sonra tezimin savunması var artık sona yaklaştım çalışmamda. Öncelikle çalışma boyunca benden yardımlarınızı esirgemediğiniz için minnettarım. Tezim boyunca sizden yardım aldığım konularda soru cevap kısmının elektronik halini eğer izniniz olursa tezimin sonuna ek olarak eklemek istiyorum. Jüriye girmeden önce etik kurul için bu iznin cevabını onay ya da red şeklinde sizden almam gerekiyordu. Bunun için sizi tekrar rahatsız ettim. Kusura bakmayın.

Sosyal medyada rastladığım kadariyle sanırım yakın bir zamanda Türkiye'ye İzmir'e geldiniz? Bir fotoğrafınıza rastlamıştım internette çekilmiş. Sizi sosyal medyadan da olsa görmekten mutluluk duydum.

Kendinize iyi bakın. Saygı ve sevgilerimle...

A.Eylül Küçükali

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 08/07/2019

Tez Başlığı: DEMİR ÖZLÜ'NÜN ESERLERİNDE KENT VE İNSAN

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 08/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Asena Eylül Küçükcal
Öğrenci No: N12229036
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Yeni Türk Edebiyatı

08.07.2019

Asena Eylül Küçükcal

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Gonca

Prof. Dr. G.Gonca GÖKALP ALPASLAN

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT

Date: 08/07/2019

Thesis Title : City and Person in Demir Özlü's Works

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 08/07/2019 for the total of 113 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 1 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Asena Eylül Küçükakal
Student No: N12229036
Department: Turkish Language and Literature
Program: Modern Turkish Literature

Date and Signature

08.07.2019

Asena Eylül Küçükakal

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Gonca

Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 17/06/2019

Tez Başlığı: DEMİR ÖZLÜ'NÜN ESERLERİNDE KENT VE İNSAN

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Asena Eylül KÜÇÜKAL
Öğrenci No: N12229036
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Yeni Türk Edebiyatı
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

17.06.2019

Asena Eylül Küçük

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Gonca

Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 17/06/2019

Thesis Title: City and Person in Demir Özlü's Works

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Asena Eylül KÜÇÜKAL
Student No: N12229036
Department: Turkish Language and Literature
Program: Modern Turkish Literature
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

17.06.2019

Asena Eylül Küçük

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Gonca

Prof. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN

